1967 1992

TIJD·SCHRIFT

nummer 48
september 1992

DE HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN JUBILEERT

Foto op de voorpagina:
De 6e Nieuwlandsteeg. Piet Borsboom neemt u in gedachten mee naar deze buurt van onze stad. Zie het eerste artikel.

TIJD-SCHRIFT

Nummer 48, september 1992

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

INHOUD pagina

Redactioneel 3
Van de voorzitter 5

Artikelen
HET VLAARDINGEN UIT MIJN JEUGD 11
door P. Borsboom

DRIE-LUIK ***43***
zie aldaar voor inhoudsopgave

HERINNERINGEN AAN HET AMBACHT VAN DE JAREN VEERTIG 129
door A. van 't Ambacht

NOGMAALS: DE ANNEXATIE VAN VLAARDINGER-AMBACHT IN 1941 141
door drs. C.L. Noordhoek

THOMASVAER EN PIETERNEL 173
door F. Nipius

Vervolg **Inhoud** zie volgende pagina ...

TIJD-SCHRIFT

Nummer 48, september 1992

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

Vervolg INHOUD pagina

Uit het bestuur 169
Vragenrubriek 180
Uit de commissies 181
Nieuws van de Excursiecommissie 183
Sponsorlijst jubileum 1992 184
Boeken 188
Open Monumentendag 1992 191
Jubileumcassette voor Tijd-Schrift 194
Agenda 197
Inhoud volgende Tijd-Schrift 204

REDACTIONEEL

Tijd-Schrift nummer 48! Een lekker dik nummer. Dat mag ook wel in dit jubileumjaar! In het katern treft u een *Drie-luik* aan. Een noviteit voor ons blad. Een thema waarin drie verhalen in opeenvolgende oorlogssituaties centraal staan. U leest er meer over in het *woord vooraf.*

Verder een bijdrage van onze nijvere Pieter Borsboom. Hij vervolgt zijn serie die enkele nummers geleden werd afgebroken. In de Havenloods van verleden jaar stond een reeks artikelen van A. van 't Ambacht over Vlaardinger-Ambacht. Deze krant drukte niet alles af dat de schrijver had geproduceerd. Tijd-Schrift pakt de draad weer op; een mooi vervolg op het artikel van de heer Noordhoek in het vorige nummer over Vlaardinger-Ambacht. Hij leverde overigens nog een kleine epiloog voor dit nummer.

Op onze fantastische jubileumdag in Westland-Zuid in januari van dit jaar droegen de voordrachtskunstenaars Eva Stolk en Hans Mathijssen een gedicht van de heer Nipius voor. Om dit werkstuk niet verloren te laten gaan, is het in dit Tijd-Schrift opgenomen. Verder nog belangrijk nieuws van de diverse commissies.

Wij wensen u veel genoegen met deze uitgave.

Het jubilerende bestuur. Van links naar rechts: Arie Ouwendijk, Wolter van de Wetering, Elske van der Vlis, Hans Mathijssen, Hans Westerdijk (penningmeester), Wout den Breems (voorzitter) en Cees Hart (secretaris). Foto genomen in Chr. Scholengemeenschap Westland Zuid op 25 januari 1992.

VAN DE VOORZITTER

Mooie dingen in jubileumjaar

Vlaardingen Vernieuwend Verder is op diverse plaatsen in de stad te lezen. Een prima streven, waaraan de Historische Vereniging Vlaardingen natuurlijk wil meewerken. Een stad met een goede toekomst is ook historisch gezien van groot belang.

Met die gedachte werd tijdens de jubileumviering op 25 januari aan burgemeester Van Lier het eerste exemplaar van een serie van 50 A.N.W.B. monumenten-tekstborden uitgereikt. Deze borden zijn inmiddels op verschillende historische punten in de stad bevestigd. In dit project is ook een aantal grote informatie-panelen opgenomen. Hierop is aangegeven waar die tekstborden zich bevinden. Ik haalde het al aan: 25 januari. Een dag waarop we met genoegen kunnen terugkijken. De grote belangstelling die er was van leden en genodigden is voor het bestuur en de commissies zeker een stimulans om de Historische Vereniging Vlaardingen verder uit te bouwen. Zij kan derhalve als een serieuze partner gezien worden als het om historisch erfgoed gaat. Vermeld moet hier overigens nog worden dat op deze jubileumdag door NN een bedrag van 500 gulden is geschonken. Vanaf deze plaats zeer veel dank daarvoor!

Muziek!

Bij een feest hoort muziek en dat ontbrak er dit jaar zeker niet aan. Op 23 mei werd er naar hartelust gemusiceerd in de stad. Muziek van Vlaardingse componisten klonk op verschillende lokaties. Eén van de hoogtepunten op deze dag was de uitreiking van de Vlaardingse Cul-

tuurprijs aan Johanna Mulder. Zij was duidelijk ontroerd met die onderscheiding. Ook Dolf van der Linden, die uit handen van uw voorzitter het eerste boekwerkje over 'Vlaardingse componisten' ontving, was zeer onder de indruk van dit muzikale gebeuren. Zonder iets af te doen aan de andere muzieklokaties, was het de 'marmeren hal' van het stadhuis die als concertzaal een prima indruk achter liet. In de toekomst zullen er zeker meer concerten in deze ruimte gehouden moeten worden.

Ook de historisch zaken trokken veel aandacht die dag. Zo was er bijvoorbeeld de oude galg en hadden we ook de Vlaardingse 'Haringsjees' van het Rijtuigmuseum in Leek te leen. Jammer dat voor die sjees niet zoveel belangstelling bestond. Het was toch uniek deze weer eens in Vlaardingen te hebben. Misschien was het warme weer er debet aan. Ook op deze dag kan met plezier worden teruggekeken. Als u nu denkt jammer dat ik op deze dagen niet aanwezig kon zijn, geen probleem, alles is van het begin tot het einde op video vastgelegd.

Met de bus

Het was ook op de 13e juni een warme en zonnige dag. Wederom een jubileumactiviteit: met een oude R.E.T. stadsbus uit 1958 werden die dag vier ritten met de Vlaardingse senioren door de stad gemaakt. Hoogtepunt was een rondje over het terrein van Havenbedrijf Vlaardingen Oost, thans Scheepsreparatiewerf Damen. Ik kan u verzekeren, dat we al deze ouderen een prachtige twee uur durende rit met daarbij een bezoek aan het Visserijmuseum hebben bezorgd.

Als ik dit stukje schrijf, zijn de voorbereidingen voor *Open Monumenten Dag 1992* op 12 september aanstaande in volle gang. Natuurlijk

In de hal van het Stadhuis werd de Cultuurprijs D'Akerboom uitgereikt aan mevrouw J. Mulder. We zien haar op deze opname op de tweede rij als tweede van links. Op de eerste rij zien we de heer Dolf van der Linden.

Tijdens de Muzikale Dag stond op de Markt de galg opgesteld. Het lugubere ding trok aardig wat belangstelling (maar geen kandidaten!).

hopen we er rond de Oude Haven een gezellige historische dag van te maken.

Dank

Tot slot een woord van dank aan allen die aan onze evenementen hebben meegewerkt. Vele vrijwilligers hebben zich ingezet voor het welslagen van deze jubileumactiviteiten. In het bijzonder wil ik de aandacht vestigen op het Service Team Vlaardingen. Om deze ploeg enthousiaste mensen kan men bij het organiseren van een evenement haast niet meer heen. Maar ook de sponsors moeten we hier hartelijk danken. Zonder hun bijdrage was het onmogelijk geweest u en de Vlaardingse gemeenschap dit alles aan te bieden. Een lijst van sponsors is elders in dit nummer opgenomen.

Tot slot nog iets over dit Tijd-Schrift. Ter gelegenheid van het jubileum heeft de redactie een extra dikke uitgave samengesteld. Niet zozeer een jubileumverhaal maar daarom niet minder interessant is het 'Drie-luik'. Het heeft als thema 'Gedwongen verblijf elders'. Zo gaat verhaal nummer 1 over het gevangen zitten van Pieter Kikkert te Rotterdam en Amsterdam in de Franse Tijd. Nummer 2 vindt plaats tijdens de Eerste Wereldoorlog. Toen verbleef Johannes Hoogerwerf ten gevolge van een aanval door een Duitse onderzeeboot in een Engels ziekenhuis. Nummer 3 tenslotte is een verhaal van ons oud-bestuurslid Aart Pontier. Hij werd tijdens de Tweede Wereldoorlog in Duitsland tewerkgesteld. Verder wandelingen door het oude Westnieuwland en het oude Vlaardinger-Ambacht. Veel ervan is inmiddels verdwenen, maar het zal ongetwijfeld herinneringen oproepen.

Tijdens de jubileumviering op 25 januari werd in Westland-Zuid door Eva Stolk en Hans Mathijssen een gedicht à la 'Thomasvaer en Pieter-

nel' voorgedragen. Het was gebaseerd op 25 jaar Historische Vereniging Vlaardingen. Als dank aan de dichter, de heer F. Nipius, is de gehele voordracht in dit Tijd-Schrift afgedrukt. Ik wens u weer veel leesplezier. Maak uw familie en vrienden er even op attent dat de Historische Vereniging Vlaardingen zulke mooie Tijd-Schriften uitgeeft.

Met vriendelijke groet,

Wout den Breems.

P.S. Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer kwam de organisatie gereed van een symposium dat de Historische Vereniging Vlaardingen in november dit jaar zal houden. U leest er meer over in de rubriek 'Uit het bestuur' op pagina 169. Dit alles ter gelegenheid van 25 jaar Historische Vereniging Vlaardingen.

W.d.B.

HET VLAARDINGEN UIT MIJN JEUGD (deel 3)

P. Borsboom

Het laatste deel van de nostalgische 'voetreis' van de heer P. Borsboom door de Vettenoordse Polder was opgenomen in Tijd-Schrift nummer 44 (september 1990). We eindigden toen onze excursie rond de Zomerstraat onder aan de Maassluissedijk die de verbinding vormde tussen de polder en de stad. Ten einde een oude belofte aan de heer Borsboom in te willigen hieronder deel drie van zijn verhaal.

De Dayer en zo

De Dayer was eigenlijk in deze stad een uniek plein; zo met zijn gaslantaarns had het wel wat weg van de romantische sfeer van een pleintje uit Parijs. Op de kop was er een smal pand alwaar de groente- en aardappelhandelaar Borsboom woonde. Via een stenen trap kon men een bordes bereiken. Het huis stond op de hoek van de Zomerstraat en de Kerksteeg. Ook hier zien we weer een oud pand dat was berekend op hoge waterstanden. Tegenover deze woning en op de hoek van de Vleersteeg stond de bakkerij van Man in 't Veld. Een statige voorgevel met twee smalle etalages waar overigens nooit veel in stond. De winkel was eenvoudig ingericht met de broodplanken en de koek- en beschuitbussen. Menigmaal stond bakker Man in 't Veld voor zijn deur om de Dayer te overzien (of stond hij toen reeds te peinzen dat het hier allemaal eens zou verdwijnen?). Hij bakte zeekaak die hij aan de haringvisserij leverde, het zogenaamde zeebeschuit. Nu, beschuit was het beslist niet en er zal dan ook menige tand op zijn gebroken als je tenmin-

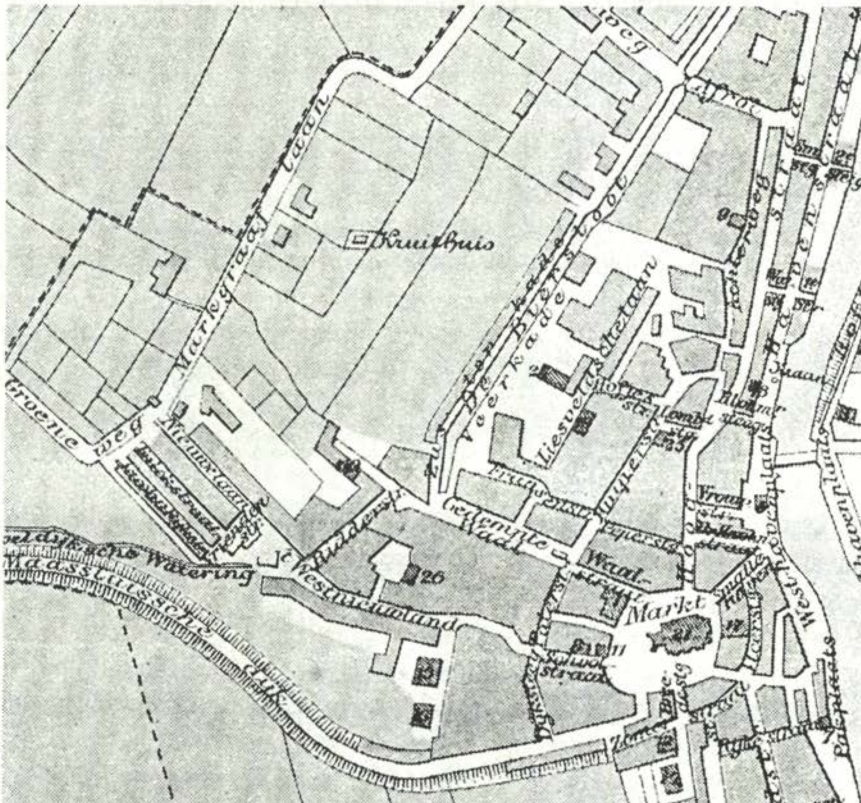

Gedeelte van een kaart van Vlaardingen van begin deze eeuw. In dit deel vindt de nostalgische wandeling plaats van Piet Borsboom: Het Westnieuwland e.o.

ste niet met beleid de kaak verorberde. Lekker was zijn kaak wel! Tegenover de bakker was dan weer een meubelwinkel van Van Aperen. Iets verder was weer een bakkerij; de etalage was een soort erker, ook smal opgezet en deze bakkerij was van Hendriksen. Hier begon de dagelijkse tocht van Krijntje de broodvrouw. Zij stond bekend als een vriendelijk vrouwtje en had voor ieder een vriendelijk woord. Het was net of iedere Vlaardinger familie van haar was. Zo trok zij dagelijks met haar kleine broodwagen door de stad. Gekleed in de keurige Vlaardingse klederdracht waaraan geen vuiltje was te bespeuren. Zij leverde haar brood altijd af in een broodmandje met een schone theedoek er overheen. Naast deze bakkerszaak was een winkelpand dat uit rode Belgische stenen was opgetrokken. Vervolgens kwam je in de Wijnstraat, eigenlijk een soort slopje. Via een steegje kwam je op de Westhavenkade. In deze Wijnstraat is als ik mij goed herinner ooit nog een café geweest genaamd 'De Bierbron'. Een lekker stil achteraf kroegje waar niemand je als stille drinker kon zien en waar je door het steegje kon wegsluipen.

In de hoek van de Dayer was een winkel alwaar de Arbeiderspers in was gevestigd met de toenmalige arbeiderskrant 'De Voorwaarts' (later 'Het Vrije Volk'). Op de hoek van de Dayer en Westhavenplaats was een grote meubelwinkel van Spierdijk. Hier was ook een smalle doorgang naar het oude Verkooplokaal dat hier ooit stond. Bekijken we de andere kant van de Dayer dan zien we een wit pand. Ook hier kon men de woning bereiken via een stenen trap en bordes. Het was geheel wit gepleisterd. Hier woonde Piet van den Engel. Hij was een handelaar in aardappelen en reed dagelijks door de stad met paard en wagen. Dat paard was altijd een schimmel. Ik heb nooit een ander paard er voor zien staan. Hij leverde gewoon

zijn kilootjes bij de huisvrouwen aan de deur af. Onder zijn woning werden de aardappelen opgeslagen en het gerij gestald. Dat huis begrensde de Lijnstraat. Op de hoek van de Lijnstraat Dayer stond een oud en statig herenhuis waarin een muziekschool was gevestigd en tevens de Vlaardingse Oudheidkamer. Deze Oudheidkamer heeft altijd mijn belangstelling gehad. Ook hier kon men via een hardstenen trap en bordes in het mooie pand komen. Waar zijn trouwens de oude voorwerpen van de Oudheidkamer gebleven? Waar zijn bijvoorbeeld de vaandels van de muziekvereniging 'Concordia' en voetbalvereniging 'Davo' gebleven? En de herinneringen aan de Vlaardingse Schutterij? En nog veel meer interessante voorwerpen? De Lijnstraat was meer een 'doorloop' naar de Rijkestraat met een paar woningen en pakhuizen. Verder was er op de Dayer een kapperszaak van Van Klink en dat was een dure kapper. Als je daar als leerling vandaan kwam dan was men werkelijk een kapper geworden, zo stond deze zaak bekend. Na nog enkele woningen belanden we bij de andere meubelzaak van Van Aperen. Zo was De Dayer een gezellig en leuk pleintje waar sfeer was en tevens een doorgang van het centrum naar de Haven.

Wij lopen de Kerksteeg op en steken de Markt over. We gaan de Maassluissedijk op en zien dan weer aan de linkerzijde 'De Bouwmanswoning' alsmede de steeg die naar de Zomerstraat leidt. Daarna passeren we de hoge panden van de pastorie en de woning van dokter Leegsma. Dan staan wij voor de Eerste Vlaardingse Rijwielfabriek van Brobbel alwaar men in de crisistijd een fiets op afbetaling kon kopen voor een kwartje per week. Alweer een trapsteeg naar de Zomerstraat en dan het oude gebouw en schuren van Maarten Kamp de vrachtrijder. De noordelijke zijde van de Maassluissedijk had ook veel variatie in de bouw. Wij zagen reeds

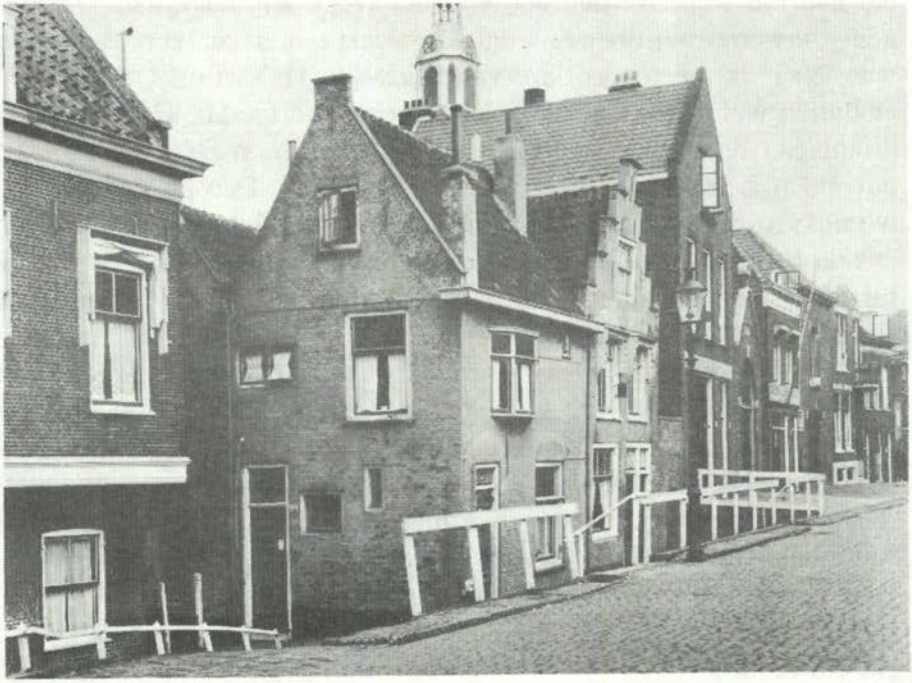

Maassluissedijk.

dat daar de wagenverhuurder Van der Hoek zijn zaak had. Vervolgens ontwaren wij diverse woninkjes waarvan er één een uitdragerij was. Naar ik meen was deze van Mien van Halewijn. Altijd hingen er buiten wel wat oude schoenen of gebruikte kleren. Hier stond op dijkniveau de schilderswerkplaats van Van der Weiden en er naast bevonden zich de pakhuizen van de Wijnoogst. Dan kwamen er wat woninkjes die wat verdiept lagen met een straatje voor de dijk. Een enkele had een mooi trapgeveltje en sommige huizen hadden zonnerakken voor de ramen. Wij passeren de Dijksteeg. Het verlaagde straatje vervolgt eveneens zijn weg. Op de hoek een enigszins eigenaardige woning waar het onderste gedeelte terug lag en het bovenste gedeelte 'overgebouwd' was. Hiernaast was een timmerwinkel van de gebroeders Van der Berg die hoofdzakelijk doodskisten maakten en hielpen bij de begrafenissen. Zij waren ook agentschap voor de begrafenisverzekering. Nog wat verder was daar de Katholieke jongensschool; de hoofdonderwijzer woonde er boven. Hier liep het straatje dood tegen het dijktalud.

De Romein

We beklimmen nu de Maassluissedijk en lopen westwaarts. Daar treffen wij de oude herberg 'De Romein'. Deze was al jaren oud en ook een zeldzame herberg daar ze nog een 'doorrit' bezat. Deze herberg, later hotel, stond er al in 1787 en is steeds in andere handen overgegaan. Zo was het ooit in bezit van ene Boerdam. De Vlaardingse scheepstimmerman Gerrit Starrenburg heeft het in 1825 gekocht. Na enkele jaren deed ook hij het pand weer van de hand. De naam 'De Romein' was toen voor vele sportverenigingen een begrip. Het was altijd een startplaats voor diverse evenementen: op convocaties in die tijd stond vaak bij de vertrektijd tevens 'vanaf De Romein' maar dat was dan wel vòòr de Romein en niet erin

want dat was immers voor de armlastige verenigingen niet te betalen! Dit hotel bezat ook nog een kegelbaan (die overigens de enige baan in Vlaardingen zal zijn geweest). Naast het hotel liep een voetpaadje en via dit paadje kwam je door middel van een trap bij de toen bekende fotograaf Piet Dijkers. Deze man was toen wel dé fotograaf van Vlaardingen. Een wat artistieke man met zwarte hoed en een sikbaardje. Kinderen keken tegen hem op alsof hij een groot kunstenaar was met zijn grote toestel op een houten statief met een zwart kleed er overheen. Hier stond onder aan de dijk een blokje woningen gebouwd van kalkzandsteen met rode cordonbanden als siermetselwerk. Op de gevel is een naam aangebracht: 'Nunquam Perfectum'. Langs de dijk liep een pad tot aan de Zuidbuurtseweg met hier en daar een onderbreking van enkele huizen en een boerderijtje. De bebouwing naast de Maassluissedijk bestond uit diverse straatjes en wilde men het eerste straatje bereiken dan zag je altijd de opstallen van de melkhandelaar van Van der Ende. Vóór z'n bedrijf was een aparte oprit naar de dijk gecreëerd en steeds moest hij goed met zijn gerij manoeuvreren om op de dijk te kunnen komen.

Drie straatjes stonden met trappen en een schuine opgang in verbinding met de Maassluissedijk en de andere zijde met het Westnieuwland. Het eerste straatje is het Struikstraatje in de volksmond ook wel 'Struikelstraatje' genoemd vanwege de slechte bestrating! Deze woninkjes hadden noch een voor- noch een achtertuin! De huisvrouwen deden er iedere maandag de was vóór de deur op de straat en dat was geen pretje zo in de kou of in de warme zon. De tobben en teilen stonden dan rij aan rij voor de deur. De volgende straat was Sclaavenburg en de andere de Twee Vriendenstraat. Deze woningen hadden wel een plaatsje (achter de woning). Tussen de

Maassluissedijk met de boerderij van Smit. Het huis op de achtergrond stond ter hoogte van de oprit naar de Beethovensingel.

Struikstraat en Sclaavenburg lag het opslagterrein van de kolenhandelaar Brobbel. De ingang was aan het Westnieuwland. Achter de Twee Vriendenstraat zijn (nog steeds!) de tuinen gelegen van Eigenraam. Lopen wij dan het voetpaadje verder, dan komen wij een klein boerderijtje tegen waar Smit woonde en iets verder ontwaren wij een dijkwoning. Tegenover de nettentaanderij stond nog een dijkwoning waar K.A. Koster woonde die er tevens zijn bedrijf had. Hij sloeg wellen en boorde reeds naar aardgas. Het laatste nog wel in primitieve vorm. Hij maakte ook de gasketels ten behoeve van de boeren die dan het gas gebruikten voor verlichting. Veel van die gasketels stonden hier in de omtrek. Het was een drukketel die in een gemetselde put was aangebracht. De bovenkant van de ketel was schuin voor de afwatering. Nu gaat dat allemaal moderner maar het aardgas is toch niet nieuw. Kijkt men nu noordwaarts dan zien we dat de Weteringstraat en de Dijklaan nog gebouwd moeten worden. Het was laat in de twintiger jaren dat men met deze bebouwing een aanvang maakte. Het rioleringsgemaal stond er al en als men des zondags op de Maassluissedijk wandelde dan zag en hoorde men het Leger des Heils spelen want in deze tijd werden daar openluchtsamenkomsten gehouden.

Westnieuwland

We gaan de Maassluissedijk, af de Twee Vriendenstraat door en komen dan in het Westnieuwland. Links van ons is de tuinderswoning van Eigenraam en enkele straatjes te weten de 1e Jacob van der Windtstraat, de Ruytenburghstraat en de Falckstraat. Ook de woningen in de Falckstraat hadden geen tuintjes of een achterplaatsje en ook hier werd er op de maandagochtenden voor de deur de wekelijkse was gedaan. Er was nog een dwarsstraatje: de Nassaustraat(?). Deze liep vanaf het Westnieuwland naar de Nieuwelaan.

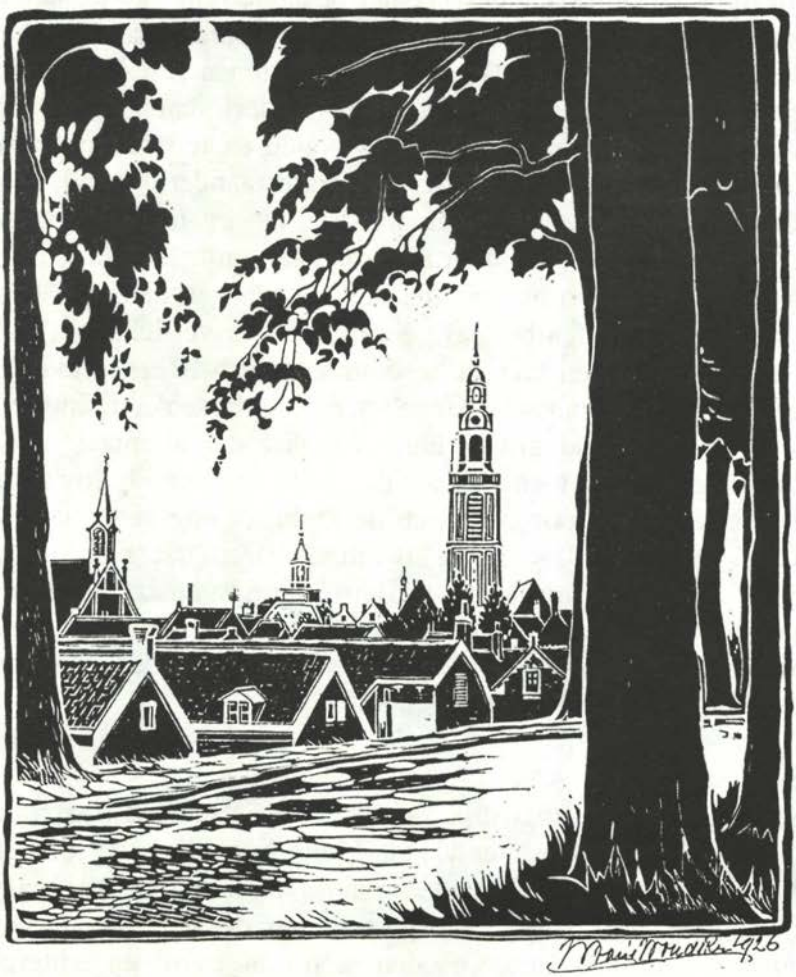

Het Westnieuwland achter de Dijk. Impressie van Willem van 't Woudt.

In deze straat was op een hoek de winkel van Bredius. Verder kwamen deze straten allemaal uit op de Markgraaflaan die nog maar gedeeltelijk was bebouwd. In de Nieuwelaan stonden veel kleine woninkjes maar er waren ook kuiperijen die tot in de dertiger jaren in gebruik zijn geweest. Op de hoek van de Markgraaflaan was een winkeltje met een boeren bedoeninkje, een kleine stal die aan de Markgraafstraat grensde. Wij gaan terug naar het Westnieuwland en komen op de hoek van Sclaavenburg. Daar was de slagerij van Van Wolferen en tegenover deze slagerij was het snoepwinkeltje van Van Toor die tevens 'peterolieboer' was. Dat winkeltje was eigenlijk maar een aangebouwde schuur en het was helemaal wit geverfd. Vele kinderen kwamen bij hem om hun snoepcenten te besteden en de omwonende huisvrouwen gingen er hun petroleum halen. Deze petroleum bevond zich in een groot vat en werd met een handpompje opgepompt. Via een grote trechter werd het spul in de kannen gedeponeerd. Dat waren vele malen halve of hele liters omdat er toch geen geld was om meer te kopen. De transactie werd soms nog in een winkelboek geschreven om het later te kunnen betalen: dat waren dan de pofklanten. Van Toor had altijd een pet op met een glimmende klak zoals een haringvisser. Zijn zoon Adrie ging op pad met de petroleumwagen. Dat was een 'paard-en-wagen'. Adrie was een vrolijke klant, eigenlijk meer een vrijbuiter. (Hij voetbalde toen ook in de voetbalvereniging V.F.C.. Later werd hij scheidsrechter voor de zaterdag amateurcompetitie (Z.A.C.) die in de regio vrij voetbalde en niets met de K.N.V.B. had uit te staan.) Op de hoek van dat rijtje huizen, op de kop van de Nieuwelaan, was de winkel van naar ik meen Van Rangelrooi. Hier aangekomen was het meer een pleintje waar diverse straten tezamen kwamen zoals de Nieuwelaan, Ridderstraat, en het Westnieuwland. Vanaf het Sclaavenburg komen wij de

Twee Vriendenstraat.

timmermanswerkplaats van Van der Velden tegen; in deze tijd een bekwaam timmerman. Ernaast was de legendarische groentewinkel van Van der Schee. Een kleine man met een hoed op en een grote snor. Hij maakte altijd veel reclame voor zijn zaak zowel in de advertentiebladen als voor zijn winkel met de aangegeven prijzen op zwarte borden met krijt beschreven. Het was er dan ook altijd even druk en zijn groente en dergelijke was altijd van goede kwaliteit. Iets verder was het kleine boerderijtje van Roest. Eeuwig en altijd zag men er werkende mensen voor hun dagelijks bestaan. Nu zijn wij aangeland bij één der grootste Vlaardingse kolenhandelaren. Dat was Brobbel. Ernaast was de slagerij van Broek. Wij passeren nu het Struikstraatje met zijn slechte bestrating. Toch, voor wij deze passeren ontwaren we nog de waterstokerij van Simons. En dan 'Van Leeuwen visjeshandelaar en verkoop van vismaterialen als mede vogeltjes en de benodigde kooien'. Deze winkel is in de dertiger jaren gebouwd met nog wat huizen eromheen. Tegenover dit blokje huizen stond een rijtje kleine en oude woninkjes.

De Nieuwlandstraat is ook in deze tijd gebouwd. Aan de overzijde kon men naast een dubbelhoog pand een steegje in gaan: erachter was nog een hofje met een rijtje vrije-woninkjes met een tuintje er voor. Er heerste daar een serene rust. Hiernaast was de bekende school gelegen van juffrouw Van West die hier vele jaren haar werk heeft verricht. Er achter was het 'kakschooltje' (zo noemde men in de volksmond de bewaar- of kleuterscholen). Door een groot ijzeren hek kon men de brede straat betreden en kwam men bij de zeer grote deuren van deze bewaarschool alsof die peuters niet door een lagere deur naar binnen konden gaan. Links van deze toegangstraat was de schutting van de huisjes van de Nieuwlandsteeg. Aan het begin van deze steeg zien we nog de kleermakerij

Ruytenburchstraat.

van Van Krimpen. Als men daar voorbij kwam stond er een vrouw achter de winkeldeur naar buiten te staren in het zwart en een knotje in haar haar. Het was gelijk een portret en alleen haar ogen draaiden alle kanten op en verder verroerde zij zich niet.

Dan was daar de eerder genoemde Nieuwlandsteeg waar vele vissers en arbeiders woonden. Enkele kan ik mij nog goed herinneren: de familie v.d. Windt en de oude baas Van der Windt met zijn grote baard! Het hofje of straatje had aan beide zijden woninkjes met tuintjes er voor. Men kende elkaar dan ook allemaal. Op de hoek van dat straatje was de grote broodbakkerij van de Gebroeders Van Tienen. Het rook er altijd naar het vers gebakken brood. Keek men in de bakkerij dan zag je de broodplanken vol staan met het dagelijks brood. Hier werden de vele broodwagens geladen en de broodslijters deden hun dagelijkse rondjes om hun brood aan de klanten af te leveren. Zeer bekend was het speculaas van Van Tienen dat stond als het beste bekend in Vlaardingen en op de zaterdagen was het dan in de winkel behoorlijk druk om het begeerde speculaas te bemachtigen. Ernaast was nog een bakkerswinkel met een bakkerij; hier was de bakkerij van Freek de Wit. Het was niet zo druk als bij Van Tienen. Naast de winkel was een steeg gelegen waarvan de muren werden gewit en in het straatje of steegje lagen witte marmeren tegels; het was als het ware 'Wit behoort bij De Wit'! Ook zij hadden broodslijters langs de straten lopen. Plotseling stond je dan naast een hoge stoep en bevond je je voor het pand van de P.T.T., althans voor de telefoondienst. Er was een opslag met een bovenwoning voor de chef en dan was er de inrit voor de wagenmakerij van Verhulst met een zij-uitgang in de Dijksteeg. Op de hoek van de Dijksteeg was de melk- en zuivelhandel van Ham. Hier hing altijd een weeïge lucht van de

Falckstraat.

zuivelartikelen. In de winkel was altijd veel vrouwvolk en één van die vrouwen kon men altijd met een grote handmelkkan langs de straten zien gaan om de litertjes, maar ook de koppen of kannen melk te bezorgen.

Tegen over deze melkhandel was de schoenmakerij van Van Delft. Ook deze was zeer bekend in Vlaardingen. Ernaast kwam in deze tijd de ijzerhandel van Reinhout. Deze ondernemer was eerst personeelslid geweest bij Pauw de Zeeuw op de Hoogstraat (tegenover de Afrol). Door omstandigheden is hij daar vertrokken en voor zichzelf begonnen. Jarenlang stond deze man bekend als een kundig vakman op het gebied van ijzerwaren en gereedschappen. Hij gaf aan iedere klant goede en deskundige voorlichting. Ernaast was de slagerij van Van der Windt. Vervolgens, tot het eerder genoemde pandje bij de Markt waren leuke woonhuizen. Ook was er een steegje waarin nog een paar woninkjes stonden. Nu gaan wij langs de andere zijde terug en daar stond dan het kolossale pand van de brandweerkazerne en tevens passeren we nu een grote toegangsdeur met een brede houten opgang naar het er boven gelegen arbeidsbureau. Vele voetstappen zijn hier gegaan vooral in de crisistijd toen er zovele werklozen waren. Hier werden de werklozenkaarten uitgereikt en afgestempeld; rode voor boven de achttien jaar en gele voor onder de achttien jaar. Verder was ook hier de jeugdregistratie en dat waren boekjes alwaar in werd opgetekend waar en bij wie men had gewerkt en alles werd met handtekeningen voorzien van de werkgevers. Ook kwamen daar de behaalde diploma's in te staan. Zo had men een overzicht van de opleiding van de jeugdigen. Hier moest men ook een arbeidskaart aanvragen en overhandigen aan de werkgever want zonder deze kaart mocht men niet werken. Dat was ooit verplicht gesteld. De directeur was ene mijnheer De Koning en

ARBEIDSWET 1919

ARBEIDSKAART

VOOR DEN MANNELIJKEN ARBEIDER BENEDEN 18 JAAR:

Familienaam: Borsboom

Voornamen: Pieter

Geboren den: 1 Mei 1919 te Vlaardingen

inwonende in het gezin van: / ~~gesticht:~~ P. Borsboom

in de gemeente: Vlaardingen

Afgegeven den 17 Mei 1933, te Vlaardingen

~~De~~ / Voor den burgemeester,

Jaarmeester

Ambtenaar ter Secretarie

ZIE OMMEZIJDE.

L 202 - 11131 - '29

De verplichte arbeidskaart waarvan sprake is in dit artikel.

vele malen werd deze naam dan ook genoemd. Zowel met goede als met lelijke woorden werd hij bejegend. Die man kon er ook niets aan doen dat er werkloosheid heerste!

Naast dat grote pand was een klein woninkje en daar woonde een eenzame man. Een oud schildersmannetje dat Van der Windt heette. Zo was deze buurt met velen van deze naam bezaaid. Op de hoek van de Paterstraat, veelal werd deze straat de 'Koeiensteeg' genoemd, was aan de kerkzijde het loodgietersbedrijf van Piet Sas. Door het betreden van een paar stenen treden kon men in deze kleine werkplaats komen alwaar handig de vergaarbakken en andere zinkwerken werden vervaardigd. Een goed bekend staand loodgietersbedrijf waar de gebroeders Van der Ende jaren hun werk hebben gevonden. Ja, nu komen wij bij een instelling die eigenlijk nooit had mogen bestaan, doch de maatschappelijke omstandigheden dwongen er toe. Hier was de Gemeentelijke Spijskokerij, in de volksmond gewoon 'Soephuis' genoemd. Hier werden vele maaltijden voor de armlastigen vervaardigd en wel de beruchte snert (die overigens van zeer goede kwaliteit was), bruine bonen-soep, gortepap en ook wel hutspot. Om voor deze maaltijden in aanmerking te komen moest men naar het Armbestuur (Sociale Zaken). Daar werden al naar gelang de gezinssamenstelling maaltijdbonnen verstrekt en deze waren geel van kleur met opdruk voor een portie soep. Ook hier was nog een steegje dat leidde naar de Markt. Eigenlijk was het een soort brandgang zo zou dat men wel kunnen noemen. Ook hier vele witgekalkte muren. Op de hoek van de Waal was een slagerswinkel en op de andere hoek een manufacturenzaak. Tegenover het Soephuis was een brede ingang van de vishandel van Hoogerwerf en Van Leeuwen. Er was daar een grote binnenplaats voor de haringpakkerij. Ook werd hier veel

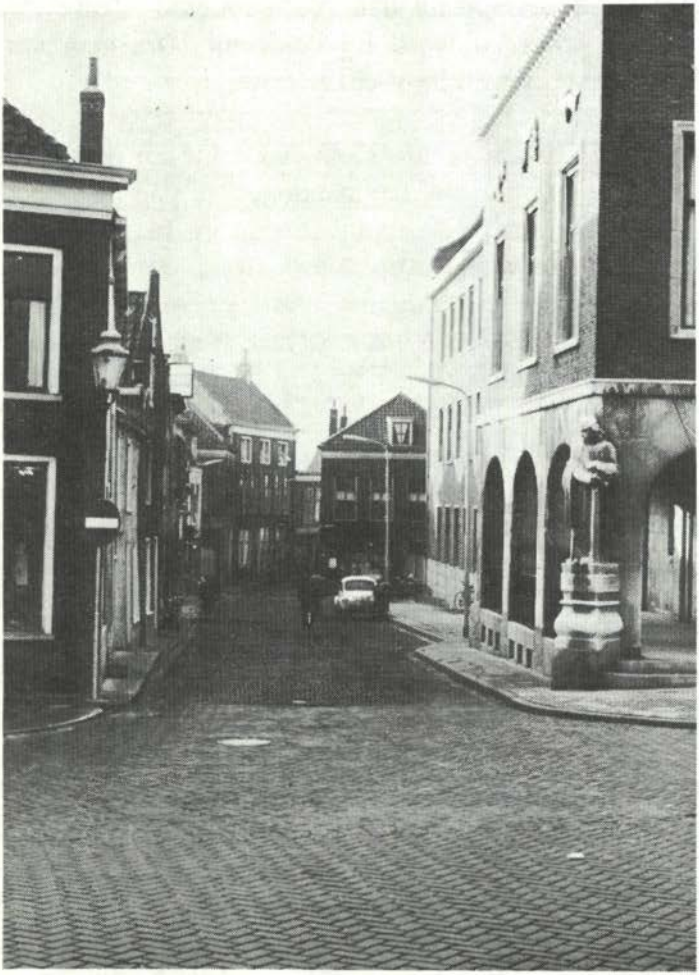

Schoolstraat.

stokvis en verse vis verhandeld. Men men kon er gewoon een kilo of meer verse vis kopen. Dat werd dan ook veel gedaan door de huisvrouwen. Het ging daar gemoedelijk aan toe. Naast de ingang waren enkele woningen en een uitdrager met op de hoek de bekende winkel en drukkerij van Verboom. In deze Koeiensteeg naast loodgieter Sas moet ook de bekende Vlaardinger Nic Harms hebben gewoond. Deze man was een vrijbuiter en trok zich van de wereld niets aan maar deed ook niemand kwaad. Weer terug in het Westnieuwland. Hier kon men de drukpersen van Verboom horen. Ernaast was de bekende kaaswinkel van Klinge met zijn beroemde komijnekazen. Stapte men deze winkel binnen dan stond men voor de toonbank die van een wit marmeren blad was voorzien alwaar een koperen bascule opstond. In het blok stonden de keurig glimmende koperen gewichten. Op het geklingel van de winkelbel kwam Klinge vanuit de woonkamer de winkel in en wel in een ouderwetse blauwe kaaskiel. Men vroeg om wat men nodig had en met het grote kaasmes werd alles gemoedelijk in plakken gesneden en in een perkamenten papiertje verpakt. Rondom zag je de kaasplanken met de geurige kazen. Het geheel deed hier romantisch aan. Hier was geen gehaast of gejacht en zo men was gekomen ging men ook weer via de klingelende deur naar buiten!

Naast de winkel zien we een brede ingang in een pand dat toebehoorde aan het grote visbedrijf van Hoogerwerf en Van Leeuwen. Hiernaast was een slagerswinkel die veel cornedbeaf uit het blik verkocht. Dat kwam uit Argentinië. Ineens stond je dan voor een fabriekje dat bijzonder fraai was opgetrokken van geglazuurde stenen dat er iets aparts aan liet zien. Het was de beschuitfabriek die 'Het Beschuitje' werd genoemd. Eigenaar ervan was Ten Kate. In die tijd is de fabriek afgebrand. (Eén van de auto's van Ten Kate

Nieuwelaan.

is ooit van de Maaasluissedijk gereden en onderaan tegen een wilgeboom tot stilstand gekomen. Dat was ter hoogte van de boerderij "De Vergulde Hand" alwaar toen ook de tol was geplaatst. Na het vernemen van dat ongeluk togen vele kinderen daar heen en vergaarden het beschuit dat in de berm van de dijk terecht was gekomen. Zo hadden vele huismoeders die week goedkoop beschuit!

Terug naar het Westnieuwland dat toen een zeer drukke straat met handel en nering was. Ter hoogte van Ten Kate maakte zij hier en ook tegenover de ingang van de bewaarschool een bocht. Tegenover de school was een blokje kleine huisjes waar ook nog een mandenmaker woonde en dan belanden wij bij het oude kerkje van de Gereformeerde Gemeente met zijn kleine torentje. Ook hier sprak weer de eenvoud van de Vlaardingers want er was totaal geen luxe aan dat kerkje te bekennen. De Nieuwlandstraat deed toen wat nieuw aan daar er al veel nieuwe woningen stonden en nog wel onder- en bovenwoningen. Wij belanden nu bij het Weeshuisplein waar op de hoek de bekende viswinkel "Het Hoogertje" van Poldervaart was gevestigd. Een klein en gezellig winkeltje waar overigens zeer goede vis werd verkocht. Tegenover Het Hoogertje was een winkel die eigenlijk maar verdacht voorkwam. Dat was een soort slijterij.

Weeshuis

Nu belanden wij op het historische Weeshuisplein. Het Weeshuis deed wat statig aan al was er een gesmeed ijzeren hek voor. Vele wezen zijn hier door gegaan en er is veel leed door deze wezen geleden. Het was er zeer streng: men moest op tijd binnen zijn en eerst moest het huishoudelijk werk gedaan worden. De wezen

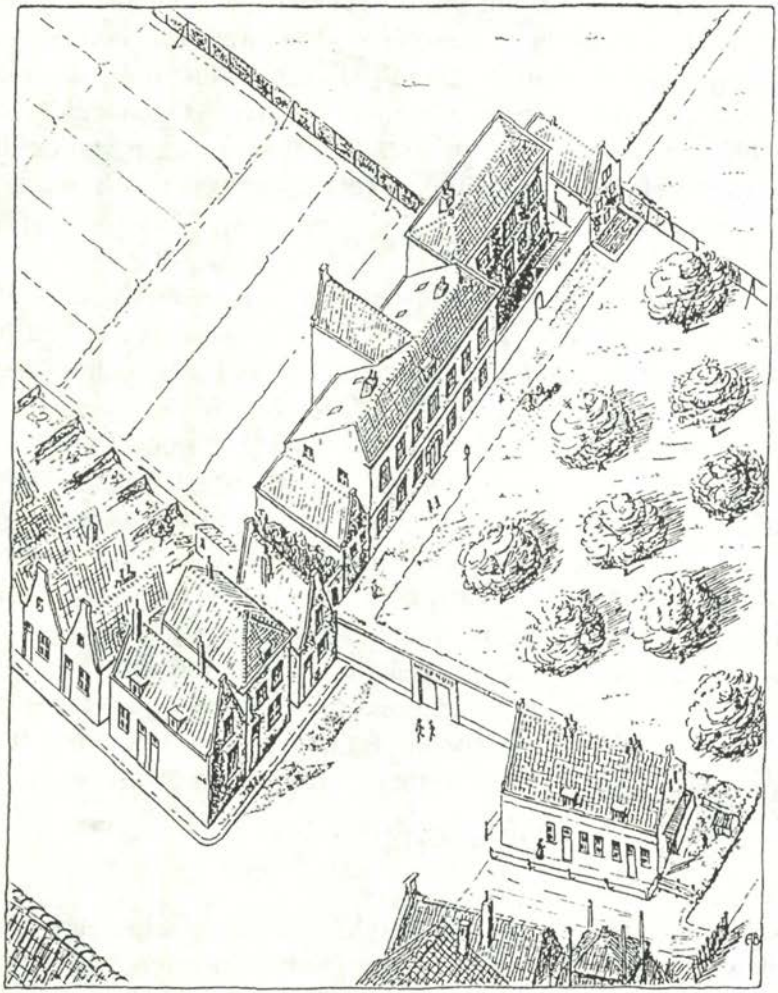

Het Weeshuis in vogelvlucht. Tekening van A. Bijl Mz. Links de Ridderstraat.

liepen in speciale wezenkleding; de meisjes met zwarte jurken en witte schorten. Bij de kerkgang droegen zij een grote zwart hoed want de mooie kuif mocht niet gezien worden. De weesjongens droegen een 'manchesterpak' en een speciale pet. Op de zondagen kon men de weeskinderen in optocht naar de kerk zien gaan om aldaar plaats te nemen in de speciale wezenbank. Dit maakte het leed voor hen nog erger. Zij moesten als wees hun ouders al missen en het waren in het openbaar getekenden door de speciale weeshuiskleding!

Wij gaan de Ridderstraat in. Dit was een soort toegangsstraat naar het centrum van de stad vanuit de erachter gelegen straatjes en de Nieuwelaan. Kleine vrije woningen maar ook tweehoog panden en winkels. Hier was het snoepwinkeltje van Jansje Duik, zo werd zij althans genoemd. Misschien was Duik wel Dijk. Vlaardingers verbasterden graag namen en woorden en dat werd uiteindelijk gemakkelijk door de jeugd overgenomen. Hier werd veel speelgoed, zoals tollen, verkocht maar ook de mooie vliegers of vliegerpapier. Iets verder was de paardenslager waar in de jaren dertig slager De Koning zich vestigde als paardenslager. Er was hier de schilderswinkel van Pauw de Kok met onder andere glas en verf. Verder waren er kleine vrije woningen. Aan de overzijde van de straat eveneens woningen maar op de hoek van de Markgraafstraat bevond zich de bakkerswinkel en broodbakkerij van Dirk Moerman. Hij zelf was een grote statige man die een kalme indruk op de mensen maakte. Met zijn zoons runde hij de bakkerij. Er waren ook broodslijters in zijn dienst die met hun broodwagens het pad opgingen (waaronder zijn zoon Nic). Nu we hier toch zijn lopen wij de Markgraafstraat maar in. Bij de Ridderstraat smal beginnend en dan een verbreding. Hier waren ook nog kleine bedrijven geves-

Ridderstraat.

tigd zoals het meubelfabriekje van Vermey. Het was daar altijd stoffig van het vele schuurwerk. Er tegenover was de kuiperij van Job Eygenraam tevens bedienaar der begrafenissen (overigens een bekend figuur deze man, al was hij dan ook maar klein van stuk). Naast deze kuiperij van Eygenraam was een tuinderij van planten en bloemen met een mooie woning op de achtergrond die tegen de tuin van het Weeshuis lag. Op deze tuinderij woonde de familie Biersteker. Vele Vlaardingers kwamen hier hun bloemen en planten kopen.

Nu komen wij bij de eigenlijke Markgraafstraat waar op de hoek de melkhandel van de Gezusters de Zeeuw was gevestigd, een buurtwinkeltje voor de straat. Het was een rustig woonstraatje en er heerste een gemoedelijke sfeer onder de mensen. Deze woninkjes hadden allemaal een bedstede in de kamer en twee op de zolder alsmede een achterplaatsje. Aan het einde van de straat waren weer ander bebouwingen waaronder een hoog pand, daar was zelfs een kuiperij te vinden. Nu komen we op de Markgraaflaan alwaar men de westzijde aan het bebouwen was en daarachter was de groentetuin van ene Moerman gelegen. Het pand heeft daar nog jaren gestaan.

Aan de oostzijde waren diverse bouwsels te vinden en in een van de huizen woonde een fondsbode genaamd De Korte. Hij verzorgde voor vele Vlaardingers de begrafenisverzekeringen en dagelijks kon men dat kleine mannetje met bolhoed door de Vlaardingse straten zien gaan om de fondspremie te gaan innen. Met een lederen builtje belde hij aan en riep dan: 'De Korte' . Nu, dat klopte dan ook wel want zo groot was hij niet, wel kort en gezet. De premie die hij kwam innen bedroeg drie tot vijf cent per week al naar gelang de

Vondelstraat.

polispremie was afgesproken. Die premie van drie cent was voor een polis van vijftig gulden. Hier hield overigens de bebouwing op en keek men op een stuk weiland dat zich uitstrekte tot de 'Transvaalbuurt'.

Transvaalbuurt

Via een voetpaadje over een sloot kon men de weg verkorten van de Markgraaflaan naar de Transvaalbuurt wat dan ook veel werd gedaan. Naast dat weiland stond lokaal 'De Vriendschap', in vroeger jaren een druk bezocht gebouw waar onder andere veel gedronken werd (dat kwam mooi uit dat het toen zo achteraf was gelegen). Het werd toen ook wel door kerkgangers 'Sodom en Gomorra' genoemd als zijnde een oord van verderf. Ja, vele jonge lieden kwamen zich daar uitleven vooral na een lange teelt op zee. Het wonderlijke was dan wel dat toen deze jongelui de wilde haren kwijt waren dikwijls dan ook nette kerkmensen werden!

Naast 'De Vriendschap' was de boerderij van de familie Dijkshoorn en er tegenover lag een blok huizen of eigenlijk was het een wijk. Het was een geheel nieuwe volksbuurt waaronder bijvoorbeeld de Vondelstraat, P.C. Hooftstraat, Huygensstraat en de Catsstraat en de Markgraaflaan behoorden. Voor die tijd waren het mooie woningen. De Vondelstraat was nog maar aan één zijde bebouwd. Deze straat begon bij de Markgraaflaan op zijn huidige breedte maar liep geheel schuin toe tot de Huygensstraat en het laatste eindje was zeer smal en met een paar palen afgezet zodat er geen verkeer kon doorgaan. Hier sloot het zogenaamde Pieterselaantje op aan dat naar een tuinderij leidde en omgeven was door weilanden. Eigenlijk zijn wij nu in 'Het Westen' beland. zo werd dit gebied in de volksmond genoemd. Opvallend was dat er in de Catsstraat nog een soort

Cronjéstraat.

winkelcentrum was in die ronde hoek en dat dat winkels waren met een luifel boven de ramen. Het heeft waarschijnlijk niet lang stand kunnen houden want in de crisistijd zijn deze winkels gesloten en de luifels boven de etalages verwijderd. Alle winkels werden woonhuizen. Vooraan de Vondelstraat was nog een buurtwinkel en een paar huizen verder hing een uithangbord met daarop een rode laars als teken dat daar een schoenmaker woonde. Deze schoenmaker had zijn werkplaats bij de Kippenbrug over de Haven, het was een sluiswachtershuisje en daar heeft hij tot zijn pensionering zijn werk verricht. Zijn naam was Brinkman.

De zuid-westelijke kant van de Vondelstraat was nog niet geheel bebouwd en via een voetpad kon men langs de boerderij van Knoop de Groeneweg bereiken. Ook hier hield de bebouwing op en kon men de grinderige Groeneweg inslaan om naar het voetbalveld van V.F.C. Olympia te gaan. Deze weg liep overigens dood en tegenover het voetbalveld was een tuinderij. Het merendeel van het nieuwe Westen was toen al aardig volgebouwd en men was ook begonnen om het weiland tussen de Markgraaflaan en de Transvaalbuurt te bebouwen . Hier kwamen de Schout- en Schepenstraat tot stand, de Joubertstraat werd doorgetrokken naar de Vondelstraat en in de Markgraaflaan werd een doorbraak gecreëerd: men sloopte er gewoon een paar huizen tussenuit en de Heemraadstraat en de Baljuwstraat kwamen tot stand alsmede de Van Riebeeckstraat. Op de hoek van de Van Riebeeckstraat en Joubertstraat vestigde zich de fietsenhandelaar Remmerswaal en er schuin tegenover werd een kerkje, van de Vrije Gereformeerde Gemeente, het zogenaamde Roverskerkje, gebouwd. Het waren wel geen rovers maar hun dominee heette De Rover! De Cronjéstraat was een deftige straat vanwege de voortuintjes en de zonnerakken voor de ramen. Aan de

kant van de Transvaalstraatjes was de melkwinkel van Hollandia en een slagerij en op de hoek van de Jozef Israëlstraat was de groentewinkel annex groothandel van Maat. Ter hoogte van het Schravendijkplein hield de Cronjéstraat op en het verlengde ervan werd de Van der Driftstraat genoemd. Op de hoek van het 's-Gravendijkplein was de kruidenierszaak van Schaper en op de andere hoek bevond zich de banketbakkerswinkel van Smelik maar nu zijn we reeds in de Van der Driftstraat. We lopen nu langs de meubelmakerij en -winkel van Breederveld die zeer goede meubelen maakte en verkocht. Hij had een grote klantenkring onder de Vlaardingers. Er naast was een kantoorboekhandeltje waar ook een soort uitleenbibliotheek in was gevesitigd. Er was nog een slagerij namelijk van Heyberg, de vader van de slager uit de Stationstraat. Dan een grote winkel van de 'Voorloper' waar men veel eigen merkartikelen kon kopen. De Van der Driftstraat liep hier ongeveer ten einde en ook tot zover onze nostalgische voettocht.

Wellicht tot een volgende keer.

DRIE-LUIK

COLOFON

DRIELUIK is een eenmalig uitgave van de Historische Vereniging Vlaardingen naar een idee van Frans W. Assenberg.

Redactie	*Kees Bracco Gartner* *Harm Jan Luth* *Aad Maarleveld* *Eric van Rongen* *Piet Wapenaar*
Eindredactie en coördinatie	*Frans W. Assenberg*
Vormgeving en produktie	*Frans W. Assenberg*
Druk	*O.B.D. Vlaardingen*

De illustraties van dit Tijd-Schrift zijn voornamelijk afkomstig uit het Stadsarchief, de auteurs of indieners van de artikelen of uit de privé-verzameling van Frans W. Assenberg. Bovendien leverden Arie Ouwendijk, Wout den Breems en Daan van Os enkele foto's, waarvoor dank.

Overname van artikelen is mogelijk na overleg met de redactie. Nieuwe artikelen voor Tijd-Schrift altijd van harte welkom op het redactie-adres. Gaarne inleveren in getypte vorm of op diskette in WP 5.1 of lager. Kopij voorzien van illustratiemateriaal. Adres redactie: zie achterflap.
Alle auteurs/indieners zijn zelf verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikel.

Vlaardingen, 1992.

DRIE-LUIK

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

INHOUD *Pagina*

Colofon 2
Voorwoord 4

"... DAN ZIJT GIJ MIJN ARRESTANT..." 5
Pieter Kikkert

ZEEMANSLEED IN OORLOGSTIJD 34
Johannes Hoogerwerf

MIJN HERINNERINGEN AAN LAGER KINZIG 65
Aart Pontier

VOORWOORD

Dit katern is getiteld DRIE-LUIK. Beschouw het als een cadeautje van de Historische Vereniging Vlaardingen met name van de Commissie Tijd-Schrift.

Thema

De onderwerpen van de drie artikelen hebben alle drie het thema: 'Gedwongen verblijf elders'. Dat elders slaat in het eerste verhaal of luik, aangeleverd door ons actief lid de heer P. Borsboom, op de gevangenschap van een Vlaardinger in de Franse Tijd: Pieter Kikkert werd toen zomaar in het Rotterdamse en later Amsterdamse gevang geworpen. Een prachtig tijdsbeeld uit een bewogen periode. Zeer lezenswaardig! De heer P. Borsboom verzorgde de inleiding. Het stuk was ingeleverd in de originele schrijfstijl. Alhoewel dat voor liefhebbers uitermate interessant is, heeft de redactie de tekst toch enigszins gemoderniseerd ten einde de leesbaarheid te vergroten.

Het tweede luik is het aangrijpende relaas van een Vlaardingse schipper: Johannes Hoogerwerf werd in de Eerste Wereldoorlog met zijn logger door een Duitse onderzeeboot naar de kelder gejaagd. Uiteindelijk belandde hij in een Engels ziekenhuis, elders dus.

Het derde luik is van een oud-bestuurslid: Aart Pontier hield deze winter het indrukwekkende boek Lager Kinzig ten doop in de Burgerzaal van het stadhuis in onze stad. Daaruit lichtte de redactie de persoonlijke herinneringen van de heer Pontier. Hij verbleef tijdens de Tweede Wereldoorlog als tewerkgestelde in Duitsland, elders, in een vijandig land.

De redactie bedankt allen die aan dit DRIE-LUIK meewerkten.

'... DAN ZIJT GIJ MIJN ARRESTANT...'

Willekeur in de Franse Tijd

Door Pieter Kikkert

Tijdens de Franse overheersing werd ook hier te lande veel gesmokkeld door de Vlaardingse visserslieden onder andere door het hoekerschip 'De Vrouwe Elisabeth' van de Rederij- en Handelsmaatschappij Hoogendijk, Betz en van Willigen. De Franse autoriteiten dachten dat deze maatschappij bij de smokkelarij was betrokken. Pieter Kikkert was boekhouder van deze rederij en bewoonde een kantoorpand annex woonhuis aan de Waalstraat te Vlaardingen. Deze Pieter Kikkert had vooraf briefjes ontvangen om te vluchten (die briefjes werden onder de voordeur geschoven), maar Pieter was zich van geen kwaad bewust en vluchtte niet! De geschreven briefjes waren zogenaamd door één van de grootste Vlaardingse smokkelaars geschreven, maar achteraf bleek dat de Franse autoriteiten ze zelf hadden geformuleerd en bezorgd om de schuld op de rederij te kunnen schuiven, maar Pieter Kikkert bleef op zijn post! De Franse autoriteiten deden toch een inval in het kantoorpand en de woning en namen Pieter Kikkert gevangen. Hij werd afgevoerd naar een Rotterdamse gevangenis en wel met een rijtuig wat toch wel iets bijzonders was, want alle gevangenen werden gebonden en lopend achter een paard afgevoerd!

Tot zover was het verhaal bekend van deze Vlaardingse Pieter Kikkert. Er zijn namelijk drie brieven bewaard gebleven die hij vanuit de gevangenis aan zijn vrouw had geschreven, maar over zijn gevangenschap zelf was niet veel bekend.

In het najaar van 1990 heb ik bij al mijn naspeuringen naar gegevens over deze bekende Vlaardingse redersfamilie een drietal boekwerken ontdekt over deze Pieter Kikkert waarvan niemand het bestaan wist. Deze boekwerken zijn getiteld:

'REDEVOERINGEN en VERTELLINGEN'
van
Pieter Kikkert
Vlaardingen

Hierdoor kwam er meer duidelijkheid omtrent Pieter Kikkert en zijn levenswandel. De boekwerken zijn verluchtigd met schetsen en etsen van zijn hand. Hierin heeft Pieter Kikkert veel van zijn levensloop beschreven. De boeken hebben lange tijd een sluimerend bestaan in één van de kasten van zijn nazaten geleden. Het gaat hier om drie boeken met vertellingen waarin hij ook zijn gevangenschap beschrijft en dat in zo'n duidelijk handschrift dat ik het eenvoudig kon lezen. Kikkert was een ontwikkeld man, hij was boekhouder, letterkundige, etser en leraar tekenen. Voor zijn etswerken had hij tweemaal een zilveren en eenmaal een gouden medaille ontvangen. Hij was welbespraakt en beheerste ook vele vreemde talen. Na de Franse overheersing werd hij gemeente-ontvanger van Vlaardingen welke functie hij drieëndertig jaren heeft vervuld. Hierna volgt de beschrijving van zijn gevangenschap. Het is een (bijna) letterlijke transcriptie zodat sommige woorden en hun schrijfwijze ons soms vreemd voorkomen, hetgeen het verhaal overigens alleen maar interessanter maakt.

Pieter Borsboom

De gevangenschap

In 1811 reeds had het gerucht ons opmerkzaam gemaakt, hoe elders de Hooge Policie onschuldige handelshuizen in beslag nam. Totdat het eindelijk ook ons gold. Een vreemdeling, in de zwarte ambtskleding van die tijd, stond eensklaps voor mij. 'Hoe is uw naam, Mijn Heer?', Ik noem die. 'Dan zijt gij mijn arrestant'. En nauwelijks was dit gezegd of twee reusachtige gendarmes, als uit de grond opgerezen stonden mij ter rechter- en ter linkerzijde. Vanaf dat ogenblik is geen mijner bewegingen meer vrij, en na alles verzegeld te hebben, vangt het vervoer naar den kerker aan, in het naburige Rotterdam.

'Geef dien Heer een Uwer beste kamers'. Deze woorden, door mijn geleider tot de gevangenbewaarder gesproken, geven hoop op een betamelijk verblijf. Dan een trap opgeleid, daarvoor de eerste maal het vreselijke geknars van geweldige sloten, het stroeve schuiven van reusachtige grendels gehoord hebbend, en door een loodzware deur geschoven zijnde, die terstond daarop wordt dichtgemaakt, en waarvan het ruw gedruis van slot en grendels opnieuw in de holle ruimte een akelige weerklank geeft, hervind ik mijzelf aan de ingang van een lange, door een flauw lampje aan de grauwe wand, somber verlichte galerij. Een aantal personen zit of ligt in allerlei gestalten, geheel of half, maar allen even haveloos. Sommige zelfs vrij afzichtelijk gekleed. Zij staren mij, ik hen, enige minuten spraak- en bewegingloos aan. 'Grote God ...!', is eindelijk mijn onwillige uitroep, 'heeft men mij hier onder fielten en rasphuisboeven geworpen?' Zij lachen allen, één van hen nadert, reikt mij de hand en zegt: 'Neen, zij allen zijn ordentelijke lieden, slagtoffers van den treurigen toestand waarin ons arme Vaderland gedompeld is, maar de onzindelijkheid der gevangenen is er de oorzaak van dat een ieder zich spoedig van alle klederen van enige waarde ontdoet'. Hij leidt mij bij mijne lotgenoten rond, noemt naam en betrekking van elk hunner. Het waren inderdaad allen beschaafde

Foto van een portret van Pieter Kikkert.

lieden van maatschappelijke stand gelijk met of boven mij, velen van welke aldaar reeds meer dan een jaar de kommervolle dagen hadden doorleefd. Kennis is spoedig gemaakt, en de avond wordt onder treurige gesprekken, van hunne zijde met vragen naar den tijdelijke loop der gebeurtenissen gesleten. Reeds vroeg wordt een zindelijk avondeten gebracht en gemeenschappelijk genuttigd. Om negen uur verschijnt een 'stokkenknecht' met een zware bos rammelende sleutels. Elk springt op en sluipt zwijgend in zijn bekrompen verblijf, dat stuksgewijs door den knecht gesloten en gegrendeld wordt. In een ogenblik hoort men geen geluid meer.

De lange galerij had aan de ene zijde door zwaar getraliede ramen uitzicht op een ruime binnenplaats. Langs de daar tegenover staande muur was een reeks van gelijkvormige kleine cellen of kotjes gebouwd, elk met een deur. Daarnaast was een raam met houten tralies. Nu grijpt de norse sprakeloze man mij bij den arm, duwt mij in één der nog ledig zijnde kotjes, sluit en grendelt het desgelijks, blaast ons flauwe lampje uit en verdwijnt, terwijl een ogenblik daarna de holle weerklank zijner schreden, en die van het grendelen der hoofddeur, zijn vertrek aankondigt. Het is de aanvang van een lange, donkere en eenzame nacht die gedurende een half uur, van tijd tot tijd herhaald, enig gedruis vanuit verschillende richtingen van het ruime gebouw te horen geeft en duiden op een algemene sluittoon. Daar sta ik nu, alleen, verlaten, opgesloten! Een flauwe straal van de lantaarn van de stokkenknecht had mij vlug doen bespeuren dat mijn verblijf 8 of 10 voeten in het vierkant groot was, niets meer bevatte dan een houten rustbank met een bed daarop, een oude stoel daarnaast, en in één van de hoeken aan de muur een vierkant, van steen gemetseld heimelijk gemak. Wellicht een kwartier stond ik daar, zonder geregelde denkbeelden, veeleer als het ware gedachteloos. Eindelijk kom ik tot enige bezinning, maar tot welke hartverscheurende denkbeelden! Die eigen

morgen had een brief mijns broeders mij bericht, dat mijn elders wonende reeds bejaarde moeder, die ik steeds de kinderlijkste liefde had toegedragen, en wier lieveling ik altoos geweest was, door geweldige ziekte aangegrepen, haar einde nabij was en gewenst had mij voor het laatst nog eenmaal te zien. Die eigen namiddag zou ik naar haar toegereden zijn! Dit was mijn eerste gedachte, mijn bloed verstijfde! Mijne dierbare moeder sterft! Dus riep ik uit: 'Ik zal hare laatste zucht niet opvangen! Hare ogen niet sluiten! Welligt hoort zij nog dat haren zoon ingekerkerd is, zij zal zig schuldig wanen en met zulk een doodsteek de eeuwigheid ingaan!' Nu vlogen mijn denkbeelden over naar mijn waardige, hoogzwangere echtgenote, naar mijn bloeiende kinderen! Daar zitten zij, verlaten, en om mij jammerend. Wanneer zal ik hen weerzien? Zal ik hen wel immer weerzien! Want waar zal men mij in deze dagen van wetteloos geweld heenvoeren? En wat zal het einde eens zijn? In dusdanig gepeins verzonken, met mijn arm leunend in het houten, getraliede raam, sla ik eindelijk de ogen op. Door dat raam en het daar tegenover staande, hetgeen op de binnenplaats uitkwam, zie ik den heldere sterrenhemel. Het was in de periode toen gedurende lange tijd die schone staartster te zien was, hetwelk een fraai verschijnsel was, dat ik reeds zo menige avond met stille bewondering had gadegeslagen. Juist nu stond deze wonderbare pracht en statigheid tegen over mij, en schoot er als het ware een flauwe schemering in mijne kerker. Ik staarde het aan, en eensklaps doortindelde een zonderling gevoel mijn gehele ziel. 'God', zo sprak ik met vervoering, 'God, die zulk een heerlijk ongemeten lichaam als een stofje in zijnen hemel afhangt, en het deszelfs spoor aanwijst, maar hij, die tevens het geringste zijner schepselen op dezen aardbol liefderijk gade slaat, Hij zal over mijne moeder, over mijne Echtgenoote, over mijne kinderen, Hij zal ook over mij waken!'. Dit gevoel doordrong mij zo wonderbaar en zo geheel, dat het mij volkomen bemoedigde, en bij gebleven is tot het

einde van mijn gevangenschap. Nu wierp ik mijn klederen af, legde mij op den rustbank neder en sliep in een ogenblik.

Ik genoot de kalmste en ongestoordste rust totdat de volgenden morgen het gedruis mijner medegevangenen die reeds ontsloten en op de galerij verenigd waren, mij wekte, onder het gemeenschappelijk goed en zindelijk ontbijt. Toen sprak een ruw maar rond zeeman tot mij: 'Men heeft u in den afgelopen nacht al een vrij aardig verblijf gegeven!'. 'Hoe zoo?'. 'Wel, één onzer lotgenoten die sedert maanden uw celletje bewoonde, is na lange kwijning gisteren namiddag eindelijk van verdriet gestorven en even voor uwe aankomst weggedragen! Gij hebt zijn sterfbed beslapen!'. Een lichte huivering liep mij door de leden. Toen later ons middagmaal werd gebracht sprak ik de knecht daarover aan, en deze beloofde mij een ander verblijf. Zodat hij mij dan ook 's avonds nadat alle anderen achter het slot waren, een andere cel ter rustplaats opende. Doch de volgende morgen, sprak mijn luimige zeeman: 'Nu heeft men u nog fraaijer geherbergd.' 'Hoe zoo?'. 'Een jong Amsterdammer die hier lang verblijf had gehouden, heeft zich onlangs uit verdriet en wanhoop met eigen kouseband om het leven gebragt. Wij vonden hem des morgens levenloos aan zijn traliën hangen, niemand onzer heeft sedertdien dat verblijf willen betrekken, en nu hebt gij daar geslapen, heeft zijne schim u niet komen verontrusten?' Ik zag wel zonderling op doch had mij in twee dagen reeds zoveel ongewoons leren schikken, dat ik nu ook aan geen vooroordelen wilde toegeven, en geen ander verblijf wilde vragen. Ook dit werd spoedig onnodig want binnen korte tijd kwam van hogerhand den opdracht dat ik 'streng secret' gezet, dat is buiten alle gemeenschap met wie ook, geplaatst moest worden. De uitvoering van dit bevel volgde plotseling.

Slechts een minuut werd mij verleend tot een kort, maar hartelijk afscheid van mijne lotgenoten, en nu bracht en sloot de cipier mij op in

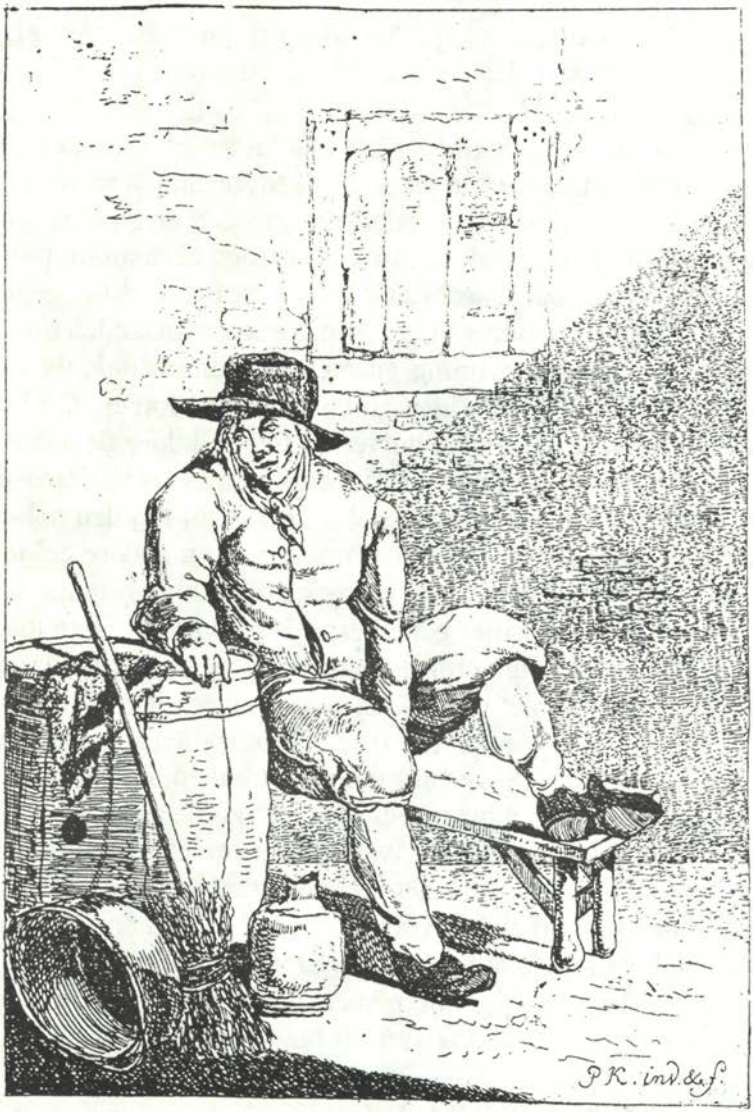

Tekening van Pieter Kikkert getiteld 'Zittend Boertjen'.

een andere zijde van het gebouw, in een ruimer, enigszins gemeubileerd vertrek maar nu helaas geheel alleen! Het is waar, allen verveelden zich, doch zij die aldaar reeds lang verblijf gehouden hadden, waren op allerlei middelen bedacht geweest om de tijd te doden. Eén hunner had een vogeltje hetwelk hij door de langheid van tijd enige kunstjes had geleerd. Een ander had van de cipier kaart en damspelen verlangt, en die uitspanning sleet menig uur; een derde was van enkele boeken voorzien, en deze werden door allen beurtelings, soms overluid gelezen; een Rotterdammer speelde uitnemend de viool en een Engelsman meesterlijk de fluit.

De avondschemering werd gewoonlijk aan muziek en zang gewijd; dit alles miste ik nu, en boven alles hun vriendschappelijke en welwillende gezelligheid, want inderdaad, niets trekt de harten zo snel aaneen en bindt die vaster, dan gemeenschappelijk gevaar of lijden. Doch gelukkig, verveling, veelal de gewoonste en grootste grief voor gevangenen, gevoelde ik nu niet meer. De dagen vlogen om tot op het tijdstip dat mijn toestand eensklaps een geheel andere wending nam.

Naar Amsterdam

'Gij moet afkomen, er is iemand die u moet spreken'. Met deze woorden wenkte mij de cipier op zekeren namiddag, hem naar beneden te volgen. In de spreekkamer gekomen, stond daar een lang bejaard en deftig man die, na mij van het hoofd tot de voeten beschouwd te hebben zei: 'Mij is opgedragen u van hier te vervoeren'. 'Waarheen Mijn Heer!' 'Naar Amsterdam'. 'Wanneer?' 'Morgen ochtend om zes uren'. 'Mag ik weten wien ik de eer heb te spreken?' Deze vraag deed ik met bevende en bestorven lippen, want die dagen zag men elk ogenblik gevangenen vervoeren, te voet, de handen aaneen op den rug gebonden. Soms wanneer hun geleider te paard was, met een koord aan de staart van het paard of aan het zadel vast. Zijn antwoord was:

'Op gewone wijze, ik geleide u met eene mijner gendarmes. Wij gaan den eersten dag tot Delft, daarna sluit men u in de gevangenis tot den volgende ochtend, dan dien dag tot Leijden, daags daaraan tot Haarlem en den laatsten dag breng ik u naar Amsterdam.' Een koude rilling liep over de leden. 'Mijnheer!', zeide ik, 'laten wij kort en rond spreken, ik ben geen misdadiger, weet nog van geen beschuldiging hoegenaamd. Enfin! is er geen ander middel van vervoer? Rijtuig bijvoorbeeld?' Hij zag mij lang met zijn doordringende arendsoog aan. 'Ik zou dat misschien kunnen vergunnen zeide hij eindelijk. Indien gij zelve de Moijens (middelen, geld red.) bezit om te betalen want dan komt de heenen terugreis voor uwe rekening.' Ik betuigde hem hartelijk mijnen dank en deed zien dat ik toereikend van geldmiddelen voorzien was. Nu trad ter spreekkamer nog een aanzienlijke Amsterdammer, ook een gevangene, binnen die desgelijks vervoerd moest worden en gretig aannam zijne helft in de kosten te dragen. Alles werd nu op een zeer vriendschappelijke wijze geregeld, en de volgende dag deden wij, onder geleide van onzen brigadier en twee gendarmes, in het met vier paarden bespannen rijtuig een aller genoeglijkste overtocht waarbij wij hier en daar pleisterden, en ons in de middag een alleszins bekrompen maal deden opdissen.

Was deze reis een welkome uitspanning voor gevangenen die reeds geruime tijd binnen vier muren waren gekerkerd geweest, niet minder reden vonden wij dankbaar te zijn ons te overtuigen van de zegen die ons te beurt viel door zulk een genoeglijke wijze van overtocht. Immers, even buiten Haarlem ontmoetten wij een transport van 15 á 20 gevangenen die onder geleide van 4 á 5 gendarmes, te voet gaandè, en met touwen aan elkander gekluisterd, op wier vermagerde gelaatstrekken kommer en wanhoop te lezen was. En die in stille, norse somberheid hun doornen pad betraden. In de nabijheid van Amsterdam waren wij getuigen van een schriktoneel, hetwelk mijn ziel en die van

mijnen lotgenoot, met ijzing over den toestand des tijds en van ons eigen onzeker lot vervulde. Even voor ons uit reed een gendarme te paard, leidende een gevangen man, die met zekere ruimte door een koord aan het zadel verbonden was. Door ons voorbijrijden moest hij enigszins uitwijken, en, even stilstaande en naar ons omziende, maakte de gevangene die zich wellicht daarop voorbereid had, van die gelegenheid gebruik, rukte zich los, sprong in de vaart en poogde zwemmende de overzijde te bereiken en alzo te ontvluchten. De gendarme die dit gewaar werd en die geen mogelijkheid zag zijn arrestant te herkrijgen, nam de karabijn van de schouder, legde op den vluchteling aan, en brandde los. Hij trof hem, de arme man spartelde één of twee maal in het water om, zonk weg en verdween. Ziedaar een akelige, maar waarachtige bijdrage tot het ontwerp van ons tafereel. Onze koelbloedige brigadier zegt enkel: 'De gendarme heeft zijnen pligt gedaan, in zijn geval zou ik evenzoo gehandelt hebben!' Neerslachtig en getroffen over zulk een jammertoneel, bracht de avond ons aan onze bestemming. Wij werden in ons nieuw treurverblijf afgegeven. Ik werd terstond in het strengste secret op afzondering gezet. Van dat uur begon het tweede gedeelte mijner inkerkering hetwelk veel langer, dan het eerste en maandenlang geduurd heeft. Dit in alle onaangenaamheden te beschrijven zou te veel tijd vorderen en te zeer in het eentonige vallen. Juist het eenvormige van dat leven is hetgeen voor de gevangene de grootste kwelling oplevert. Wij moeten ons dus tot enkele trekken bepalen, die, zo zij mij al niet rechtstreeks en persoonlijk betreffen toch een beeld kunnen geven van de diepgezonken toestand waartoe het despotisme en de schandvolle handelwijze van handlangers der 'Hooge Policie' ons gebragt had. De dag na mijn aankomst werd mijn gevangenkamer ontsloten en werd ik naar beneden gebragt in een zaal waar vier of vijf aanzienlijke Franse politie-beambten met een secretaris gezeten waren, die mij gedurende vier uren een allerscherpst verhoor deden ondergaan. Hoezeer ik er ook op aandrong men liet zich er niet over uit waarvan

men ons beschuldigde of waarom wij van onze vrijheid waren beroofd, Na afloop daarvan geleidde men mij terug naar mijn getralied en gegrendeld verblijf. Die zelfde avond kwam de secretaris, blootshoofds, met de pen achter het oor en een rol papier in de vuist met schijnbaar groten haast binnen lopen, reikte mij de pen toe, wees mij op het achterste blad onderaan de laatste regel en zei: 'Zet spoedig uwen naam onder dat proces-verbaal van uw verhoor het moet ogenblikkelijk per expresse naar Parijs'. Mijn antwoord is: 'Dan zal ik het eerst doorlezen'. 'Volstrekt niet, dit is geen gebruik, er is ook geen - tijd voor. Het bevat enkel de u gedane vragen en de door u daarop gegeven antwoorden'. 'Mijn Heer! Ik teken niet wat ik niet gelezen heb!' Hij dreigt mij te zullen dwingen, geweld te zullen gebruiken. Ik blijf koelbloedig bij mijn weigering. 'Nu doorzie het dan vlugs'. Nu zet ik mij bedaard neer en begin te lezen. Aldra bemerk ik dat één der antwoorden geheel anders is gesteld dan die door mij gedaan was. Ik haal eenvoudig de pen daardoor. Nu vliegt hij op. 'Wat doet gij! Dit is brutaal. Gij maakt u zeer strafschuldig.' 'Mijn Heer', zeg ik koelweg, 'geen geweld zal mij dwingen te teekenen wat ik niet gelezen, veel minder wat ik niet gezegd heb'. Nu scheurt hij mij de papieren uit de hand, vliegt de kamer uit en keert niet meer terug. Hoeveel verhoren ik sedertdien ook ondergaan heb, nimmer heeft men mij de processenverbaal ter tekening voorgelegd.

'... verscheuren zal ik hem!'

Na verloop van enige dagen, onderging de gestrenge afzondering waarin ik was gezet in zoverre enige verandering dat men soms een andere gevangene bij mij plaatste. Of ik werd bij anderen gebracht. Dit gebruik heerste vrij algemeen en was denkelijk toe te schrijven aan gebrek aan ruimte. Gedurige verplaatsing was aldaar ook een aangenomen stelsel, ten einde te voorkomen dat een gevangene al te zeer met zijn locaal bekend geworden, middelen mocht uitvinden om te ont-

vluchten. Deze plaatsverwisseling had steeds onverwacht plaats. Men zat dus steeds 'op den sprong'. Soms betrad men een ruim en redelijk gemeubileerd vertrek, dan weer een ellendig krot of hok, maar altijd heerste er grote onzindelijkheid. Wie er ook gehuisvest mocht zijn geweest, aan reiniging der vertrekken werd nimmer aandacht geschonken. Mits daarvoor duur betaald was, waren het bed en linnengoed altijd rein en zuiver. Het afwisselende gezelschap dat men op deze wijze aantrof was nu eens zeer aangenaam wanneer men een wellevend en wel opgevoed persoon vond met wie men door aangename gesprekken de treurige uren kon slijten. Niet zelden was het ook zeer grievend als men tot kamergenoot een ruwe, woeste matroos of een geringe jood of gemene misdadiger verkreeg. Aangezien gevangenen meestal de neiging gevoelen elkander over de toestand en de oorzaak hunner inkerkering te spreken, en spoedig zeer vertrouwelijk te worden, plaatst de Hooge Policie niet zelden hare geheime en welbespraakte spionnen onder de gedaante van ongelukkige gevangenen, bij de één of andere, om hem zodoende zijne geheimen te ontlokken. Dit heeft menigeen in onherstelbaar verderf gestort.

Inmiddels had men langs deze weg gedurig gelegenheid om mensen kennis op te doen. Vaak kon men vernemen op welke schandelijke wijze de Hooge Policie te werk ging en van de schromelijke misbruik die deze agenten van hun macht maakten. Zo zat ik op een middag alleen en in gedachten verdiept, toen het rammelen der grendels, en het knarsen der sloten mij de komst van een lotgenoot aankondigde. Een jong heer, aan gewaad en gedaante blijkbaar van fatsoenlijke stand, maar klein van persoon, mager en donker van uiterlijk, trad binnen. Hij bleef enige ogenblikken onbeweeglijk staan, wierp zich toen op een stoel, mompelde iets wrevelig binnensmonds, en sloeg zich soms met de vuist voor het hoofd. Dit alles zonder mij aan te zien, alsof ik niet in de kamer was. Eindelijk sprak ik tegen hem: 'Het schijnt Mijn

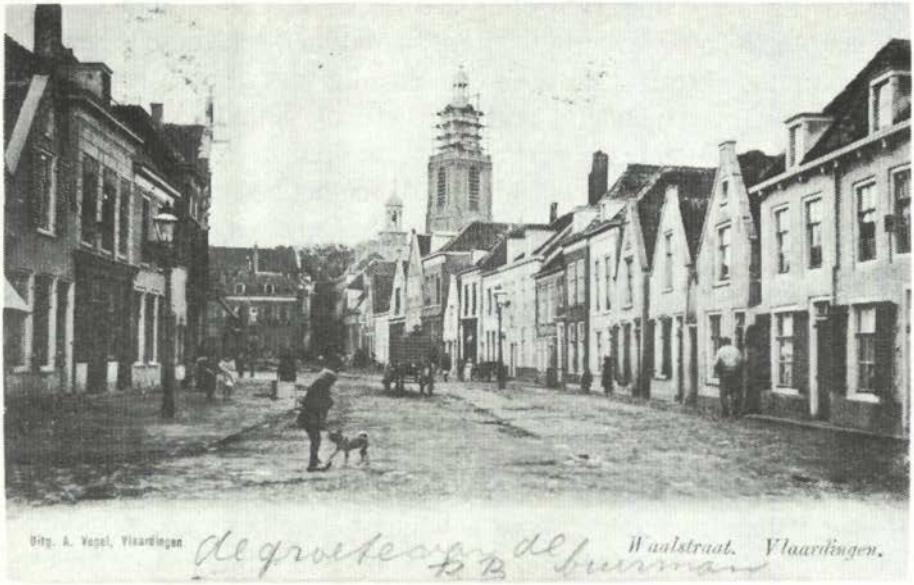

Opname van de Waalstraat. Kikkert woonde eigenlijk in de Waalsteeg, pal naast het Stadhuis.

Heer! dat men zich eerst zedert eenige ogenblikken van uw persoon heeft meester gemaakt, en dat dit u treft, maar eerlang zult uwen toestand u wel leeren schikken en dan bedaren.' Nu vloog hij op. 'Hoe nu eerst!... neen!... reeds zedert lang drink ik dien bitteren beker en was daar reeds aan gewoon, maar nu heeft men mij 't grondsap doen ledigen, en dat verscheurt mij, maar!...'. Hier greep hij de stoel waarop hij gezeten was geweest en smeet die in woede ver van zich af ... 'Maar, straffen zal ik hem, zijn bloed, zijn bloed alleen zal mij tevreden stellen en dat bloed zal stromen, bij alles wat heilig is, bloeden zal hij, verscheuren zal ik hem ...' Ik poogde op allerlei wijzen hem te doen bedaren, wat echter niet dan voor enkele ogenblikken mij gelukte. Maar gedurig verviel hij weder in sombere woede, en des nachts hoorde ik hem tobben, woelen, knarsetanden, en met vuisten van zich afslaan.

Eindelijk pas op de derde dag gaf hij mij in een kalm ogenblik het fijne van zijn toestand en van de oorzaak van zijn ontembare woede. 'Ik was een jong handelaar, hier te Amsterdam gevestigd, ongehuwd, deed goede zaken, genoot een algemene achting en zorgde zo voor het welvoeglijk bestaan mijner bejaarde moeder en mijne eenige zuster, een bloem van lieftalligheid en deugd, in de eerste bloeij van jeugd, schoonheid, en onschuld. Zeer onverwacht overvalt men mij, neemt mij gevangen, verzegelt mijn kantoor, en sleept mij in deze kerker. Geheel onschuldig was ik niet, want medegesleept door den gang des tijds had ik met Engelsche vrienden briefwisseling gehouden en zaken gedaan, doch, hoe hoog dit thans ook opgenomen wordt en schoon ik reeds alhier zedert verscheidene maanden verblijf houde, zou zich dit, waarschijnlijk door opoffering van geld, wel geschikt hebben, maar mijne zuster, getroffen over den stilstand onzer zaken, bekommerd over mijn lot, bevreesd welligt voor mijn leven, vervoegt zich van tijd tot tijd bij de Hooge Policie om voor mij te smeken en om mijn ont-

slag te bidden. Eén der Fransche chefs de bureau, een uitgeleerd wellusteling, merkte haar op, zoekt haar in 't geheim te spreken, zegt haar dat ik onherroepelijk verloren ben, naar Frankrijk vervoerd en daar doodgeschoten zal worden; brengt haar in doodsangst, doch voegt er met listige omwegen bij, dat hij alleen mij redden kan, en redden wil en zal, mits zij tot beloning zich aan hem overgeve en hem hare eer offere. Mijne zuster vliegt van hem af, maar gemarteld door angst en benaauwdheid, keert tot hem terug, smeekt knielend om zijne hulp, maar zonder zulk een zwaar offer, biedt hem onze overgeblevene bezittingen aan doch hij is onverbiddelijk, hare eer en onschuld alléén is de prijs die hij eischt. Hij zweert daarbij al wat heilig is, dat wanneer zij zich aan hem overgeeft, ik een uur daarna vrij zoude zijn, en alles onder de sluier eener eeuwige vergetelheid bedekt zal blijven. Mijn arme, onervaren, wanhopige, bedwelmde zuster wankelt, vergeet zich, valt in zijn armen, de snoodaard volvoert zijn opzet. Na dit gedaan hebbende, lacht hij haar uit en jaagt haar met bespotting van zich af. Mijne ongelukkige, geschandvlekte, in haar dierbaar offer teleurgestelde zuster die, om haar schande niet te openbaren bij niemand raad of hulp durft vragen, heeft mij onder snikken en tranen alles geschreven en bekend, en hier sta ik nu, hier sta ik, opgesloten, gebonden, mijn bloed schuimt, mijn borst wil zich openscheuren, maar hier sta ik, magteloos om den hand uit te strekken en de fielt te verscheuren, want verscheuren zal ik hem, verscheuren zoodra mijne voet weder de vrije aarde betreed!.... En ...'.

Nu verviel hij opnieuw weer in vreselijke woede, tranen had hij niet meer, zijne ogen waren branderig en verdroogt, maar de mijne vloeiden over hem, over zijn zuster, en ons arme Vaderland. Die dag werd de ongelukkige van mij weggehaald en verplaatst, dat zijn verhaal waar was, daarvan was ik overtuigd maar omdat ik zijn naam niet gevraagd

had, heb ik later te vergeefs gepoogd iets te vernemen van de uitslag van een zaak die vermoedelijk in de doofpot zal zijn gestopt.

'... ik had even te voren iemand doodgestoken....'

Op een ander tijdstip hield ik sedert twee of drie dagen, geheel alleen genoeglijk verblijf in een ruime, welgemeubileerde bovenkamer die ondanks de geweldige tralies, een aangenaam uitzicht bood op een naburige gracht. Totdat op een middag een vreselijk gedruis en geschreeuw als van worstelende personen te horen was op de galerij die naar mijn verblijfplaats leidde. Ik sprong op, luisterde met aandacht naar het gedruis dat naderbij kwam. Mijn deur werd temidden van al dat geweld ontgrendeld en geopend. Vier of vijf 'stokkenknegts' smeten daarop een manspersoon die met alle kracht en onder duizend vloeken weerstand bood, de kamer in waarna zij de deur weer ijlings sloten en grendelden.

Ik zag hem nu, wiens anders welgevoeglijke kleding door die worsteling gedeeltelijk gescheurd was. Een lange doodmagere en taangele man van middelbare jaren die, voortgaande met vloeken alles wat onder zijn bereik kwam ter aarde smeet, de hoed van het hoofd rukte en met de voeten betrapte. In één woord zich geheel als razend aanstelde en zijn spraak, ofschoon enkel woede, deed mij horen dat hij een Fransman was. Aanvankelijk hield ik mij, in de gelukkig zeer ruime kamer, buiten het bereik van zijn vuisten. Eindelijk, toen de ergste razernij enigszins verflauwde, schonk ik een glas wijn in en reikte hem dat aan. Hij greep het met 'kramtrekkende' vuist aan, dronk het leeg, nam evenzo onbesuisd de fles, schonk zich herhaalde malen achtereen zelf in, en smeet uiteindelijk het glas tegen de grond. Ik liet hem zachtjes aan 'uitbruischen' en toen bracht een bescheiden toespraak van lieverlede hem tot enige kalmte. In den namiddag toen men mij, niet hem, spijzen bracht, bood ik een gedeelte daarvan hem aan en daar ik,

in waarheid, geen trek had er iets van te nuttigen verslond hij alles met woeste gretigheid. Toen hij 's avonds was bedaard, ontstond er tussen ons het volgende gesprek 'Maar Mijn Heer! waarom deed gij zulk een geweldige en nutteloze tegenstand toen men u hier bragt?' 'Ik ben Militair, mijne kameraden konden mij arresteren, die mogten en moesten mij arresteren, maar geen Policie, geen Policie voor een Militair, de Policie spuw ik uit!' En hij voegde werkelijk de daad bij het woord. 'Maar had men in alle geval toch reden u te arresteren?' 'Reden!... ja reden genoeg maar geen Policie, foei Policie!' 'Maar mag ik vragen, welke reden dan?' 'O ja! ik had even te voren iemand doodgestoken.' Nu rilde het mij door de leden, ik sprong op. 'Hoe Mijn Heer! iemand doodgestoken! een moord gedaan!' 'Gij zijt toch mens hoe vervield gij daartoe?' 'Ik ben Regiments Chirurgijn. Onze Regiments doctor heeft eene dochter met welke ik reeds zedert lang bekend ben. Ik wilde haar huwen, zij wilde mij, ik wilde haar, maar de vader wilde volstrekt zijne toestemming niet geven. Hierover hadden wij reeds meermalen twist gehad, deze ochtend weder en nu liep het zoo hoog dat wij elkander te lijf gingen en ik in drift hem doodgestoken heb. *Eh bien, c'est fait, c'est fait paspons la dessus*. Laat die vervloekte Policie mij aan mijn kameraden overgeven, zij zullen mij fusileeren, wel nu! dan is 't uit, ik was toch haast aan 't einde.' 'Maar, Goede Hemel! hoe kon zulk een twist zoo hoog lopen?' 'Ik wilde haar huwen, om haar dan mijne middelen na te laten, die niet gering zijn, en die ik toch eerlang moet achterlaten, dit wilde zij ook, maar de vader wilde niet.' 'Maar, ik versta u niet wel, thans zult gij wel eerlang uwe middelen moeten ontruimen, maar dat was immers hedenmorgen het geval niet?' 'Ja! O Ja! hedenmorgen ook. Zie maar eens hier waarom ik haar spoedig wilde huwen, en waarom de vader niet wilde!' En nu scheurde hij zijne klederen open en toonde mij zijn borst die bijna geheel door de kanker was weggevreten! Nu had ik genoeg, meer dan genoeg, ik zag hem met een soort van afschuw aan, sprak dien avond bijna niet meer,

'Marytje van Harten' eveneens van de hand van Pieter Kikkert. (Op het moment dat de prent bij de uitgever/drukker was om te worden 'afgedrukt' overleed 'Marytje'. Ze bestond dus echt!)

maar verzonk in een diep weemoedig gepeins, aan mijn huis, mijn echtgenote, mijne kinderen, aan de genoegens die wij anders in elkanders bijzijn genoten. Nu zat ik hier ver van hen af, opgesloten met een moordenaar. Met zulk een woeste, reeds half verteerde maar nog altoos woeste moordenaar! Ik huiverde voor de naderende, donkere, lange nacht toen de knecht ons avondlicht kwam weghalen. Ik bad en smeekte hem en beloofde hem geld om mij in een ander verblijf hoe slecht dan ook over te brengen. Maar tevergeefs, de volgende morgen vroeg zou mijn kamergenoot worden vervoerd, maar deze nacht moest ik hem bij mij dulden, wat kon ik doen? Niets anders dan het gemis van de dierbare vrijheid voelen en moed vatten.

Nu begon een lange akelige winternacht, gelukkig was onze kamer voorzien van een ledikant en een bedstede. Het eerste had ik reeds in gebruik en mijn ellendige medegevangene had ik overgehaald de bedstede te betrekken. Hij had zich dan ook geheel gekleed daarop neergeworpen en was na een onrustig heen en weer woelen ingeslapen. Ongetwijfeld afgemat door vermoeienis en heftige zielsbeweging hoorde ik hem zwaar ademhalen. Ik had mij echter stellig voorgenomen, hoe traag en hoogst vervelend die lange nacht ook zou voortsluipen, niet te gaan slapen, maar wakend in mijn slaapplaats te blijven zitten. Het scheen dat de geweldige aandoeningen mij ook vermoeid hadden en de natuur de overhand had verkregen, althans ik was op mijn hoofdkussen nedergezonken en ingesluimerd, toen ik, onder bange en bezwarende dromen, eensklaps ontwaakte, en iemand door de kamer hoorde stommelen en aldra aan de gordijnen van het ledikant voelde schuiven. Nu vloog ik eensklaps op en uit bed. 'Wat wilt gij?', riep ik met een rauwe stem. 'Wat zoekt gij?' 'Ik zoek water', antwoordde hij bedaard. 'Ik smacht van brandende dorst en herinnerde mij ergens in een vensterbank een karaf met water te hebben zien staan, daar tast ik in 't donker te vergeefsch na om...' Dit was inderdaad zo en die

felle dorst in zijn toestand was ook geen wonder. Ik beduidde hem welke weg hij houden moest om de karaf te vinden, hij vond ze, dronk die in één teug leeg, legde zich te bed, en sliep weer in. Maar van mij was alle slaap nu voorgoed en wel geweken, en uiteindelijk brak het gewenste daglicht aan, Zeer spoedig daarop hoorde ik gerucht en kwam men tot mijn blijdschap den ellendige man weghalen. De indruk van dien angstige nacht is mij echter nog lang daarna bijgebleven. Genoeg van schriktonelen, die wij overigens nog zeer zouden kunnen vermenigvuldigen en die verbonden zijn aan de staat van gevangenschap waarbij men zo menig ongewoon en stotend gevoel verzwelgen moet. Het folterend gevoel van het gemis van vrijheid en de ondoordringbare muren waarin de armdikke ijzeren tralies en de driedubbele eiken deuren! Ook het schuiven van de dikke zware grendels en het stroeve geknars van de afspringende ijzeren sloten alsmede het ontberen van zo veel gerieflijkheden.

Genoeg van de dodelijke verveling, de norse behandeling der gevangenbewaarders en het veraf zijn van geliefde betrekkingen. Het onzeker vooruitzicht en de gedurige vrees voor het ontstaan van brand in een dergelijk ontzettend dichtbewoond gebouw waarbij vooral bij nacht elke weg tot redding voor de opgesloten gevangenen een volstrekte onmogelijkheid zijn zou. Gedurende ons verblijf aldaar ontstond twee maal brand die echter spoedig geblust werd. Dat alles zou op zichzelf reeds genoeg zijn om de kommervolle ziel af te matten! Maar van één plaag was ik na verloop van tijd gelukkig bevrijd: van de verveling. Op een zeer eerbiedig rekest was het mij toegelaten boeken te mogen hebben en schildersgereedschap. Doch het bijgevoegde papier werd telkens zeer nauwkeurig afgemeten zodat er geen snippertje misbruik gemaakt zou kunnen worden voor een geheime briefwisseling. Dit verzoette mij menig traag uur. Veel vruchten van die bezigheid zijn later

aan bloedverwanten uitgereikt. Sommige daarvan blijven mij nog over die ik gaarne als aandenken bewaar en aan mijn kinderen wil nalaten.

Een voornaam makelaar

Gedurende mijn verblijf in de gevangenis was reeds vroeg mijn aandacht gevallen op een ouderwetse man die zonder opperkleed in een zwartlakens kamizool en zonder hoed, met een witte krulpruik op het hoofd en gewoonlijk een memorieboekje onder den arm en een potlood achter het oor met grote deftigheid de ruime plaats op en af wandelde. Deze man was een voornaam makelaar geweest die het reeds voor vele jaren in het hoofd geslagen was maar die zich altoos nog verbeeldde diezelfde functie te bekleden en gaarne zich daarmede nog onledig hield. Nauwelijks werd dan één mijner menigvuldige lotgenoten hem gewaar of het was: 'Hoe is 't, Mijnheer van der Haar! is er iets aan 't handje?' Vluchtig keek hij dan op. 'Ja Mijn Heer! ik heb een fraaije partij van een paar honderd balen koffie aan de hand, puik van qualiteit.' 'Wel nu! daar zullen wel liefhebbers voor zijn, die moest gij eens in veiling brengen!' Terstond stond alles voor de tralies en kwam het memorieboekje voor de dag, het potlood ging in den vuist en nu werd de partij in kavels verdeeld. Dan sloeg hij met de grootst mogelijke ernst aan het veilen waarbij dan de gevangenen vanachter de tralies tegen elkander in strijd opboden tot eindelijk kavel voor kavel toegeslagen werd. Dan was het: 'Hoe is uw naam Mijn Heer! of wie is uw principaal?'

Natuurlijkerwijze werden dan allerlei snaakse namen opgegeven doch dan stond onze makelaar enige ogenblikken in diep gepeins verzonken en met de vinger aan het hoofd. 'Die firma Mijn Heer! is hier aan de beurs niet geaccrediteerd, ik moet borgen hebben.' Nu volgden namen van borgen, de één nog koddiger dan de ander en zo tot de afloop der veiling die onder algemeen gelach eindigde.

Eens had men onze goede makelaar achtervolgens zo veel thee, tabak, rijst en andere waren ter markt doen brengen en opveilen dat hem van vermoeidheid het zweet begon uit te breken. Hij legde daarom zijn hoed en pruik af en ijverig ging hij door in een nu kale knikker die vrij wat overeenkomst had met 'het onderste eener blikken theeketel'. Ongelukkigerwijze had hij de pruik neergelegd op een watervat dat geplaatst was tegen een muur juist onder de tralies van onze galerij. Een luimige Engelsman, onze medegevangene, liet terstond een lange draad afzakken, waaraan een kromme speld was gehecht. Hij hengelde net zo lang met dat vistuig tot de speld zich in de pruik vastzette waarop - hij ijlings de lijn ophaalde en de vangst binnen onze tralies sleepte.

Dit was inderdaad wel een onnozele grap maar toen onze ijverige makelaar zijne taak afgewerkt had en de kale kruin weer voor de avondlucht wilde beveiligen zocht hij echter tevergeefs naar zijn pruik! Hij werd echter eerst gemelijk, toen boos en uiteindelijk zo woedend dat enige knechts gedwongen waren hem naar binnen te slepen. Er werd huiszoeking gedaan op de galerijen, de verloren pruik ontdekt en tot groot genoegen van de eigenaar op zijn onnozel hoofd geplaatst. Kunnen nu welopgevoede, redelijke wezens in dergelijke jongensgrappen smaak vinden en zich daarmede onledig houden? Zij die dit niet vinden dienen zich te beseffen dat de dodelijke verveling en het gemis van alle zakelijke en gewone bezigheden hier ontbraken. Dit doende zal men ligt gevoelen dat alles wat afleiding geeft gretig wordt aangegrepen.

Vrij?

Van geheel andere aard was de volgende grappige ontmoeting. Eenmaal des avonds zittend op mijn bovenkamer te lezen voelde ik het meer dan dat ik het hoorde, onder mij tegen de vloer van de houten zoldering tikken. Hierdoor opmerkzaam geworden, bukte ik en legde

Nu vlogen
mijn denk-
beelden over
naar mijn
waardige,
hoog zwange-
re echtgeno-
te, naar mijn
bloeiende kin-
deren! Daar
zitten zij, ver-
laten, en om
mij jamme-
rend. Wanneer
zal ik hen
weerzien? Zal
ik hen wel
ooit weerzien?
Want waar zal
men mij in
deze dagen
van wetteloos
geweld heen-
voeren? En
wat zal het
einde eens
zijn?

het oor tegen de planken vloer. Ik vroeg: 'Wie tikt daar?' Ik kreeg ten antwoord: 'Pieter, Pieter! kun je mij verstaan?' Die stem kwam mij bekend voor, evenwel kon ik mij de persoon niet zo terstond voor de geest brengen en na een ogenblik van bezinning echter meende ik het gevonden te hebben. Ik tikte op mijn beurt en riep: 'Klaas... ben jij 't, Klaas?' Het antwoord was: 'Ja!' 'Hoe, drommel Klaas, kom jij hier...?' 'Jongen,' riep hij, 'je bent vrij, ik heb uw ontslag en kom ulieden allen afhalen, reeds staat de wagen voor de poort van het huis, pak spoedig uw boeltje bijeen, binnen weinige minuten rijden wij weg'. Nu spring ik blijmoedig juichend op, werp mijn gevangenisplunje uit, kleed mij aan en binnen vijf minuten was mijn toilet gemaakt en mijn boeltje ingepakt. Ik grijp een potlood en schrijf in alle haast dit kreupel afscheidsrijmpje op de muur:

Vaarwel! gehaat verblijf, ontvang mijn
laatste groet,
'k Bewoonde u reeds zins lang, 'k ver-
laat met vreugd U heden,
Nooit zal zoo 'k hoop mijn vrijen voet,
Uw donk're drempel weer betreden.

En nu stond ik, met mijn valiesje onder de arm aan de binnenpost van de deur, als het ware op den sprong om zodra slot en grendel te horen knarsen, die deur te zien openen en te vertrekken. Daar ik stond drie, vijf, tien minuten, een kwartier, een half uur: er kwam niemand. Eindelijk ongeduldig geworden, wierp ik mij op den grond, tikte tegen de vloer en riep: 'Klaas! Klaas! waar blijf je? Hoe lang zal 't nog duren'. Ik hoor dat mijn vriend weer op de tafel klimt om de zolder te bereiken, en mij toeroept: 'Jongen, 't is alles mis men heeft mij misleid, bedrogen, jij blijft en ik zit hier nu zelf gevangen.' En wie zal nu de zonderlinge aandoeningen van het menselijk hart verklaren? In

plaats van verschrikt of ontmoedigd te zijn spring ik op, barst in een schaterend lachen uit, trek mijn oude plunje weer aan, ontsteek mijn pijpje en zet mij gerust en bedaard neer. Een uurtje later was ik toch nieuwsgierig te horen wat aanleiding tot deze onaangename grap gegeven had. Ik tikte nogmaals op de vloer maar ik kreeg geen antwoord. Daarom bedacht ik dat men mijn vriend in een ander verblijf geplaatst had.

Eerst lang nadien vernam ik het verband van deze gebeurtenis. De listige Hooge Policie had door geheime zendelingen ter onzer woonplaats Vlaardingen te kennen geven dat, indien men een aanzienlijke som geld wilde opofferen, wij allen onze persoonlijke vrijheid zouden kunnen herkrijgen terwijl dan de procedures de gewone loop zouden kunnen houden. Dit voorstel was bewilligd, het geld was bijeen gebracht en een goede vriend had op zich genomen die som naar Amsterdam te brengen ten einde ons daarvoor te bevrijden. Werkelijk was hij ook met dat geld in de gevangenis gekomen. Doch nauwelijks had hij de voet daar binnen gezet of de Hooge Policie ontkende van de geheime agenten iets te weten. Men verklaarde de zaak voor een ongeoorloofd geval van omkoping en hield onze welwillende vriend zelve gevangen! Hij werd echter dezelfde avond weer ontslagen maar het geld behield men. Dit was het gehele gedoe geweest. Wederom een staaltje van schandelijke handelwijze der Hooge Policie. Onze vriend had bij zijn eerste intrede toevallig vernomen dat ik op dat moment juist verblijf hield boven de spreekkamer waar hij zich bevond. Hij wilde mij verheugen met het toeroepen van de zo gunstige tijding die echter niet dan snel in rook verdween.

Eindelijk...!

Eindelijk, na zo veel zure ondervindingen met vrolijke afwisselingen doormengd brak eindelijk het lang gewenste uur van mijn bevrijding

aan. Voor een gedeelte van onze lotgenoten was nog de bitteren beker bestemd naar Frankrijk vervoerd en aldaar ingekerkerd te worden. Maar aan mij en nog één der onzen werd de volgende morgen van hogerhand ons ontslag aangekondigd. Hoe diep wij ook getroffen waren over de bestemming van onze lotgenoten, onze eigen bevrijding kon toch niet anders dan hoogst aangenaam en welkom zijn. Ik zou mijn huis, mijne echtgenote en kinderen weer zien. Ik zou niet langer iedere dag tussen vier muren ingesloten het stroeve gerammel van sloten en grendels horen. Ik zou vrij zijn, gaan en mij bewegen waarheen ik wilde! Dit denkbeeld had iets onuitsprekelijk verrukkelijks! De laatste avond van het verblijf in de kerker had echter nog iets karakteristieks, hetgeen het vermelden nog waard is.

Onze Franse gevangenmeester Bouton was de geheime vertrouweling van de Hooge Policie. Ten opzichte van ons had hij door allerlei listen gepoogd ons uit te horen. Nu wij snel op vrije voeten gesteld zouden worden, wilde ik een poging ondernemen hem enige geheimen te ontlokken ten einde daarvan in de nog hangende procedures een nuttig gebruik te kunnen maken! Dit kon slechts geschieden langs één weg namelijk onder het voorwendsel van ons een afscheidsmaal te geven en hem die avond bij ons te nodigen, door middel van drank hem bedwelmen en dan in zijn roes hem aan het praten te krijgen. Wij konden dit plan alleen laten slagen als de daarvoor te gebruiken zaken slechts door hem geleverd en tiendubbel betaald werden. Hij kon zich dus uit zulk een partijtje vooraf een goed voordeel berekenen. Wij nodigden hem dan op een Punch Party ten afscheid en dit werd van zijn kant gunstig aangenomen. De enige kamergenoot die ik bij mij had en die ik in onze zaak betrok, en die evenals ik de volgende morgen stond ontslagen te worden, zou volgens de afspraak, Bouton duchtig en onophoudelijk toedrinken en hem dusdoende bedwelmen. Ik zou voorzichtig zijn door onopgemerkt het drinken te vermijden en helder blijven. Als

Bouton op zekere hoogte gekomen zou zijn, zou hij door mij in gesprek gewikkeld en uitgehoord worden omtrent zaken die ik verlangde te weten. Dit ontwerp gelukte niet spoedig want het was een oude vos met wie wij te maken hadden. Maar het gelukte eindelijk toch ten volle! En toen, mijn doel vervuld, het reeds een fraai eind in de voornacht was en wij er een eind aan maakten, had ik niet alleen het genoegen de man die ons zo vaak geplaagd had, thans de kamer te zien uitzwaaien maar hem ook, zodra hij zijn wankelende voet op de eerste trede gezet en het evenwicht verloren had de gehele hoge trap af naar beneden te horen rollen waar hij door een paar knechts opgevangen en naar zijn slaapkamer gesleept werd. Het deed er voor ons niet toe of hij de nek mocht hebben gebroken. Wij konden alleen maar lachen om het slagen van mijn bedoelingen. Bovendien was ik zelf ook tamelijk vrolijk daar ik toch om den schijn het drinken niet geheel had kunnen vermijden. Ik greep nu lustig de beker en was, ik moet het bekennen, weldra in dezelfde toestand als mijne beide Compagnons: dat is radicaal boven de wolken! Toen wij de volgende morgen ontwaakten, leek onze kamer het bedorven huishouden van Jan Steen. Wij beiden, mijn kamergenoot en ik, lagen geheel gekleed half op het bed, één van onze laarzen was in de vuurhaard verdwaald geraakt, en half verbrand. De hoed van mijn lotgenoot dreef in de tamelijk gevulde kamerpot. Eén van ons, wie weet ik niet, scheen nog zo veel besef van gevaar gehad te hebben dat hij de kandelaar en kaars die wij des morgens met een lange pit nog brandende vonden, midden in de grote saladeschotel tussen olie en azijn geplaatst had. Enfin, het geheel leverde zulk een weergaloos schilderijtje op dat wij het lang met lachende verbazing stonden aan te gapen. Doch nu was ook ons grote ogenblik daar. Nadat wij ons hadden aangekleed en onze eigendommetjes te hebben ingepakt, werden we beneden gebracht waar onze nu weer half en half nuchtere kastelein Bouton tot wederkerig afscheid ons op een 'vorkontbijt' of *dejeuner á la fourchette* onthaalde. Voor ons Hollanders vrij

vreemd om 's morgens om 9 uur gebraden eendvogels, warme kalfscoteletten en salade met allerlei fijne wijnen opgediend te krijgen. Wij lieten het ons in ieder geval zeer wel smaken. En dan volgt de laatste groet en met een kloppend hart stappen wij de drempel der gevangenpoort over, de deur gaat achter ons dicht en nu danken we God dat wij vrij zijn! Arm in arm drentelden wij straat op, straat neder, elke voorbijganger, elk kind vriendelijk groetend; traden een koffiehuis binnen. bevalen op een hoge, vrije en gebiedende toon dat men koffie zoude geven, schoven de ramen wijd open, ademden de vrije lucht in en smaakten een genoegen, dat alleen ondervonden, maar nimmer beschreven kan worden! Omdat ik niet eerder mocht kon ik de reis naar Vlaardingen pas de volgende dag aanvangen. Maar eindelijk viel ik mijn echtgenote en kinderen in de armen! 'Vrijheid, persoonlijke Vrijheid weder!....

Zo had Pieter Kikkert zijn belevenissen op papier gezet. Een moeilijke periode in zijn leven, volkomen onschuldig gevangen genomen! Zijn gevangenschap heeft ongeveer zes à zeven maanden geduurd om dan weer vrijelijk de Vlaardingse straten te mogen doorkruisen. Het werden woelige dagen. De Fransen werden overal verdrongen en verslagen en hordeloos gingen zij op de vlucht. Nog eenmaal zou Napoleon van zich doen spreken om uiteindelijk in de slag bij Waterloo ten onder te gaan.

P.B.

Noot van de redactie

Voor enige achtergrondinformatie kan het artikel dienen dat Gerard A. Vroom publiceerde in het Historische Jaarboek Vlaardingen 1981 getiteld 'De wollen wanten van de Vrienschap, de gebeurtenissen rond een IJslandvaarder in 1811'. In dat artikel wordt onder andere melding gemaakt van de arrestatie van Pieter Kikkert. Dit ten gevolge van smokkelarij van goederen door de bemanning van een schip van de firma Hoogendijk, Betz en Van Willigen waar Kikkert boekhouder was.

ZEEMANSLEED IN OORLOGSTIJD

Bange avonturen van een Vlaardingse schipper

Door Johannes Hoogerwerf

Enige tijd geleden kwam de redactie van Tijd-Schrift via het Stadsarchief in Vlaardingen in het bezit van een met de hand geschreven verslag van de belevenissen van de zeeman Johannes Hoogerwerf tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het manuscript, zo bleek later, was reeds in 1935 als boekwerkje uitgegeven onder de titel 'Een uit vele' onder redactie van dominee H.J. Heida. De opbrengst was toen bestemd voor de oprichting van een vissersmonument (zoals u weet is dat monument er pas na de Tweede Wereldoorlog gekomen). Nadat door één van de redactieleden het manuscript uitgetypt was, kwam door toeval het boekje 'Een uit vele' boven water. In het verlengde van het in het vorige Tijd-Schrift gepubliceerde artikel over het Vissersmonument, leek het de redactie van dit blad een goede gedachte dit werkje te publiceren alhoewel dit reeds in een ver verleden in een beperkte oplage verschenen was. Om de originaliteit in tact te laten is aan de tekst nauwelijks iets veranderd. Niettegenstaande het aardige proza bedenke men dat deze geschiedenis waar gebeurd is!

'Een uit vele'

Trouw, in gouden gloed, begon de zomerzon haar dagreis. De koele nachtnevelen vluchtten en de dikke, zware dauw werd in een ommezien opgeslorpt door de verhitte lucht. Kleurige, oud-Vlaardingse gevels om de Haven stonden in zeldzame pronk. De zware, blokkerige pakhuizen aan de Nieuwe Haven tartten de hitte zo goed als de vliegende storm in het najaar en de harde vorst in de winter. Vroeg in de morgen groepten mensen van allerlei rang samen en staken de hoofden bij elkaar. Er heerste spanning en nieuwsgierigheid; een drukte zoals in geen jaren was beleefd. 't Was een vreemdsoortig gedoe, de ouderen hadden het hoogste woord en vertelden uit de tijd van 1870 toen de Duitsers met de Fransen hadden afgerekend. Ook zij waren destijds naar de grenzen geroepen. De beslissing was toen gauw gekomen. Krijgskunde en fanatieke doorzetting van een oorlogsplan hadden de doorslag gegeven. 'Mens, maak je niet ongerust; met een paar weken is je zoon weer terug!' was het goedmoedig slot van een daverend betoog. 'Wat denk je baas, zou er nog gevaar wezen voor ons land?' 'Opletten is de boodschap, vrouwtje; 't vuur is dichtbij huis; dat ziet de regering ook wel; maar met vernielingswerktuigen is alles het werk van een paar maanden; schrei maar niet, alles komt op z'n benen terecht'. 'Dat is nu de vrucht van alle grootheid en hoogmoed onder de mensen,' zei de ander; 'God komt ons tegen met Zijn oordelen; hij gedoogt niet langer dat spotten en misbruiken van Zijn gaven; de mensen zitten in hun eigen netten verward; wij kunnen nog wat beleven; 't is nog maar een begin van alle jammer,' viel een ander in die beslag legde op het Vlaardings gemoed.

Er volgde een pauze. Met z'n eentonig beierende bromstem galmde onvermoeid de oude zware toren op de Markt over de huizen en de havens. Hij had meer gezien dan al die vergankelijke mensjes met hun zorgen op het gezicht, die krioelden rondom zijn voet en langzaam in

A. WAPENAAR

C. H. DE LIGT †

J. HOOGENDIJK

J. HOOGERWERF

ANTH. WOLS

P. J. VINK

De bemanning.

hun straten en stegen, hun nauwe gangetjes langs de op elkaar gepakte huizen verdwenen. Bijtende armoede, hongersnood, pest en cholera, oorlogswee en overwinningsweelde, snerpende klachten, gejubel waren langs zijn verweerde muren opgestegen. Geslacht na geslacht had hij met gebogen hoofd zien binnengaan in het oude bedehuis dat schuilde achter zijn hoge rug. Geslachten zien wegdragen, zinkend in de zachte bodem aan zijn zijde en, toen het daar te vol werd, zien voeren naar ruimer rustplaats in het Ambacht. 'Oorlog, oorlog! Waakzaam, waakzaam!' herhaalde hij, alle Vlaardingers wakker schuddend uit de droom van zorgeloosheid.

Oorlog 1914-1918

De oorlog was er, die roes vol razernij. Dat zouden wij, zeelui, gauw genoeg aan den lijve ondervinden. Wat moesten wij doen; uitvaren, wachten of afsnijden? Mijn logger 'Zeemanshoop VL 32' lag op die eerste augustus van 1914 gereed voor de tweede reis. Ik overlegde met de bemanning en ons besluit stond spoedig vast: de tweede reis moest doorgaan. Afscheid nemen valt de zeeman nooit licht. Deze keer was het dubbel zwaar; de vrolijke groet klonk doffer en menig oog verduisterde, toen de tros van de sleepboot werd vastgemaakt en het wuiven en zwaaien met handen en zakdoeken duurde nog wat langer dan tevoren. In de Waterweg werd weinig gepraat; de tros van de sleepboot werd losgegooid, de kleine vinnig puffende 'Snip' draaide om, de logger zette zeil en schommelde verder op duikende en deinende golven.

De zee, de wijde zee, zou ze ons veilig willen dragen en brood bieden voor onze huisgezinnen? Eén vraag voerde bij ons allen telkens de boventoon: zou ons eigen land ook in de draaikolk van de oorlog worden gesleept? Ver in de Noord lieten wij ons niet drijven. Op het zuidelijk deel van de Doggersbank begonnen wij de visserij. Al gauw konden

wij menig Nederlands schip paaien, dat uit hoger visgebied terugkeerde. Er werd heen en weer gepraat over allerlei maatregelen die door de oorlogvoerende naties tegen elkaar werden of zouden worden genomen.

Daar daagde Harer Majesteits politiekruiser 'Zeehond' op, die alle vissersschepen in overweging gaf: binnenlopen en eerst de verdere toestand afwachten in eigen haven. Dat was een hard gelag. 't Was midden in de teelt en de maanden voor goede vangst moesten nog komen. Na drie nachten vissen en schoorvoetend, voorzover daar op zee sprake van kan zijn, keerden wij op onze weg terug. Langzaam, zeer langzaam was het tempo waarin de goede raad werd opgevolgd. Wij vreesden voor het stopzetten van de hele visserij. Voor IJmuiden kruisten wij tien uur rond, in de hoop dat een schip zou uitvaren en ons verkwikkende berichten zou brengen. De blinkende duinen schitterden in onze ogen boven de diepblauwe vlakte, maar elke tijding over de toestand in het vaderland bleef uit. Zeiler noch stomer kwam van achter de pier opzetten.

Wij dreven zoetjes naar de Zuid af. Daar lag Scheveningen in vol licht; boven alles uit de hoge rug van het Kurhaus en de flikkerende punt van Seinpost in het brandpunt van het seizoen. Wat zou er nu omgaan onder reders en zeelui, burgers en badgasten in deze ontmoetingsplaats van vele naties? Nooit tevoren had ons hart zo gebrand om te weten wat er gebeurde in ons eigen land, in de visserijplaatsen het allereerst. Doch de zee scheen in een paar dagen uitgestorven. Wij bespeurden een kleine visserman met zijn ranke boot. Hem praaiden wij. 'Binnenlopen!' was ook zijn enige raad. Bij 't uitvaren had men hemzelf nageroepen: 'Je kunt wel uitgaan mannetje, maar of je morgenvroeg veilig terugkomt is een andere vraag!' Als het er dan zo bijstond, bleef ons niets anders over dan Hoek van Holland op te

zoeken. Loom en traag ging het, maar binnen enkele uren zagen wij Vlaardingen weer. De Haven lag vol met bruine en zwarte scheepsrompen waarop donkere masten en schoorstenen met witte of gele randen, de bekende tekens van enkele kantoren. De 'Zeehond' had de scheepjes als het ware naar huis gedreven. Daar ik dienstplichtig was, moest ik me melden. 'Soldaat-landweerman, standplaats Den Briel', dat was een andere titel dan schipper van de 'Zeemanshoop' op de vrije, wijde zee. Wijd zonder twijfel, maar ook vrij naar het betoog van onze grote Hugo de Groot? De vloot die doelloos dromend in de Vlaardingse haven lag, dreef langzaam en voorzichtig terug naar de visserijgronden. Zou ze vrij en veilig zijn; vrij om het harde stuk brood te geven voor vrouw en kroost? Het eerste bericht dat vaders en moeders, vrouwen en kinderen verschrikte, kwam snel. De VL 40, schipper Joh. van der Hoeven, liep op een mijn. Het schip sprong uiteen, de bemanning zonk weg. Rouw noch gekrijt in de kleine visserswoningen baatte tegen de koude, harde werkelijkheid. Er ging een rilling door de stad. Dat was de eerste van de lange trein die volgde. Ook voor het grote graf van de verre, wijde zee gaan de zuchten der eenzamen die, alleen gelaten van pijn en leed, verteren of het wegbidden bij Hem die in de diepte regeert en eens het licht over die duisternis zal gebieden.

Landweerman of kantinebaas?

Na mijn aanmelding werd ik in het oud-vaderlandse stadje Brielle ondergebracht in de sloepenloods. 't Was dus dicht bij mijn bakermat. De zee kon je ruiken. Donker en somber was ons nieuwe huis, maar het gezelschap was goed. De hoofdrol speelden daar de maats uit mijn bedrijf, veel visserlui uit Vlaardingen en Maassluis. Vertier bood de Geuzenstad ons niet, maar haar burgers waren gastvrij. Zij nodigden ons in hun huizen en trachtten in onze eenzaamheid wat verpozing te brengen door hun gulheid. Onze officieren bemerkten wel dat de 'landweermannen' een kantine nodig hadden. Na veel overleggen en redene-

ren besloot de commandant een hoekje in ons verblijf af te zonderen om koffie of thee te schenken. Mij viel de onderscheiding te beurt om dit huishoudelijk werk te verrichten. Ik werd bevorderd tot kantinebaas, waarvoor iedere schipper op de visserij onbewust een opleiding had ontvangen. Want op z'n tijd is hij schenker onder zijn eigen volk. Toen onze commandant vertrok, kregen wij in zijn opvolger De Graaf een streng bevelhebber, maar een officier die het hart innam van ons, landweermannen. Doortasten was het devies bij zijn leiding. Hij zond mij naar de haringhandelaren en reders van Vlaardingen en Maassluis met een lijst om geld in te zamelen voor een heuse kantine en ontspanning daarin. Mijn collectereis was voorspoedig; ik kwam met de buit terug. Genoeg voor een kantine met inventaris en lectuur. 't Werd een ontspanningslokaal dat er wezen mocht. Vreedzaam ging mijn diensttijd verder. De oorlog bleef buiten ons land. Brielle noch wat er achter lag, behoefde verdedigd te worden. Het vreedzame werk in de kantine leek ons altijd nog te verkiezen boven de oorlogsroem in deze historische veste. De 28e maart 1916 bracht mij de verrassende tijding dat ik met de landweerlichting 1912 kon afzwaaien. Ik keerde in mijn huisgezin en vaderstad terug. Wat zou mij wachten? Een eentonig burgerleven of te vechten tegen de zee, de bakermat van vrijheid, ontwikkeling met haar rijkdom van leven en afwisseling, maar met haar honderd gevaren en duizend doden?

Terug naar zee

Lang kon ik niet rusten om op adem te komen van mijn niet-vermoeiende arbeid als kantinebaas. In de haven lag de 'Blanche Pauline' met haar mooie naam en haar voor iedere visserman bekoorlijk figuur. Slank en schoon, prachtig afgewerkt tot in de fijnste puntjes. Vol welgevallen rustte vaak het oog van de reder-scheepsbouwer, de heer A.C. van Dam, directeur van de Visserij Maatschappij 'De Hoop' op haar mooie ronding, kloeke bouw, haar stevige masten en glimmende

huid. En het mijne niet minder. Dat was een logger waarvan menigeen watertandde. Model en zeewaardigheid lieten niets te wensen over. Waarnaar ik vurig verlangde, gebeurde. Al moest 'Blanche Pauline' in oorlogstijd haar welluidende Franse naam inruilen voor de doffe klank 'Doggersbank', het deerde mij niet, ik kreeg het commando. Op de 'Doggersbank VL 10' had ik het naar mijn zin en mocht enkele voorspoedige reizen maken. De oorlog vergalde echter spoedig ons leven. Engeland, zelf door duikbootaanvallen in het nauw gedreven, ging als koningin op de golven de zee beperken. Op de rijke visgronden werden dood en verderf brakende mijnen gelegd. Onze oude visserijkaart werd ontoereikend. Een oorlogskaartje werd ons in de hand geduwd; daaraan hadden wij ons streng te houden. Wie buiten de nieuw getrokken lijnen op dat papiertje, naar Engelse opvatting toegepast, durfde vissen, verkeerde in verboden water en liep gevaar om opgebracht en als een smokkelaar vastgehouden te worden in een Britse haven.

Onze vangst, zo beweerde Engeland, diende alleen om Duitsers te voeden en het leven van vijanden te rekken. Onder zulk oponthoud verliep dan de vistijd en reder en bemanning mochten toezien. Van schadevergoeding stond in het Engelse kaartje of boekje niets. Weer lag ik met de 'Doggersbank' binnen en was al klaar voor vertrek toen een ander schip van dezelfde maatschappij met averij in de haven draaide. De zeelui op die boot waren heel onrustig. Een Engelse oorlogsbodem had hen op sleeptouw genomen en toen gestoomd uit alle macht. Zulk spel had de tros niet kunnen uithouden. Deze was gesprongen, de Vlaardinger was ontsnapt en daarna met enige averij de Waterweg binnengelopen. Zulk een vlucht als door het oog van de naald maakte mijn mensen zo beangst, dat zij weigerden opnieuw zee te kiezen. Op dat ogenblik lag ik met de 'Doggersbank' zeilree, maar zonder bemanning. In overleg met de patroon die meende dat er nog

De Haven van Vlaardingen

zeelui waren te vinden met durf in het hart om terwille van hun gezin onder moeilijke omstandigheden een reis te wagen, heb ik mannen gezocht en gevonden. Voor het grootste deel uit het naburige Maassluis. Deze jongens hadden ook al wat achter de rug. De Maassluisse logger waarop zij hadden gevaren, was enige dagen tevoren gestrand en dat gevoel was hen niet in de kleren blijven zitten. De nood in huis en het vooruitzicht op een vangst die goed geld opbracht, dreef hen weer het zeegat uit.

Armoede is altijd een scherp zwaard en een zoete verdienste deed het zeevolk in die dagen over bergen van bezwaren heenzien. 't Was voor velen de keus tussen doodsgevaar of ellende aan tafel en van die twee kozen zij het eerste. Een enkele nacht ging nu met vissen alles goed; wij vingen overvloedig. Doch de wind stak op, de zee werd hol en uit de diepte rezen niet alleen de donkere golven met hun razende koppen op die speelden met onze geladen logger, maar tussen dat schuim dreven ook de mijnen met de hel in hun binnenste. Dat werd ons te machtig. Schipper en scheepsvolk waren kinderlijk dankbaar dat zij met goede vangst, die duur werd betaald, konden binnenvallen in de Vlaardingse haven. Dat was voor 1916 genoeg. Wij hadden brood om de winter door te komen. Zonder zorg was het niet verdiend. Menselijk beleid had ons niet beschut, maar een verborgen hand leidde ons in veiligheid.

1917. De vaargeul werd heel smal

't Was de eerste april, de gedenkdag van de stoutheid der Watergeuzen en ik herdacht mijn dienst in de kantine te Brielle. Met de 'Doggersbank' wilde ik in overleg met de patroon de vaart weer wagen. Ik zou nu niet de haringvangst, maar de beugvisserij uitoefenen. 't Stond er nog donkerder voor met de veiligheid op zee. De niet-oorlogvoerenden werd de strop nog nauwer aangehaald. De keel moest blijkbaar dicht,

want de vrije vaargeul werd met de maand smaller. Voor zeilschepen als de 'Doggersbank' was het bij tegenwind bijna ondoenlijk om het mijnenveld te mijden. Doch de nood in huis dreef ons weer naar de 'vrije' zee. Vlak voor ons vertrek kwam het bericht binnen dat twee Maassluisse loggers op korte afstand van de Nederlandse kust waren getorpedeerd. Het scheepsvolk had het vege lijf in de sloepen mogen redden en zo werden vaderland, huis en haard bereikt. Met enige aarzeling voeren wij de Waterweg uit. Maar alles ging regelmatig en na veertien dagen lagen wij aan de IJmuidense afslag. Een dag daarna zeilden we weer de pier uit.

Opeens veranderde alles. Niet ver van IJmuiden werden opnieuw twee stoomloggers van de Visserij Mij. 'Doggersbank' door een torpedo naar de kelder gezonden. Het protest der schippers tegen zulk oorlogsgeweld haalde niets uit. De vangende Hollander moest van de 'vrije' zee worden weggebezemd. Onmiddellijk volgde voor de vissersschepen een verbod om uit te varen en in opdracht van mijn patroon zocht ik Vlaardingen op in plaats van de rijke visgronden. Daar teelde alles vruchtbaar voort. Het leven tierde bij het zinken der lijken. Acht lange weken van eentonig wachten verliepen. Nieuwe beperkingen van ons nauwe zeepad kwamen af. Maar de taaie Hollander volhardde. Hij liet zich niet prikkelen tot vijandige daden, protesteerde tegen onrechtmatig geweld en droeg met de uiterste moeite zorg voor de zeevarenden om de weg nog duidelijker aan te wijzen met vuurschepen en tonnen. Zo bleef de Hollandse vlag van vissersschepen over de wateren wapperen. Eén reis mochten wij dat jaar nog ondernemen en beëindigen. Op de thuisvaart hadden wij de twijfelachtige eer in de 'vrije' vaargeul een vloot Duitse oorlogsbodems te ontmoeten. 'Zeilen strijken!', luidde het commando. Gehoorzamen was voor ons de enige weg. De oorlogsschepen zetten twee sloepen uit met ongeveer 40 gewapende manschappen waaronder vier officieren. Met klimmende zorg zagen wij ze komen,

want wij dachten aan het lot van onze kameraden. De officieren klauterden aan boord en ondervroegen ons in het Engels. Wij antwoordden niets. Toen wilden de heren een gesprek in het Duits aanknopen. Wij hielden onze lippen gesloten. Daarna gaven zij ons in behoorlijk Nederlands last om de scheepspapieren te tonen. De bemanning werd nu op het dek geplaatst en volgens de monsterrol hielden de vreemde bezoekers appel. Alles kwam goed uit en met een bewijs van de officieren konden wij gelukkig de reis voortzetten. Een zenuwachtige trek lag op het gelaat van onze jongens. Nauwelijks waren wij van de schrik bekomen of tegen de avond kwam een groot aantal vliegtuigen opzetten die geruime tijd boven het schip cirkelden. Wij haastten ons, zo breed het kon, de Nederlandse driekleur te ontplooien. Dat scheen te bevredigen, want zij trokken weg in oostelijke richting. Zo kwamen wij behouden binnen. Daarmede was door Gods goedheid zonder enig onheil het noodjaar 1917 geëindigd. Wij bleven bewaard, terwijl velen verzonken.

Het rampjaar 1918

Nog word ik stil en bedrukt bij de poging om iets van dit jaar vol ellende te zeggen. De legers met hun miljoenen hadden zich ingegraven en de fronten gingen als een stoomwals heen en weer. Bloed, altijd maar bloed, kostbaar bloed van honderdduizenden jonge krachten, grimmige wanhopige kerels, maar ook van knapen, nauwelijks de kinderschoenen ontgroeid, eiste de verdelgingsoorlog. Het woord 'vrede' scheen alleen in boeken voort te leven. De zee werd steeds gulziger naar mensenlevens. De ene scheepsramp volgde op de andere als de slagen van de klok bij brand of watersnood. Gestreden, gebeden is er toen tegen de dood tot de laatste zucht bij het ingaan in het grote graf, de zwijgende diepte. Nog is het me een wonder hoe de meesten van ons zijn ontkomen. De visserij lag bijna stil. Voedsel zoeken op de zee werd een dodelijke misdaad. Ons levenswerk werd vaak vervan-

gen door de vrachtvaart op omgebouwde loggers. Tot die scheepjes behoorde ook de 'Annie Adrie' van de rederij 'Holland'; directeur D. Kwakkelstein. Als schippers van de visserij kregen wij dispensatie om op zulke vrachtloggers het bevel te voeren. Ik kwam door sollicitatie op dit schip terecht dat wel een van het kleinste type was, maar zeer handig in de vaart. Zes koppen waren als bemanning voldoende; behalve de schipper en de stuurman, twee matrozen en nog twee lichtmatrozen. De bestemming van de eerste reis was Bergen in Noorwegen. Schitterend was het weertje bij de uitvaart. Onder de Noorse kust stak echter de wind op: de zee werd zeer onrustig. Bovendien hadden wij met tegenwind te kampen en kruisend bleven wij ongeveer 15 mijlen uit de kust.

Plotseling dook een Duitse duikboot op die ons bij hoge zee verzocht om in de kleine scheepsjol te gaan en de papieren te tonen. Voor de bittere overmacht moesten wij wijken. Onder gevaar van kapseizen kwamen wij vlak bij onze bedreiger en bood ik na veel inspanning de papieren aan. Eén der officieren van de onderzeeër nam bij ons plaats in de jol en deelde koud en wreed mede dat ons scheepje moest zinken. Ik protesteerde uit alle macht. Hij luisterde niet. 't Werd ruzie met bijtende ernst. 'Waarom zinken?', riep ik, 'daarvoor is niet één motief, een schreeuwend en schandelijk onrecht is het, een misdaad als dat gebeurt.' 'Krieg ist Krieg, man, je schip moet naar de kelder.' Eén van onze matrozen had in lang vergeten vredestijd bij deze officier gevaren. Deze verbleekte en bekende later dat hij zijn woede moest bedwingen om zich niet op die kerel te werpen en hem aan het mes te rijgen. 't Ware een nutteloos misdrijf geworden dat wij allen met de dood hadden moeten bekopen. Aan boord kalmeerde ik en legde op de kaart nauwkeurig de navigatie uit. Deze officier, vroeger schipper op een Duitse logger, bleek niet eens te weten waar wij ons bevonden. Krieg ist Krieg. Alles moest naar de afgrond; de zee moest worden tot een

vale woestijn waarop alleen een enkel oorlogsschip zich nog waagde en soms een periscoop van een duikboot gluurde over het dodenveld. Mijn betoog kreeg vat op hem. Hij stond een tijdje besluiteloos. 'Maak dat je dertig mijlen in oostelijke richting komt en verdwijn!', klonk het bevel. Popelend van nieuwe levenshoop en adem scheppend na de spanning van het ogenblik, herkreeg ik mijn zelfbeheersing. 'Dertig mijlen?', vroeg ik, 'met twintig mijlen zit ik zeker op de kust. In een kleine jol ten prooi aan de kokende zee, dat betekende een wisse dood in de golven die met het kwartier woester werden. Te Bergen in Noorwegen legde ik een scheepsverklaring af. De kranten meldden dat de schipper van een klein vrachtbootje het geluk had gehad, een commandant van een onderzeeër te overtuigen waar hij zich bevond en daardoor de vernietiging van schip en lading had voorkomen.

De terugreis ging tussen drijvende mijnen door die ons aangrijnsden als de naderende dood. Maar wij bereikten zonder stoot of schade het woelige Rotterdam. Onze tweede reis kwam. Te Rotterdam werden wij bevracht voor Haugesund en Bergen. 't Was dus zowat de oude route. Sterke tegenwind stremde ons te Maassluis. Wij verloren twee dagen tijd. Daarna ging alles voor de wind. Een deel der lading werd te Haugesund gelost. In stralende zonneschijn voeren wij door de Noorse fjorden met hun puntige rotsen. De schaduw van het schip met volle zeilen volgde ons tegen de muren der natuur, de borstwering van dit grote grillige land, eenzaam en gehard als de pool waaraan het grenst. De rest van de lading losten wij te Bergen en namen een nieuwe in voor Rotterdam. Op de terugreis speelde het zonlicht weer vrolijk over de nauwelijks deinende golven. De wind was noord en wij liepen met gevierde schoten vijf mijlen. 't Was rust in de Schepping, maar niet in mijn hoofd en hart. Een onbestemd gevoel van ramp kon ik niet kwijt worden. In de vrije vaargeul passeerden wij landgenoten, vrienden. Wij wuifden hen vaarwel. 't Was de laatste vriendengroet over

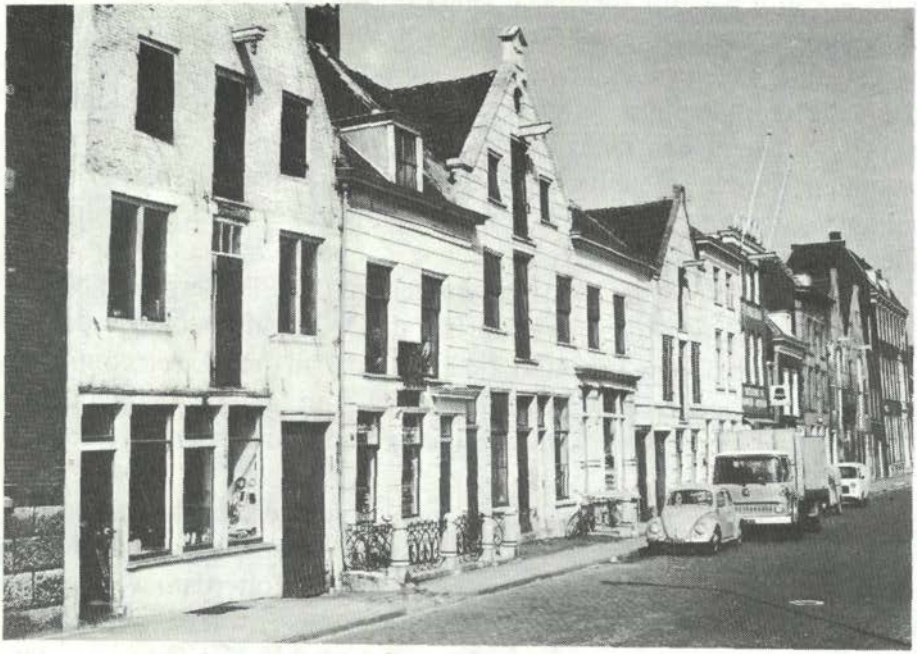

Opname van de panden van Kwakkelstein aan de Westhavenkade.

de zonnige, bedrieglijke zee. Nooit hebben ze een vaderlandse haven, de zachte Hollandse kust teruggezien.

En dan ...

Nog een kwartier en de wacht moest worden overgenomen. Klokslag vier riep mij de stuurman J. Hoogendijk. Ik inspecteerde en bevond alles wel. De nieuwe werd uitgezet, bestaande uit twee leden der kleine bemanning, één op het voorschip om scheep toe te kijken wat daar kwam opdagen en één, ditmaal Kees de Ligt, bij het roer. Ik liet me in de kajuit zakken om het scheepsjournaal in te vullen. Alles was wel, de zee nog kalm en geen gevaar in het zicht. Waarom kon ik die onrust niet onderdrukken? Wie, wat bewoog in mijn binnenste? Een paar woorden wisselde ik met de stuurman. Overbodige zorg en gejaagdheid, mompelde hij en liet zich in de kooi aan bakboordzijde zakken. Hij verlangde naar rust en wilde zonder stoornis slapen. Een zeer verklaarbaar verlangen. Ik schoof aan tafel en begon te schrijven. Ik schrok. Was dat een tik op mijn schouder of inbeelding van mijn gejaagd brein?

Ik legde de pen neer, hees me het trapgat uit en wendde me tot Kees, die aan het roer stond. 't Ziet er slecht uit in de wereld, Kees!' 't Wordt een benauwde boel, schipper.' 'k Wou dat ik maar thuis was, jongen. Ik ben niet gerust op de verdere reis.' 't Is mooi weertje, schipper, en wij hebben het windje mee', meende Kees. 'Dat zegt tegenwoordig zo weinig; je vijand zit overal, evengoed onder als boven water, Kees, dat is het ergste.' De man op de uitkijk keek me aan. Ik zag dat hij wat wilde rapporteren. Zijn gezicht veranderde, zijn ogen vroegen. Een verdovende, verduisterende donderknal en niets meer. Het bruiste in mijn oren, klokkend, kokend alles om mij en in mij. Water, zee, alles water, niets anders. Geen licht, geen lucht, geen teuge lucht! Moest ik stikken? Mijn rechterbeen zat vast; ik werd

meegetrokken. Meegezogen, verleidelijk zacht om het maar te laten begaan en zo in te slapen, te slapen in de afgrond daaronder. Ik werd wakker, ik rukte en scheurde. Dat been moest mee of ook maar niet mee, ik moest los! Pijn of geen pijn, ik sloeg met mijn armen, ik werkte maar door. Ik raakte los. Was die pijn mijn redding tegen de doodslaap in de diepte? Duurde dat uren om uit het graf te komen? Licht, lucht! Daarvoor vocht ik met de dood. Wat was dat? Water om mij: licht en lucht boven mij. Ik kon ademhalen en rondzien. Twintig meter van mij af verdween de wimpel van de grote mast smadelijk. Die worstelde niet, maar gehoorzaamde de scheepsromp en de rampzalige torpedo. Kleine stompjes wrakhout van de 'Annie en Adrie', veel dode vissen, alles kapot en verscheurd, een armoedige rest. Ik greep de badding in mijn buurt, een stuk van een meter lengte, driekwart meter breedte en een palm dikte.

Dat was mijn eerste houvast. Mijn overleg keerde terug en ik zon op levensbehoud. Die badding kon mij niet redden. Daar dreef nog een deel van het dek. Ik liet de badding los en zwom. Met een gebroken been, een opengescheurd scheenbeen en een zwaar gewonde knie viel dat tegen, maar ik kreeg het toch te pakken en spartelde er op. 't Leek me een stevig vlotje. Het bestond uit een tiental delen met twee dekbalken eronder en een ruimgat in het midden. Het kon ons samen wel een tijd dragen. Drie van de jongens zag ik rondzwemmen, precies als ik vechtend voor hun leven. Ik riep ze toe om bij me te komen, ik moedigde ze aan en het duurde niet lang of wij zaten met z'n vieren bij elkaar op de rest van het schip. Twee misten wij nog: Kees de Ligt die aan het roer stond toen de romp uit elkaar vloog en Jacob Hoogendijk die aan bakboordzijde in de kooi had gelegen. Wij gluurden overal rond om menselijk leven te ontdekken, een arm of hoofd in de golven. De stuurman kon niet zwemmen, dat wisten we. Zat hij ook aan het wrak vast of was hij slapend begraven? En waar bleef Kees, zou hij

nog boven komen uit de duisternis onder ons? Een kreet uit aller mond. Een mensenhoofd dook op, helemaal met bloed belopen en nauwelijks herkenbaar. 't Was de stuurman. Hij zag er afschuwelijk uit. Wonden had hij, maar hij leefde en hield stevig een hoofdkussen vast. 't Was echter niet de peluw uit zijn kooi, maar de mijne aan stuurboordzij. Wat moet daar onder in de diepte niet met hem gebeurd zijn voor hij zover was gekomen. Jacob hield vast als elke drenkeling doet tot de laatste hoop hem door de vingers glijdt: dan gaat hij naar de duisternis, hij met zijn strohalm. 'Jongens', zei ik, 'dat gaat verkeerd met Jacob als er niet gauw hulp komt.' Was mijn been niet gebroken, dan zou ik hem wel halen. Zelf zou hij het nooit halen. 'Ik zal het wel doen, schipper!' en meteen sprong de moedige lichtmatroos Anthonie Wols van ons vlotje, duwde de badding die nog ronddreef voor zich uit en toen onder de arm van de stuurman. Door krachtige slagen bereikte hij ons met zijn moeilijke vracht. Daar zat ons vijftal, een tijdje zwijgend.

De wind stak op, de zee werd ruw, de deining hoger, de golven zwaarder en het gevaar klom. Ieder was bezig met Kees de Ligt die niet was verschenen, met zichzelf of met zijn huis en familie. Strak staarden wij in de grauwe, verdonkerende lucht. 't Werd avond, het licht zonk weg en de hoop op redding eveneens. Daar zat Jacob met zijn bebloede hoofd en dwalende ogen. Waaraan dacht hij? Of grepen kou en ellende hem zo aan, dat hij gevoelloos werd of nog erger? Ik wilde weten of hij meeleefde, nog moed had en een straal van hoop. 't Is een toestand, Jacob', begon ik. 'Ach schipper, ach schipper, wij moeten verdrinken, laten wij toch samen bidden om redding.' Vijf mannen op het zwakke, eenzame vlot vouwden de handen en sloten de ogen: zij riepen om hulp en uitkomst. Rondom hen klotste de zee en grijnsde als een hongerig graf. Boven hen een lucht zonder sterren met jagende, angstwekkende wolkengevaarten. Zo moesten wij de

Zouden wij
niet allen
terechtkomen
waar Kees
was gebleven?
Diep, heel
diep onder de
koude, klim-
mende golven,
bij het wrak
midden in de
verwoesting,
door een
ellendig schot
op een hul-
peloos scheep-
je?

nacht in, de nacht vol raadselen. 'Laat ons moed houden, jongens', zei ik, 'een psalm zal ons goed doen. Arie geef jij maar een vers op.' Arie Wapenaar stelde voor psalm 42 vers 5.

Maar de Heer zal uitkomst geven
Hij die 's daags Zijn gunst gebiedt;
'k Zal in dit vertrouwen leven
En dat melden in mijn lied.
'k Zal Zijn lof, zelfs in de nacht,
Zingen, daar ik Hem verwacht.
En mijn hart, wat mij moog' treffen,
Tot de God mijns levens heffen.

Hopeloos leek ons de toekomst. Zouden wij niet allen terecht komen waar Kees was gebleven? Diep, heel diep onder de koude, klimmende golven, bij het wrak midden in de verwoesting, door een ellendig schot op een hulpeloos scheepje? De nacht leek ons eindeloos lang. Zou de morgen ons nieuwe moed geven? Opnieuw smeekten wij de Heer om bijstand en redding. De ochtendschemering kwam, maar bracht ons grote teleurstelling. Klappertandend zaten wij zo dicht mogelijk tegen elkaar. Wij hunkerden naar zonnewarmte op de stramme leden. Onze mond scheen te verstijven. Met gesloten lippen wachtten wij. De zon bleef onzichtbaar. Geen straal drong tot ons door. De zee werd grimmig en wild. Het vlot kon ons niet meer dragen. De golven sloegen er overheen en klotsten geweldig tegen onze verkleumde pijnlijke ruggen. Elk ogenblik dreigde onze weerstand te breken. En zulk breken was voor ons dodelijk. Vink en Wols, anders twee dappere jongens, zeiden: 'Schipper, het is beter ons te laten zakken van het vlotje. 't Wordt zo een marteling, wij worden nooit gered. Moeten wij nog langer worstelen met de dood?' 'Jongens, houd moed! Ik heb God gebeden en Hij heeft mij hoop op redding gegeven'. 'Schipper, het is

alles zo vaag, wij kunnen het niet langer uithouden!' 'Jongens, als wij moeten verdrinken, dan slaan wij de handen in elkaar. Wij gaan niet één voor één naar de diepte, maar als één man naar de bodem van de zee, doch nu is de hoop op redding niet helemaal verdwenen. Houd moed, jongens!'

Gelukkig was het dag. Mijn gebroken en gewonde been plaagde mij verschrikkelijk. Soms dreigde ik ook geheel in te zinken. Dan dwaalden mijn gedachten naar vrouw en kinderen. Ik zag ze de gordijnen neerlaten, het rouwkleed aantrekken en hoorde het beklag, maar ook hun klagen en snikken. Ik dacht, ik bad, ik wanhoopte en hoopte weer. Plotseling kreeg ik nieuwe moed. Alle uitzicht was ons ontnomen. De golven leken wel waterheuvelen die op ons afkwamen om ons weg te beuken. Zich op te richten in die vloed was gevaarlijk. 'Arie', zei ik, 'als wij je steunen, probeer jij dan eens te zien of er redding opdaagt.' Wij hielden hem vast en hij zag met veel moeite een ogenblik rond. 'In de verte komt een schip', zei hij, maar hij moest zich laten zakken anders werd hij meegesleurd door de hoge zeeën. Stil bleven wij bij elkaar geschoven. Niemand zei een woord. Maar de ban des doods van binnen was gebroken. Na een poosje richtte hij zich met behulp van ons allen weer op. 'Schipper, als je het hoofd even omdraait zul je de boot misschien zelf kunnen zien, zo dichtbij is hij.' Meteen liet hij zich zakken. Ik kon mijn hoofd wenden en zag een duikboot in volle vaart naderen. 'Jongens, houd moed, nu schreeuwen zo hard je kunt, wij moeten maken dat ze ons opmerken!' 'Help, help ons, wij verdrinken', klonk het ijselijk hard boven het geklots der golven en het gieren van de wind uit. 'Jongens, schreeuwen, brullen boven alles uit!' 't Waren angstkreten, doodsgeluiden, want het ging om de laatste levenssprankjes. De onderzeeër minderde vaart, wij zagen een lijn klaarmaken. Wij waren dus gezien en de redding was dichtbij. Een afstand van 15 meter moest bewaard blijven. Werd in de hoge zee het schip op ons zwakke

vlot geworpen, dan was wellicht alles nog verloren. Na een verblijf van 22 uur meer onder dan boven water was de kracht van onze verkleumde, stramme leden uitgeput. De machtige zee had onze weerstand gebroken. De Engelsman (want dat bleek het later te zijn) wierp ons een lijn toe. Vink, één van de lichtmatrozen, bonden wij het eerst vast. Op de onderzeeër was alles in onrust, er heerste opgewondenheid. Helpen wilde men graag, maar de vijand kon hen ineens op het lijf vallen. Dan was het reddingswerk hun en onze dood. Vink ging onder water door, maar werd snel binnen gehaald. Wols en Wapenaar volgden hetzelfde spoor. De stuurman die er met zijn hoofdwonden toch beter aan toe was dan ik met mijn gezwollen been, gaf mij de voorkeur. Ik was hem dankbaar. Ik bond mezelf vast en plonste in zee. Toen men aanhaalde, brak de lijn en lag ik zonder verbinding in de woeste golven. Mijn zenuwen deden mij alle krachten verzamelen, tot het toppunt spannen en zwemmend kwam ik nogmaals op het vlot. Weer werd de lijn uitgeworpen. De stuurman knoopte mij deze keer vast en hielp mij in zee. Ik werd nu ook meegesleurd. Het schip slingerde zó dat ik bij de boot wel viermaal onderdompelde. Mijn krachten raakten op. Een matroos plaatste zich op de ronde huid van de duikboot, wist mijn pols te grijpen en sleurde mij aan boord. Onmiddellijk werd ik in de onderzeeër neergelaten. Daar verloor ik het bewustzijn. Inmiddels was ook de stuurman overgehaald. Aan mij, met mijn gebroken been en onderscheiden wonden, werd de meeste zorg besteed. Na twee uur kwam ik weer bij. De officieren, van wie één zijn bed voor mij afstond, kwamen mij toen met de redding gelukwensen. Ik dankte God die ons roepen had gehoord en ons er zo treffend had uitgeholpen. Alles wat maar kon opwekken, bracht men mij: rumgroc, bouillon, sinaasappelen, sigaretten, ik had maar te kiezen. Men ondervroeg mij over de scheepsramp, vertelde waar wij ons bevonden en meldde dat mijn makkers het uitstekend maakten. Een voorlopig verband werd om mijn been gelegd. De volgende dag om

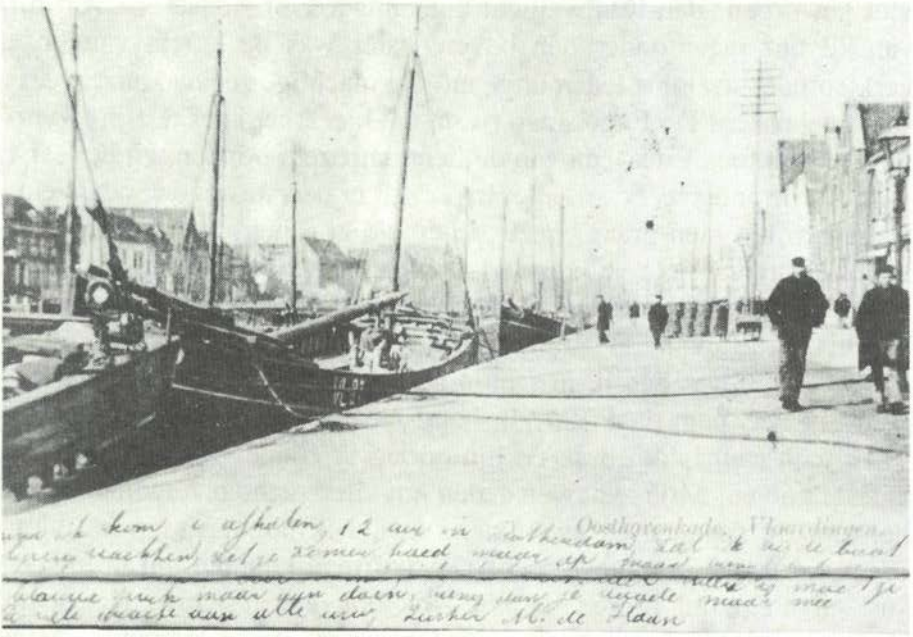

Foto van de Vlaardingen 27 'Annie & Adrie'.

twaalf uur vielen wij te Harwich binnen. Een dokter met hospitaalsoldaten was onmiddellijk bij de hand om mij te vervoeren. Twaalf weken heb ik in het War Hospital daar doorgebracht. Ik had tijd genoeg tot overdenking van de weg die de Heer met mij gegaan was. Al wat Engelsen en Hollanders in die dagen met mij gedaan hadden, gaat alle lof te boven. Wat God deed tot mijn redding was wonderlijk.

Hospitaal - hotel - huiswaarts

Mijn zeemanshart hunkerde naar huis. In de eenzaamheid viel de tijd mij lang en zwaar. Zag ik een enkele keer mijn been, dat meer zwart dan blauw was, dan zuchtte ik hoeveel weken die beproeving nog zou duren. Ik dankte wel voor de ontkoming, maar mijn geest vroeg naar afwisseling, verpozing en beter voedsel. Een Bijbel had ik nodig als brood. Een geestelijke, wellicht één van de Staatskerk, ging langs de bedden. Ik verzamelde mijn Engelse woordenschat en vroeg; 'Can you send me a Dutch Bible?' Een etmaal later bezat ik er één van het Britse Bijbelgenootschap, een schat die in mijn familie trouw wordt bewaard. Gelukkig dat ik in Engeland was aangeland, dat tenminste voor de zeeman weet te zorgen naar lichaam en geest. Dit sterkte mij in mijn lijden en wachten. Wie echter kon onder aanhoudende smart zijn gedachten bedwingen als het alleen zijn loodzwaar drukt? Behalve de begeerte om te zien hoe alles thuis liep, speelden twee dingen voortdurend door mijn hoofd: de belofte door de officieren van de duikboot plechtig afgelegd en het sluimerende heimwee om een Hollander te zien en met hem te praten over lief en leed om mijn geperste gedachten de vrije loop te kunnen laten en daarin verlichting te vinden. Elf, twaalf dagen waren reeds verlopen, dat was de tijd voor de terugkeer, waarvan die opgewekte officieren gesproken hadden. Na twee weken hoorde of zag ik nog niemand van hen. Ik nam de vrijheid om naar de bemanning van de duikboot te informeren. 'De submarine 34 is te gronde gegaan, komt niet meer boven', zo luidde de trieste inlichting

die ik ontving. Daar lag ik, ongerust over mijn zwart-blauwe been, verdrietig dat hun bezoek uitbleef. Ik, de geredde en de redders bleven beneden, diep onder de zeespiegel. Mij scheidde slechts het Engelse Kanaal van vrouw en kinderen; hen de dood, de alles vernietigende dood, de nooit meer sprekende dood. Ik was beschaamd over mijn ongeduld en zó bedroefd alsof mijn broeders begraven waren en ik hen de laatste eer niet had kunnen bewijzen. Was God dan niet goed en genadig voor mij?

Mijn tweede verlangen werd wonderlijk gestild. Als er een Hollander was, zo had ik me peinzend voorgesteld, die nog wel eens te Harwich kon binnenlopen, dan zou dat kunnen zijn de jonge drieste Andries Penning, kapitein van de 'Alberdina', een bootje van hetzelfde slag als mijn getorpedeerde 'Annie en Adrie'. Naar hem trokken telkens mijn gedachten en op zijn komst moest ik hopen. Na korte tijd werd de post gebracht en ...? een brief van Andries Penning. Ik verslond 'm. Hij was te Harwich, maar hoe? In zijn bootje was hij binnengekomen. Zijn schip was ter hoogte van IJmuiden beschoten door vliegtuigen. 't Was hem daaronder te heet geworden; hij had alles moeten overlaten aan de luchthaaien die het echter niet stuk hadden kunnen krijgen of misschien verjaagd waren bij hun wreed en laf bedrijf. Engelsen hadden het schip onbeheerd gevonden, het binnengesleept en nu zat hij weer op de 'Alberdina', maar als een muis in de val. Hij had reeds van mijn redding gehoord, wenste mij van harte geluk en verlangde mij te bezoeken. Door middel van de dokter diende ik daartoe haastig een schriftelijk verzoek in en met een dag was hij bij mij. Dat gaf mij afleiding en verzet in mijn gedachten. Bij zijn tweede bezoek kon hij het echter moeilijk slechter treffen. Mijn been dat nog stokstijf en gezwollen was, had de dokter met geweld gebogen. De napijn was zó hevig dat ik mijn kameraad nauwelijks te woord kon staan. Met mijn vrouw en de moeder van Kees de Ligt correspondeerde ik. Wel werden

mijn brieven door de strenge censuur verminkt, maar zij ontvingen ze toch en ik hoorde het huiselijk nieuws. Angstdagen hadden ze thuis doorgemaakt. Van mijn vertrek uit Bergen hadden ze gehoord. Met mijn collega Leen Man in 't Veld die tegelijk met mij afvoer, maar sneller liep, had ik afgesproken dat hij mijn vrouw zou bezoeken en haar berichten dat ik bij goede gang een dag na hem kon binnenvallen. Dat zou 's woensdags zijn geweest. Doch de donderdag tot de zondag kropen met wachten voorbij. 's Maandags was de bange boodschap gebracht: het schip in de lucht gevlogen, schipper en stuurman gewond, één man vermist.

Dat die ene Kees de Ligt was, bleek als spoedig. Aan zijn bejaarde moeder moest deze mare worden meegedeeld; aan haar wier man ook eens was uitgevaren zonder ooit de Hoek van Holland terug te zien. Haar brieven die ik ontving en beantwoordde, maakten mij klein. Aan de hoge God en Zijn heilige weg kon zij zich onderwerpen en zij, de dubbel beproefde, trachtte de eenzame gewonde te troosten. Zulke woorden vol balsem uit dat verscheurde moederhart leerden mij snel stil te zijn en te bidden. Mijn vrouw werd bij het bekend worden van de scheepsramp met belangstelling overstelpt. Allen wisten dat ook haar vader was gezonken in het grote graf tussen Brittannië en het vasteland. Te middernacht, toen de bezoekers de huiselijke rust hadden gezocht en het stil werd in de Vlaardingse straten, had zij de Bijbel genomen en met haar zestal psalm 116 gelezen, de sprake Gods beluisterd die boven het razen der golven en het donderend kraken der torpedo's boven zee en dood uitgaat. Het ging haar zoals met mij. Eerst triumfeerde over alles dank tot God. Daarna ontbrandde de begeerte naar thuiskomst en terugzien voordat haar nieuwe moedersmart werd verzwaard door de afwezigheid van een man die zwaargewond was. Misschien verminkt als een oorlogsinvalide? Mijn genezing ging gestadig door. Ik mocht verhuizen van het hospitaal te Sjolty bij

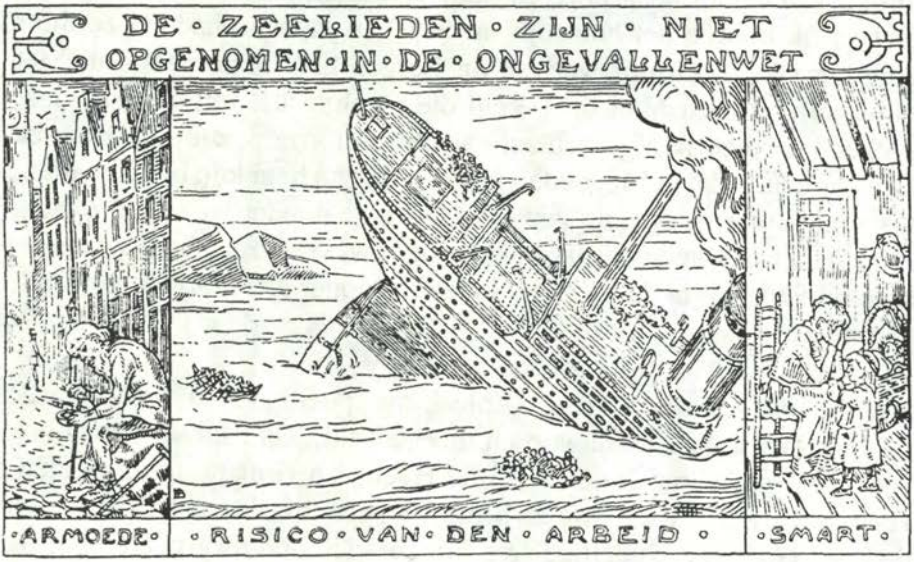

Afbeelding uit De Uitkijk van de Ned. Zeemansvereniging 'Volharding', mei 1912

Harwich naar Chattam, waar onze De Ruyter eenmaal door de geweldige ketting voer en men mij, minder actief dan de beroemde slotvoogd, maar meer pijnlijk elektrisch bewerkte. Van Chattam leidde mijn weg naar het Burhouse Hotel onder de speciale bescherming van onze zorgvolle Hollandse consul Maas. Met behulp van een kruk kon ik weer strompelen. En die gebrekkige beweging verlevendigde mijn moed. Ik verzocht de consul, die alles deed om mij huistoe te krijgen, om mijzelf op het kantoor waar de toestemming moest afkomen, te mogen melden. 'Probeer het', antwoordde hij om van mijn aandringen af te komen. Trouw door Andries Penning geholpen, bereikte ik het bureau in Oost-Londen. Binnenkomen ging echter bezwaarlijk, elke aanvraag moest schriftelijk gedaan worden. Eén ogenblik echter kreeg ik gehoor. De ontvangst was allesbehalve hartelijk. 't Leek wel onweer op het voorhoofd van die gentleman achter de lessenaar. In gebroken Engels, even onbeholpen als het strompelen op mijn kruk, begon ik echter mijn zaak te vertellen en mijn verzoek te verklaren.

Toen ik het einde bereikt had, schreef hij een paar woorden die ik niet kon lezen op een papiertje en wierp dat naar mijn kant. 'Maak dat je wegkomt', was zijn enige groetenis gepaard met een vingerwijzing naar de deur. Ik schommelde eruit en keerde, geholpen door Andries Penning die buiten moest wachten, terug naar onze consul. Deze bekeek mijn paperas nauwkeurig. 'Je bent een geluksvogel', riep hij, 'met het eerste konvooi dat komt, mag je mee.' Dat deed me herleven. Een paar dagen verliepen. Kort na middernacht werd op mijn deur geklopt. 'Onmiddellijk kleden, zo gauw mogelijk naar Gravesend om te vertrekken naar Holland.' Dat verstond ik en die taal klonk als muziek in mijn oren. Ik pakte mijn kleine bagage en in de holte van de nacht bereikte ik het opgegeven station. Strenge visitatie wachtte mij met al de anderen die hetzelfde voorrecht hadden. Met 80 passagiers voor Holland kwamen wij bijeen. Doch ons schip was niet alleen. Ook tal

van andere boten vertrokken met hetzelfde konvooi naar onderscheiden landen. Toen het dag werd konden wij alles eerst recht overzien. We koersten zuid-oost in de richting Vlissingen. Ware de tijd minder schrikwekkend geweest, ik zou kunnen spreken van een koninklijk uitgeleide. Als vogels die over het water scheren, zo schoten de torpedojagers voor en achter ons langs, kruisten onze weg of liepen een tijdje evenwijdig met ons om daarna hun kriskras bewegingen te herhalen. 't Leek wel spelevaren in het groot. Onder de bekoring der snelle torpedojagers die ons onophoudelijk omzwermden, klonk opeens het commando van de stuurman: 'Reddingsgordels aan!' Zelfs de kinderen tot zuigelingen toe moesten daarmee worden voorzien. Dat was weer de donkere oorlogswerkelijkheid die alle dromen uiteen dreef. Ver beneden Hoek van Holland bereikten wij zonder enig voorval de territoriale wateren van Nederland. Het konvooi scheidde en als stropers die op de hielen werden gezeten door belagers van de vrije zee, slopen wij langs de kust de Maasmond binnen. Weldra zette ik mijn stramme been, nog door een kruk gestut, op oud-Hollandse bodem. Een telegram dat mijn verlof tot vertrekken meldde, had ik uit het hotel verzonden, maar ik wantrouwde een goede overkomst. Blijkbaar terecht, want niemand in Vlaardingen had er in kunnen lezen dat ik spoedig naar huis mocht. Aan de Hoek merkte ik een oude bekende op, een visventer uit mijn geboortestad met een mand aan de arm. Hem vroeg ik te melden dat men mij met de volgende trein kon verwachten. Daaraan dankte ik een hartelijke ontvangst door zovelen aan het station.

Weer thuis

Vrouw en kinderen, familie en kennissen begroetten mij als een buit, aan de hongerige zee ontkomen. In de straat waar ik woonde, die in tijden van nood nog iets weg had van één groot huisgezin, stroomden de mensen bijeen en verwelkomden mij als een geredde uit de muil van

de leeuw. Zij waren allen blij met mij, keken wat meewarig naar mijn krukje dat ik meebracht en mijn haar dat in 5 maanden grauw was geworden. Mijn huisgezin was nu in zijn geheel bijeen temidden van zovelen die onze woning vulden tot middernacht. Alleen mijn oudste jongen ontbrak. In de aardappelnoodtijd die Vlaardingen meemaakte was hij naar het Westland getrokken om op de wijze van Ruth bij Boaz wat kleingoed achter de rooiers te verzamelen. Onder zijn bezigheid keek hij naar de zeekant, vanwaar zijn vader, de begeerde, toch eenmaal moest komen. 'Een konvooi', riep hij plotseling, liet zijn aardappels in de steek en trok naar de Hoek. Je kon toch niet weten? Daar kwam hij te laat, want de laatste man was al verder gereisd. Moe geklotst op zijn klompen bereikte hij diep in de avond de ouderlijke woning, vol van mensen. Zijn moeheid was weg en zijn moeite toch beloond. Met een juichkreet vloog hij op zijn vader los. 'Elke avond heb ik voor u gebeden', fluisterde hij kinderlijk verrukt.

Dat was een grote avond, vol van vreugd. Bij het scheiden ging de dominee voor in gebed. Als huisgezin dankten wij de Heer bij vernieuwing, voor wij allen weer gingen rusten onder één dak. Eer ik sliep, telde ik de geblevenen van de laatste tijd nog eens op. Kees de Ligt voorop, die niet meer was boven gekomen, Maar ik kon ze niet allen meer voor mij halen. Gebleven zijn ze echter, dat is zeker. Dat is het stille, zachte woord dat zo gemakkelijk van onze lippen glijdt, maar dat harten heeft verscheurd, zenuwen heeft geschokt, levende zielen tot wankele geraamten. Te Scheveningen en Katwijk, te Vlaardingen en te Maassluis, van Terschelling tot Vlissingen toe, zaten weduwen te wachten, ouders te bidden tegen het bijtend en knagend leed. Kinderen vroegen bij honderden, waarom vader deze keer toch zo lang uitbleef. Ging de deur open, dan schrokken jonge moeders op uit de droom. Hoorden ze 's avonds klinkende voetstappen in de stille straat, ze luisterden met kloppend hart. Neen, neen, zijn stap klonk anders.

Liep ik, gesteund door mijn stok, in de straten waar mijn kameraden woonden, dan huiverde ik bij de gedachte: hier een lege plaats aan tafel voor een anders zo gretige jongen, daar een vader, voor wie geen bed meer gespreid behoefde te worden. Zijn bed was het water, de woelige rusteloze zee.

Dan dankte ik God die mij had geholpen en de jongens die evenals ik hadden gevochten met de moordende golven op het zwakke, zinkende vlotje van de 'Annie en Adrie' op 3 graden 30 O.L., 19 mijlen ten noorden van het vuurschip 'Doggersbank' (z).

MIJN HERINNERINGEN AAN LAGER KINZIG

Gedwongen arbeid in een vijandig land.

Door Aart Pontier

Met mijn vriend Karel Braat stelde ik onlangs een boek samen over ons gedwongen verblijf in Nazi-Duitsland van 1943 - 1945. Hieronder volgen enkele van mijn persoonlijke belevenissen.

In augustus 1941 begon ik mijn loopbaan bij een boekhandel in Rotterdam en bezocht 's avonds de Handelsavondschool in mijn woonplaats Vlaardingen. Het centrum van de stad Rotterdam lag er na het bombardement op 14 mei 1940 kaal bij. Hier en daar waren noodwinkels gebouwd. De kruispunten stonden vol met verwijzingsborden naar militaire gebouwen van de Duitse bezetter. In onze boekhandel kwamen geregeld lijsten binnen, die aangaven welke boeken verboden waren en die wij moesten inleveren. Vanzelfsprekend was daarvan nooit iets voorradig.

In 1943 werd het beeld op straat grimmiger. Afgezien van fietsen stelen door de *Wehrmacht* werden er van tijd tot tijd op bepaalde punten in de stad, bijvoorbeeld bij het station, kleine razzia's op jonge mannen gehouden. Zodra er door een klant in de winkel gewaarschuwd werd, bleef ik één of meer nachten bij mijn werkgever slapen en ging ik overdag niet de straat op. Vele bekenden die in fabrieken werkten werden naar Duitsland gezonden, zo ook mijn oudere broer. Om wat veiliger te zijn, ging ik in mei 1943 als magazijnbediende werken bij een tonnen- en kistenfabriek in Maassluis. Deze fabriek had opdrachten voor de voedselvoorziening en wellicht zou ik dan een zogenaamd *Ausweis* kunnen verkrijgen, hetgeen tot uitstel voor werk in Duitsland zou leiden. Maar die hoop werd de bodem ingeslagen. Op 13 juni

Aart Pontier

kreeg ik een aangetekende oproep van het Arbeidsbureau in Vlaardingen dat ik aangewezen was voor werk in Duitsland en dat ik mij op 15 juni moest vervoegen bij de keuringsarts. Voor de Arbeidsdienst was ik afgekeurd maar deze man (hij was zelfs toen nog onze huisarts die met de NSB sympathiseerde) keurde mij goed. Een *Ausweis* was niet te krijgen en op 18 juni moest ik vertrekken.

Een timmerman op de fabriek maakte voor mij snel twee stevige platte kisten want koffers waren er niet. Gezien de zware straffen, die in het vooruitzicht werden gesteld als men niet ging en vanwege de algehele dreiging die van de bezettingsmacht, ook in Vlaardingen, uitging, zag ik geen kans mij aan deze dwangmaatregel te onttrekken. Onder andere het fusilleren van een aantal leden van de verzetsgroep 'De Geuzen' was mij steeds bijgebleven. Onderduiken kwam nauwelijks ter sprake omdat die mogelijkheid er toen niet was. Behalve een oudere broer waren er nog negen jongere broertjes en zusjes bij mijn ouders in huis.

Met twee andere Vlaardingers in het werkkamp te Sterbfritz, waar ik uiteindelijk terechtkwam, Johan de Korte en Jaap Ligthart, had ik in dezelfde klassen op de lagere school (De Groen van Prinstererschool) gezeten. Onze ouders waren goede bekenden van elkaar. Met Johan de Korte heb ik in Sterbfritz in Duitsland langdurige gesprekken gehad over onderduiken maar we kwamen er niet helemaal uit. Zo vroegen wij ons af of we een ander het grote risico moesten laten lopen van gevangenschap (of nog erger).

Op 18 juni 's morgens om zeven uur, bij mijn vertrek vanaf station Vlaardingen-Oost zagen wij elkaar na een aantal jaren weer terug. Johan was zojuist klaargekomen met zijn studie aan de kweekschool en Jaap had een kantoorbaan. Er waren meer vrienden van ons aanwezig

en we spraken af om, als het mogelijk was, bij elkaar te blijven. In Frankfurt am Main liep het echter anders dan wij gedacht hadden.

Naar Duitsland

Om acht uur vertrok de afgesloten trein van station Maas te Rotterdam richting Frankfurt am Main. Na 12 uur sporen kwamen wij daar op het hoofdstation aan. Het liep echter anders dan wij gedacht hadden. Enkele geüniformeerde lieden met grote petten op transporteerden ons naar een grote hal. Toen begon een soort 'beesten- en slavenmarkt'. Een gebrul en gekrijs van die lui om gek van te worden. Vertegenwoordigers van verschillende fabrieken en verschillende arbeidsbureaus zochten hun 'slaven' uit. Alle groepen werden afgevoerd met veel geschreeuw. De één werd vooruitgeduwd en de ander aan zijn jasje getrokken. Gelegenheid tot het nemen van afscheid van bekenden was er niet bij. Mijn vriend van de Jongelingsvereniging, Jo Zoutendijk, raakte ik daar kwijt. Hij werd naar een machinefabriek in Frankfurt gezonden. Met nog negentien jongens, we waren in totaal met zeven Vlaardingers, vertrok ik naar de nabijgelegen stad Hanau.

Het was reeds middernacht toen we na ruim een uur lopen van het station in een barakkenkamp aankwamen. In een betrekkelijk schone kamer vonden we onderdak. Er waren houten stapelbedden, gedeeltelijk met stromatrassen, maar zonder dekens en lakens. Na enkele uren slapen zag ik dat er heel wat barakken stonden waarin vele buitenlanders onderdak hadden gevonden: Belgen, Fransen, Polen, Litouwers, Russische vrouwen en mannen en ook Nederlanders. Op de etenskaart die ik ontving stond gestempeld *Russenlager am Salisweg* en de naam was *Schöne Aussicht*. Van onze groep moesten er zeven naar boeren in de omgeving. In december zouden we ze in Sterbfritz terugzien. Met dertien man werden we tewerkgesteld bij een fabriek met de naam *Heraeus Vacuumschmelze AG*. Toen het etenstijd was ont-

ving ik op de etenskaart een portie vieze aardappelen in de schil en vieze zuurkool. De meesten van onze groep lieten deze troep staan en aten van huis meegenomen brood. Als avondeten kregen we een waterige zuurkoolsoep. De honger dwong ons er toe er iets van te eten.

In Hanau ging ik de daarop de volgende zondag met Johan, Jaap en Jan Herlaar, ook een Vlaardinger, naar de kerk. We waren dat zo gewend en na de eerste chaotische dagen in Duitsland zochten we naar iets vertrouwds. De preek uit Efese 3, het orgelspel en gezamenlijk zingen kwam ons bekend voor. Met veel interesse heb ik de prachtige Nederlands-Waalse kerk bekeken en de geschiedenis ervan aangehoord. Vooral ook omdat ik wist van een Hugenotenfamilie af te stammen. De daarop volgende woensdag vertrokken wij gelukkig uit het smerige kamp naar een dorp van plus minus 1200 inwoners, zo'n 40 kilometer ten zuiden van de stad Fulda. De naam, Sterbfritz, kon ons niet erg bekoren.

In het dorp was een zeepfabriek, de firma Rohm & Werner, en die moest worden omgebouwd tot een filiaal van Heraeus Vacuumschmelze. We vonden onderdak in een stenen schuur waar reeds een kleine groep Belgen en Fransen eerder aangekomen was. In een *Wirtschaft* (een restaurant, café) werd eten gekookt en dat haalden we dan op in grote gamellen. Het eten was heel wat beter dan in Hanau. Er was een zogenaamde *Lagerführer*, kampleider Heil, die toezicht hield en die ons bij het werk steeds stond op te jagen door te roepen: *'Auf, los! Auf, los!'*, en ons verder dreigde met gevangenzetten als het werk niet vlug genoeg naar zijn zin ging. Na een maand bouwden we een houten barak met kamers en verlieten we onze stenen behuizing.

In de loop van december 1943 kwamen er ook nog veertig Russische vrouwen en mannen in deze barak bij.

Aart Pontier typt de wekelijkse menulijst op het Lagerbüro. *Aan de wand achter hem heeft zijn 'chef' de tekst*

> 'Erst wenn du in der Fremde bist, weisst du wie schön die Heimat ist'

opgehangen!!

Het werk

In Sterbfritz was het landschap met z'n bouwland, bossen en heuvels (we noemden het bergen) een verrassing en een tegenwicht voor het uitputtende werk dat we opgelegd kregen. Eerst sjouwen met zware grondstoffen voor de bereiding van zeep in de fabriek van Rohm en daarna hakken in de grond en rijden met kruiwagens. Ik heb het niet lang vol kunnen houden. Ik werd depressief en kreeg last van duizelingen. Na drie weken ging ik maar eens naar dokter Boot. Bij mijn eerste bezoek waren er enkele mensen in de wachtkamer en stuurde hij mij terug omdat hij het druk had. Enkele dagen later werd ik door hem onderzocht. Zijn conclusie was dat ik geen zwaar werk kon doen en hij zou het *Lagerführer* Heil laten weten. Nu ik blij, al had ik nog niets zwart op wit. Op 16 juli kwam de nieuw benoemde *Lagerführer* Ernst Kluge een kijkje nemen en werden Johan en ik aangesteld om bij hem als klusjesman dienst te doen. Dat was lichter werk. Nadat we op 18 juli 's avonds de nieuwe barak in gebruik genomen hadden, moesten wij beiden de voormalige woon-slaapzaal en andere ruimten in het gebouw gaan schoonmaken. Daarin zouden kantoor, keuken en eetzaal ondergebracht worden. Er kwamen kookketels, keukengerei, tafels, stoelen en banken e.d. Alles werd in een recordtempo gereed gemaakt en reeds op 29 juli ging de keuken draaien. Wij deden dienst als keukenhulp. Voor het kantoorwerk had Kluge ook iemand nodig. Aangezien ik op de Handelsavondschool typen en Duitse handelscorrespondentie had geleerd kon hij mij wel gebruiken op het *Lagerbüro*.

In de loop van augustus kwamen enkele directieleden uit Hanau de toestand in Sterbfritz in ogenschouw nemen en moest ik een proeve van bekwaamheid afleggen. Ik ressorteerde onder de afdeling van dr. Werner Hessenbruch. Hij willigde mijn verzoek in, waarbij ik vroeg, het loon als *hilfarbeiter* te mogen behouden. Hoewel dit loon niet hoog was, was het beter dan dat van aankomend kantoorbediende. Dat

ondervonden ook Cornelis Cats en Jaap Ligthart toen ze later op kantoor in Hanau kwamen. De uitgaven in de stad waren ook hoger dan in een dorp. Als bijvoeding aten ze dikwijls in een *Wirtschaft* het zogenaamde *Stammessen*. Dat waren bonvrije maaltijden. Ze moesten toen de eindjes wel aan elkaar knopen.

Mijn werktijden op kantoor werden toen: van zes uur 's ochtends tot zeven uur 's avonds. 's Zaterdags tot plus minus vier uur en 's zondags tot plus minus twee uur. Het lichtere kantoorwerk was in elk geval beter dan *pickeln*. Direct na het aankleden en wassen ging ik bij Johan in de keuken koffie drinken. Hij moest al om vijf uur opstaan. Vuren aansteken en koffie of thee klaarmaken. Soms moest ik langer werken als Kluge weer iets had, wat dezelfde dag nog klaar moest zijn en dat gebeurde nogal eens. In het kantoortje stond het bureau van Kluge en daarnaast mijn werktafel. Ernaast was nog een kamertje en daar stond o.a. een radio. Overdag luisterde ik dan naar muziek, nieuwsberichten en waarschuwingen van de naderende 'Vliegende Forten'. Na de invasie zette ik af en toe de *Atlantiksender* aan als de familie afwezig was. Mijn werk bestond uit het typen van brieven, het invullen van formulieren en aanvragen van levensmiddelentoewijzingen alsmede het controleren van rekeningen van leveranciers e.d. Van tijd tot tijd bezocht ik het gemeentehuis in het dorp, een zeer eenvoudig gebouw. Ook ging ik wel naar het distributiekantoor in Schluchtern.

Kluge

De eerste tijd was het niet gemakkelijk het gekrabbel van mijn 'baas' te ontcijferen. Ik kwam heel wat voor mij onbekende Duitse woorden tegen. In de ochtend kwamen één of twee postbeambten met de postwagen, een soort broodkar, voorbij om de postzakken van het station op te halen. Die kwamen meestal met de trein van negen uur, soms later. Ik kon dat waarnemen door het ene raam dat mijn werkruimte

rijk was waardoor ik uitkeek op het station. Na een uur ging ik naar het postkantoortje dat naast de *Volkssschule* gelegen was. Onderweg haalde ik voor *Frau* Kluge verse broodjes bij bakkerij Freund of worst bij slagerij Muller. Vanzelfsprekend nam ik er de tijd voor. Af en toe sjouwde ik me een ongeluk aan pakjes. Vooral enkele Fransen en Belgen kregen er veel. Om half één deelde ik in de eetzaal alles uit en dat deed ik met enorm veel plezier, want iedereen keek elke dag met grote belangstelling uit naar post van familie en vrienden.

Kluge was, zeker de eerste tijd, tegenover Johan en mij niet onvriendelijk, maar hij nam een afwerende houding aan. Vanzelfsprekend hielden wij ook afstand. Tegenover de kampbewoners was hij soms een bruut, zeker tegenover de Russen. In november 1943 heeft hij erg veel moeite gedaan om weg te komen. Van de verschillende instanties en de fabriek kreeg hij toestemming, behalve van het *Arbeitsamt*. Dus hij bleef. Het leek wel, alsof hij sindsdien onberekenbaarder werd.

Eén van de oorzaken dat hij weg wilde, was dat hij alles model in het kamp wilde hebben. Het kampterrein bijvoorbeeld was nogal chaotisch en het pad naar de Bahnhofstrasse was een modderpoel als het regende. Vanuit Hanau kreeg hij niet de middelen om de toestand te verbeteren. Ik heb verscheidene brieven aan de directie in Hanau moeten typen. Hij dronk graag een glaasje *Schnaps*.

Overdag waren er dat niet meer dan vier, maar 's avonds wel meer. Verschillende keren ben ik met Kluge in aanvaring geweest. Niet al te hard want dat kon ik mij niet veroorloven. Het ging dan over de gang van zaken in de barak. *'Es ist wieder ein Saustall'* ('Het is weer een zwijnestal'), zei hij dan. Maar veelal ging het over mijn werktijden. Ook met de feestdagen zoals met Kerst, Pasen en Pinksteren moest ik er zijn. Hij had mij altijd nodig. Als ik even niet op kantoor

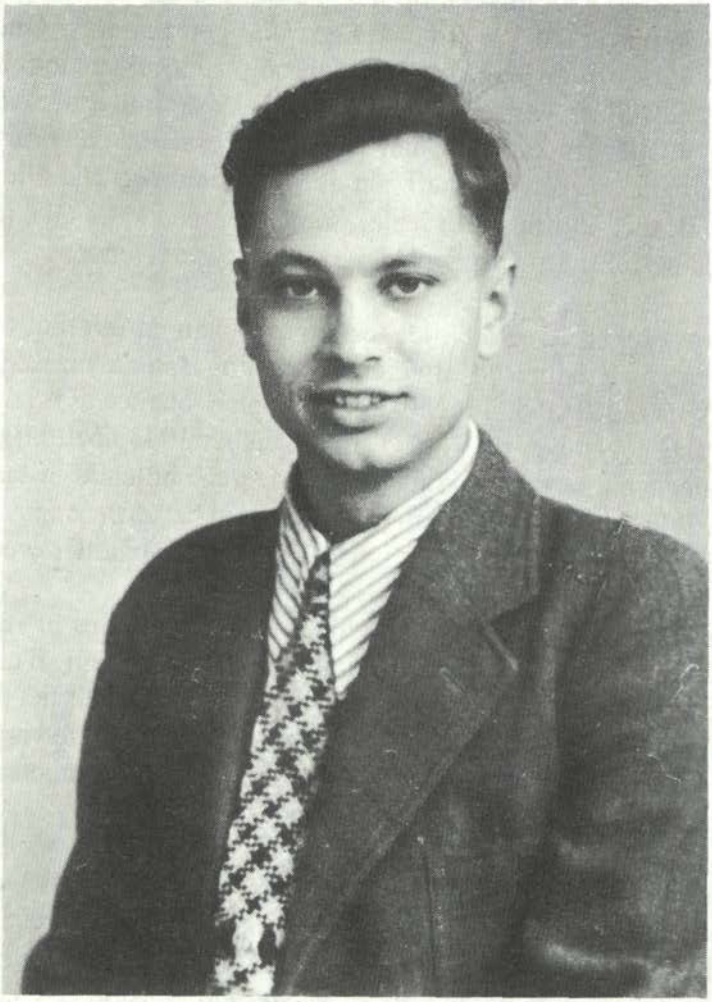

Johan de Korte

was, liep hij mij al te zoeken en schreeuwde om *'Artur'*. Zelf zat hij geen uur achter zijn bureau. Toen ik eens als verbindingsman de vergadering van het 'Nederlands Arbeidsfront' in Frankfurt bezocht, was hij spinnijdig. Zo ook, toen ik na de dood van Johan naar Hanau ging. Daardoor heb ik twee jaar onder grote druk geleefd. Merkwaardig was, dat *Frau* Kluge mij dan de hand boven het hoofd hield. Zij zei me dan dat ik weg kon gaan.

Problemen

Enkele keren heb ik bijzonder moeilijke dagen meegemaakt. In maart 1944 verbood Kluge mij om de post te gaan halen en gaf daartoe aan zijn dochter Inge opdracht. Er hing een sfeer van wantrouwen en ik was reuze kwaad, maar liet dat niet merken. Het bleek dat een aangetekend stuk, een geldzending, niet op het loonkantoor was aangekomen. Aangezien ik altijd de post haalde werd ik half en half verdacht van verduistering. Dit werd echter niet openlijk gezegd. Nog binnen een week werd ontdekt dat er een fout was gemaakt. Een woord van verontschuldiging heb ik nooit gehoord.

Echt in mijn rats heb ik gezeten, toen Inge voor de tweede keer een tijdje de post ging halen. Wat was het geval? Op een dag kregen wij voor zes dagen een gast op onze kamer. Een zeer innemende en knappe Georgiër. De volgende dag was er bij de post een levensmiddelentoewijzing voor hem die ik moest inboeken. Wie schetste mijn verbazing toen ik daarop een stempel van de Gestapo ontdekte. Er begon bij mij een alarmbelletje te rinkelen. Dit moest een spion zijn. Direct waarschuwde ik alle mensen in de barak. Zeker de Russen moesten dit weten. De 'spion' heeft waarschijnlijk geen resultaat bereikt. Kluge, die van zijn werk op de hoogte was, heeft zich wellicht afgevraagd wat daarvan de reden was. Ik kwam toen in het vizier. Na het vertrek van de Georgiër vertelde Frau Kluge mij, dat haar man mij door de Gesta-

po had willen laten ophalen. Ik zei haar toen dat ik niet wist waar ze het over had. Wel heb ik een zucht van verlichting geslaakt. De jongens in de kamer heb ik gezegd dat ik naar Ramholz zou vluchten als er weer gevaar dreigde. Wat er precies aan de hand geweest is ben ik nooit te weten gekomen. (Onlangs heb ik een Duitse studie over de gedwongen tewerkstelling gelezen, en daarin wordt uitvoerig verteld over verzetsgroepen onder Russische krijgsgevangenen en dwangarbeiders. Misschien was er een dergelijke groep, die verbinding had met één of meer Russen in ons kamp).

Met de meeste dames in de keuken kon ik best opschieten. Er waren in het begin twee vrouwen uit het dorp maar na de uitbreiding met Duitse arbeiders, Russen en Italianen kwamen er nog vijf bij. Speciaal met *Frau* Cramer en dochter Gretl en *Frau* Sulzmann had ik goede contacten. Door de laatste werd ik nogal eens uitgenodigd voor *Kaffee und Kuchen*. De meeste bewakers waren kleine boeren en van hen had ik de minste last. 's Avonds ging ik in de *Wachstube* wel eens een brief schrijven want daar was het rustig. Soms kon ik mijn brief nog niet af krijgen omdat er zoveel met de dienstdoende *Wachmann* te kletsen was. Een maaltijd op zaterdag- of zondagavond bij één van hen was een welkome afwisseling. Vooral met Philipp Ullrich had ik de meeste contacten. Brieven heb ik heel wat geschreven, soms meer dan tien per week. Alleen in de eerste maand van mijn verblijf in Sterbfritz ben ik een boer gaan helpen.Ik was dikwijls te moe en ook lag het werk mij niet. Mijn vrije uren waren te kostbaar. Later kreeg ik in de keuken verscheidene keren een extra portie eten, zodat ik bijvoeding van de boeren niet nodig had. Ik rookte niet zodat ik mijn sigaretten ruilde voor brood. Mijn kousen en sokken werden nogal eens gestopt door Cor Cats die dat heel goed kon. Ik betaalde hem met sigaretten. Toen hij naar Hanau vertrok namen enkele Russische vrouwen dit over. Zij wasten, streken en verstelden mijn kleding. Extra brood konden zij

best gebruiken. Johan de Korte had in juli reeds kennis gemaakt met de ouders van de organiste Lise Hartmann. Met Leo Joris ging hij daar vele zondagavonden heen. *Schneider* 'Hannes' Hartmann werkte in die tijd halve dagen bij de post. Hij en zijn vrouw waren fijne mensen en één der heel weinige families met wie we geestelijk contact hadden. Johan hielp ook in de herfst met de fruitoogst bij de buren, de familie Mack. Het werk, dat hij in de keuken te doen had vond hij zeer stompzinnig. Hij melkte afwisselend met Gijs Kooy ook de geiten van Kluge. Als kameroudste ging hij met degenen die geen Duits spraken, mee naar de dokter en als het nodig was, bracht hij ze naar het ziekenhuis in Gelnhausen. Verder probeerde hij door te leren voor de hoofdakte. Er is veel moeite gedaan om hem voor een examen naar Nederland te laten komen, maar dat is niet gelukt. Praktisch alle verloven werden eind 1943 ingetrokken. Eén van de oorzaken was dat vele verlofgangers niet terugkeerden en onderdoken. Maar verlof in Duitsland kregen we ook niet. Met groot enthousiasme leerde hij in januari 1944 machineschrijven bij Käthe Mack. Een poosje typte hij daar onder andere onze kampkrant, de *Sterbfritzer Zeitung*. Op een vel papier kwam een heleboel onzin te staan dat in onze kamer werd opgehangen. Hij voelde zich enorm opgelucht toen hij door bemiddeling van de heer Mack op het loonkantoor kon komen en het keuken- en schoonmaakwerk vaarwel kon zeggen. Hij werkte daar vanaf april samen met *Fraulein* Gretchen Lauer.

Aangezien er steeds meer mannelijke personen als soldaat werden opgeroepen vond men het te gek, dat een buitenlander op kantoor zat. In oktober moest hij in de fabriek gaan werken. Later vertelde de heer Mack mij dat Kluge daarin de hand had gehad. Behalve de lange wandelingen, die we vanaf voorjaar 1944 maakten, brachten we vele zondagmiddagen door in een open houthakkershut die voorzien was van een eenvoudige tafel met rondom banken. Wij noemden deze hut

Ik kwam dan ook in de loop van 1944 in een geestelijke crisis terecht. Vermoeidheid, heimwee (ik droomde veel over thuis), het gevangen zijn in een vijandig land en het voortduren van de verschrikkelijke oorlog hebben daarbij zeker een grote rol gespeeld.

'Ons Prieel'. Het was gelegen midden in het bos aan de oostkant van de Langer Berg. We bespraken daar allerlei onderwerpen en schreven er onze brieven. Ook lazen we er in de bijbel en namen enkele bijbelverklaringen door. We probeerden daarmee ook een afweer op te bouwen tegen velerlei zaken die wij 'verleidingen' noemden. In onze jonge jaren waren we beiden grootgebracht in een kerk met een sterk dogmatisch en moralistisch karakter. Johan had op de kweekschool en ook thuis ruimere opvattingen gekregen dan ik. In die tijd zag men in vele gebeurtenissen de straffende hand van God en ik herinner mij nog altijd heel goed een preek die wij in Sterbfritz hoorden. Het ging over de eerste verzen uit Mattheus 24, 'de komende val van Jeruzalem'. De predikant wees op de zonden van de mensen, hun schuld, waarop de straf van God moest volgen. Ik kwam dan ook in de loop van 1944 in een geestelijke crisis terecht. Vermoeidheid, heimwee (ik droomde veel over thuis), het gevangen zijn in een vijandig land en het voortduren van de verschrikkelijke oorlog hebben daarbij zeker een grote rol gespeeld.

De gesprekken met Johan en de brieven die ik van mijn vader en ds. G. Lans uit Vlaardingen ontving hielpen om er enigszins boven uit te komen. De Hervormde Gemeente te Vlaardingen stuurde aan vele 'Duitslandgangers' een mededelingenblad dat we met veel interesse lazen. In oktober 1943 werd de toezending daarvan verboden. Verder kregen we van april tot en met september 1944 het blad 'De Kerkpost' met onder andere artikelen van ds. A.A. Wildschut uit Rotterdam. Met deze predikant correspondeerden Johan en ik om beurten. Ook kregen we het blad 'De Open Deur' toegestuurd met brieven van ds. G.P. Klijn en 'Nederland in den Vreemde' dat onder andere nieuws bevatte over bijbelkringen die in verschillende *Lager* waren ontstaan. Voor onze eigen kring hadden we daar veel aan. Noch de kerk in Sterbfritz, noch de predikant, bemoeide zich met ons. Als wij vrij kregen bezoch-

ten we 's zondags zoveel mogelijk de kerkdienst. Af en toe kwam daar wel iets van het nazidom naar voren, en dan vooral in de gebeden.

Wij waren blij om met Kerst 1943 met *Pfarrer* (dominee) Adam Kirchner in Ramholz kennis te maken. Tijdens een wandeling ontdekten we het mooie kerkje van Ramholz en we besloten er een kerkdienst mee te maken. *Pfarrer* Kirchner sprak ons na de dienst aan en nodigde ons uit eens te komen praten. Vanaf die tijd kerkten we veel in Ramholz, als we tenminste vrij konden krijgen en het wandelpad via de Langer Berg begaanbaar was. In de pastorie hadden we fijne gesprekken en bij het weggaan ontvingen we altijd enkele *Boskooper Äpfel* uit de boomgaard. Als soms de gesprekken uitliepen en het inmiddels donker was geworden, ging hij kijken of het spoorsein op veilig stond. Dan gaf hij ons een zaklantaarn mee en liepen wij via de treintunnel terug naar Sterbfritz. Dat was een kortere route dan over de weg via Vollmerz. *Pfarrer* Kirchner gebruikte in zijn preken andere woorden dan in Nazi-Duitsland gebruikelijk waren. Na de oorlog heb ik tot aan zijn dood toe nog goede contacten met hem gehad. Fijn zulke mensen in je leven te ontmoeten.

Johan de Korte

Met Johan heb ik heel wat gelachen. Toen ik jarig was vond ik 's morgens in onze kast enkele kadootjes met een lang gedicht vol onzin. Soms liepen we vier uur lang door bos en veld. Dikwijls ging Leo Joris met ons mee. Tijdens een van deze prachtige wandelingen verplaatste Johan ons dan in gedachten naar Nederlands-Indië en fantaseerde er een heel verhaal bij over het oerwoud. Eind november vertrok hij voor omscholing naar de hoofdfabriek in Hanau. Met de Kerstdagen zou hij weer terug zijn. Maar het liep anders. Op het midden van de dag van de twaalfde december vond een groot bombardement op Hanau plaats. Vele fabrieken werden getroffen waaronder *Heraeus Va-*

cuumschmelze. Bij het grote aantal doden was ook ons aller vriend Johan de Korte. 's Avonds kwam de Vlaardinger Hielke Ploeg licht gewond en overstuur in onze barak aan en deelde het droevige nieuws mee. Grote delen van de fabriek waren volkomen plat. Johan was waarschijnlijk door de luchtdruk gedood want hij had slechts een kleine wond aan zijn hoofd. Zijn plotselinge dood was voor ons een grote schok. Een dag voor zijn sterven schreef hij Leo en mij nog een brief, die eerst een week later bij ons aankwam. Toen ik deze brief las, was het alsof Johan ons een laatste groet en waarschuwing toegezonden had. Hier volgt een fragment:

> '... Ik heb al lang verlangd eens rustig aan jullie te schrijven. Het gebeurt vaak dat het in mij stormt, dat er zoveel gedachten in mij opkomen, dat ze niet te verwerken zijn... Als ik de foto's bekijk, die ik vanmiddag hier bij de familie Viel nog door m'n handen liet gaan, dan kan ik treurig worden. Het is lastig te rijmen, je komt er niet mee klaar. Ik heb eens lang 's avonds over de straat gelopen om met m'n gedachten alleen te zijn en zou nu ook dolgraag eens met jullie willen praten over belangrijke dingen...'

Na mijn bezoek aan de Buchmesse in Frankfurt in 1950 bezocht ik voor het eerst zijn graf in Hanau. Met grote dankbaarheid denk ik dikwijls aan hem terug. In het zicht van onze bevrijding is hij heengegaan terwijl aan alle fronten de geallieerde legers oprukten. Om van de militaire situatie op de hoogte te blijven, luisterde ik vanaf januari 1945 bij elektromonteur Kinsberger (van de fabriek) naar de *Atlantiksender*. Deze man was getrouwd met een Zwitserse en woonde in een kleine woning achter de timmerfabriek van Lohmann. Ik had tot dusver niet zo'n anti-nazi ontmoet. Ik bleef dus aardig op de hoogte van het

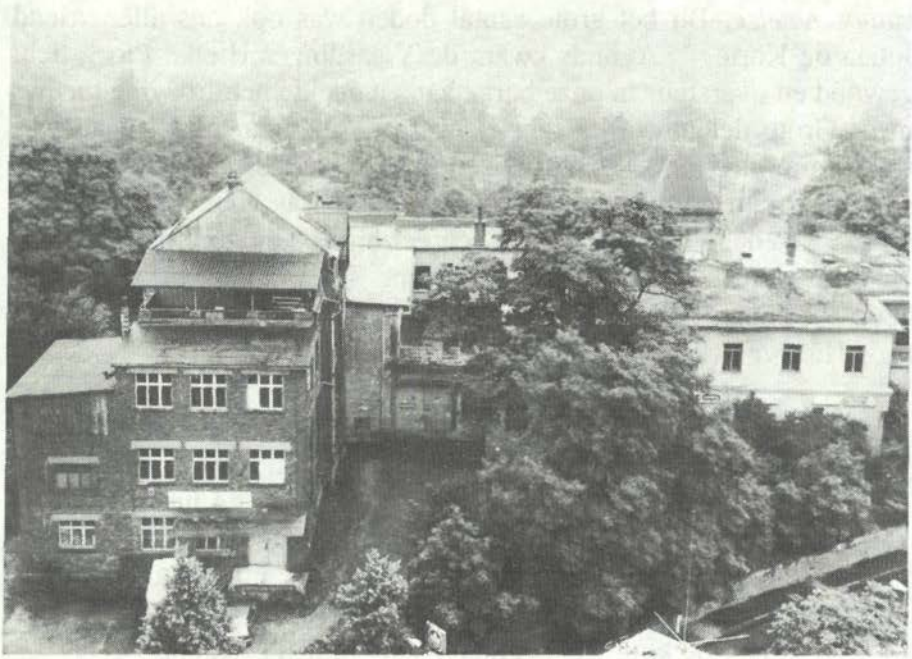

Salisweg te Hanau, Brauerei Kaiser. Voor de bewoners van Lager "Schöne Aussischt' veelal een schuilplaats tijdens bombardementen op Hanau.

front en kon dit in de barak doorgeven. In februari kwam *Frau* Hessenbruch afscheid nemen van de directie in Sterbfritz. Haar man was bij het bombardement op 12 december in Hanau ook omgekomen. Zij was een Zweedse en ging terug naar haar geboorteland. Van haar ontving ik als afscheidscadeau het boek 'Katrina' van S. Salminen met voorin geschreven *'An Arthur Pontier fur Fleiss und Aufmerksamkeit von seinem fruheren Chef Dr. Werner Hessenbruch'* ('Voor Aart Pontier voor ijver en aandacht van zijn vroegere chef Dr. Werner Hessenbruch'). Dit deed me wel wat.

De bevrijding

Op 4 maart schreef ik via de bekende weg (*Feldpost*) mijn laatste brief naar huis en kon daarin melden dat met ons alles oké was, alleen het eten was minder geworden. Ook kreeg ik meer contact met de buren en hoorde van de heer Mack verder nieuws. Op de avond van 26 maart sprak ik de heer Mack voor het laatst. Toen ik na acht uur over het toegangshek klom, snapte Kluge mij. Nadat ik hem had wijs gemaakt, dat ik mij bij de wandeling in de tijd had vergist, kreeg ik geen straf.

De volgende dag werden wij heel vroeg gewekt. Alle bewoners van het kamp moesten in een lange rij onder begeleiding van drie gewapende bewakers aan een voettocht beginnen richting Fulda. Men was blijkbaar bang dat de buitenlandse arbeidskrachten bij de nu naderende geallieerden legers in opstand zouden komen. De andere dag, aangekomen in de buitenwijken van de stad, zijn Aad de Groot en ik er snel vandoor gegaan. We kwamen terecht in een gehucht zo'n drie kilometer verder en vonden onderdak bij een boerderij. We hielpen 's zaterdags de boer wat en kregen te eten. Zondag, 1e Paasdag, moesten we af en toe de kelder in want de granaten vlogen over ons heen, richting stad. 's Nachts hoorden we het hevige geratel van de Amerikaanse tanks op de omliggende wegen en op 2e Paasdag huilden we haast van

blijdschap toen er twee Amerikaanse militairen met een jeep bij ons aankwamen, om de weg te vragen. Ik kon eerst geen woord uitbrengen. Na een kort gesprek waren ze weer snel verdwenen. Maar nu wisten we het zeker, we waren bevrijd! Ik had geen geduld meer en op 4 april vertrok ik met Aad lopend richting Nederland. Bij mijn schamele bezittingen had ik een kaart van Duitsland. Die had ik op de ochtend van ons vertrek uit *Lager* Kinzig van de muur van mijn kantoortje gehaald en kwam goed van pas. Onderweg sliepen we in hooischuren en vroegen bij boeren om eten en drinken. In beken konden we ons verfrissen. We konden ons geluk niet op.

Op de tweede dag moesten we in een bos heel vlug dekking zoeken. Onverwachts begonnen machinegeweren te ratelen en vlogen de kogels om ons heen. Na ruim een kwartier werd het rustig. We zagen echter niemand. Kennelijk had een fanatieke SS-groep zich in het bos teruggetrokken en was slaags geraakt met een Amerikaanse eenheid. Toen het een tijd stil bleef, kwamen we van de schrik een beetje bij en gingen er gauw vandoor. In de namiddag kwamen we aan bij een legerkamp van de Amerikanen. Wij toonden onze paspoorten en werden voor een officier geleid die ons verschillende vragen stelde over de aanwezigheid van Duitse soldaten. Ik vertelde hem van het korte avontuur dat we meegemaakt hadden en dat we gedwongen waren geweest in Duitsland te werken. Ook bedankte ik hem voor onze bevrijding. We kregen iets te eten mee en konden onze tocht vervolgen. De volgende nacht sliepen we op een boerderij waar enkele Nederlanders werkten. Hoewel we het daar reuze naar onze zin hadden wilden we toch verder. We hoorden daar dat alle Nederlanders in de steden naar verzamelkampen werden gestuurd. Nu, aan een nieuw kamp had ik na twee jaar geen behoefte en we besloten om zoveel mogelijk kleinere wegen te nemen. Op de zevende dag kwamen we in een dorp aan waar juist een wagon met drank was geplunderd. Door

één van de bewoners werden we uitgenodigd mee te gaan naar zijn woning. We kregen daar het ene glas na het andere voorgezet en 's avonds tuimelden we (half-) dronken van de vele sekt in bed. Een echt bed met een dik dekbed, zoiets hadden we nog niet meegemaakt. Nog wel wat duf in het hoofd gingen we de volgende dag verder, heerlijk ontspannen. Zo kwamen we door prachtige gebieden, onder ander dwars door het Westerwald. Even ten zuiden van de stad Dillenburg, toen we begonnen aan de tiende dag, kwam ons een lege Amerikaanse legertruck achterop. Op ons verzoek nam de chauffeur, een grote neger, ons mee. Hij bracht ons naar een groot opvangkamp in de buurt van Bonn. Daar werden we geregistreerd en ontluist, d.w.z. we moesten ons uitkleden, onder de douche en werden daarna door een militair bespoten met een wit poeder dat DDT werd genoemd. Het was een grote teleurstelling voor ons te horen, dat West-Nederland nog niet was bevrijd.

Na twee dagen werden wij met vele landgenoten per truck naar Zuid-Nederland vervoerd en kwamen op 15 april in Sittard aan. In dit kamp ontdekte ik al gauw enkele stadgenoten. We werden weer geregistreerd en ontvingen een DP-(displaced person) kaart. De volgende dag haastte ik mij naar een familielid in Heerlen. Daar kon ik in huis komen en deelnemen aan een normaal gezinsleven. Na korte tijd nam ik een baan aan als serveerder in Hotel Neerlandia. Dit was in gebruik door het Amerikaanse leger en al het burgerpersoneel en de officieren ontvingen daar hun maaltijden. Ook hielp ik in de keuken. Dit werk was een welkome afwisseling want voorlopig kon ik niet naar huis. Met spanning volgde ik de berichten over de voedseldroppings en las met afschuw de mededelingen over de concentratiekampen. Mijn haat tegen de Duitsers werd er wel door gevoed. Op 5 mei was het in elk geval groot feest in Heerlen vanwege de algehele capitulatie van het Duitse leger in Nederland. Zo gauw mogelijk stuurde ik een Rode Kruisbe-

richt over mijn verblijf in Heerlen naar mijn ouders. Daarna gaf ik enkele brieven mee met padvinders en BS-ers. Op 16 juni kon ik eindelijk mee met een groep repatrianten. In 's-Hertogenbosch lag een raderboot klaar die ons naar Rotterdam vervoerde. Een trein van goederenwagons met stoomlocomotief bracht mij van station Delftse Poort naar Vlaardingen-Oost waar ik omstreeks half vier aankwam. Zo vlug als ik kon liep ik naar de Binnensingel waar ik mijn moeder volkomen verraste met mijn onverwachte thuiskomst. Ik weet nog, dat het schitterend weer was en vele vogels in onze tuin hun hoogste lied zongen.

Een onvrijwillige periode van twee jaar was afgesloten. Hoewel niet helemaal. In de komende maanden waren er lieden, die 'duidelijk' lieten merken, dat je voor de vijand had gewerkt en al ging ik er schouderophalend aan voorbij, toch stak het me. Verder heeft het jaren geduurd voordat ik mijn haat tegen het Duitse volk kwijt was. Dat werd een tweede bevrijding met een eigen geschiedenis. Achteraf zeg ik, dat ik deze periode niet alleen als negatief heb ervaren. In velerlei opzicht is mijn leven positief beïnvloed. Mede dank zij mijn lotgenoten in *Lager* Kinzig.

HERINNERINGEN AAN HET AMBACHT VAN DE JAREN VEERTIG

A. van 't Ambacht*

Op 27 juli 1991 was het vijftig jaar geleden dat Vlaardinger-Ambacht bij Vlaardingen werd ingelijfd. Het vanouds boerendorp werd een stadswijk. Toch heeft het landelijke karakter nog lange tijd haar stempel gedrukt op dit deel van Vlaardingen. Maar tijden veranderen en daarmee ook helaas het stadsbeeld. Wie nu in de negentiger jaren door het Ambacht wandelt, fietst of er met de auto rijdt, kan haast niet geloven dat dit stukje van de stad in de veertiger jaren een van de mooiste en rustigste plekjes van Vlaardingen was. Toch is het zo!

Waar is de tijd gebleven dat je putjebal kon spelen in een autovrije laan? Of rustig kon touwtje springen midden op straat, zonder steeds door veel te hard rijdende auto's naar de kant te worden gedreven? Die tijd is helaas voorbij gevlogen en met die tijd heel veel rust. Toch is het Ambacht nog steeds een fijne plek om te wonen. Als geboren Vlaardinger-Ambachtenaar mag ik best een beetje chauvinistisch zijn. Wonen doe ik er niet meer. Ik zou het best willen maar mijn werk laat dat niet toe. Na jaren heb ik weer eens een wandeling gemaakt door het Ambacht. Bij het gaan door de lanen en het zien van bekende plekjes kwamen de herinneringen. Wat beleefde je in je jeugd veel! Maar hoe snel vergeet je die dingen! Toch is er tijdens het wandelen in de lanen van het oude

* Pseudoniem van A. de Keijzer.

Vlaardinger-Ambacht een aantal belevenissen naar boven geborreld. Belevenissen over het wonen en spelen in het Ambacht van de jaren veertig. Ik heb er zo wat opgeschreven. Misschien herkennen de bewoners van het Ambacht uit de jaren veertig zichzelf. Of gaan gedachten open naar een tijd van weleer toen je nog kalm door de lanen kon fietsen zonder te worden gehinderd door al die geparkeerde auto's.

Als jongen heb ik vooral dat deel van het Ambacht ervaren dat ten noorden van de Kethelweg ligt. In het andere gedeelte kwamen we minder. Waarschijnlijk omdat daar niet zo veel vriendjes of vriendinnetjes woonden. Toch was er nergens een onbekend plekje. We kwamen als jongens immers overal en altijd 'lopes'. Al heeft het Ambacht door de vele, vele geparkeerde auto's veel van zijn oorspronkelijke charme verloren, het is en blijft voor mij de plaats waar ik ben geboren en waar ik gelukkige jeugdjaren heb doorgebracht. Waar in de tijd gebleven? In dit artikel neem ik u mee door de lanen, straten, singels en pleinen. Wandelt u mee?

Speelveldjes

In Vlaardinger-Ambacht lagen vroeger een paar van die heerlijke speelveldjes. Niet dat de gemeente Vlaardingen nou zo goed voor de jeugd in het Ambacht zorgde, maar ze lagen er gewoon. Braak liggende stukjes land die vroeg of laat zeker de bestemming woningbouw zouden krijgen. Voor de jeugd waren die stukken grasveld enorm plezierig! De veldjes werden dan ook druk gebruikt, want in het Ambacht van toen woonden jonge gezinnen met veel kinderen. Van de veldjes die wij gebruikten heette het ene 'Het landje van Zuidgeest' en het andere werd in de kindermond aangeduid als 'Het landje naast dokter De Koning'. Zo heetten ze nu

eenmaal in ons kinderjargon. Iedere jongen en elk meisje wist ze te vinden. De veldjes lagen allebei aan de Burgemeester Verkadesingel. Het eerstgenoemde lag achter de boerderij van de familie Zuidgeest, waar nu het bekende Streekmuseum van de heer Jan Anderson is gevestigd; het andere lag aan de overkant, naast het huis van de dokter. Nu staan er allang keurige huizen. Wat hebben we dikwijls genoten. Er zijn heel wat vliegers daar de lucht ingegaan, heel wat tentjes gebouwd en er is vooral gevoetbald. Moderne kanteldoelen hadden we niet. Onze goals waren gemarkeerd door truien of jassen. Na te hebben 'gepoot' werden de partijen gekozen en werd er daarna vol overgave gespeeld waarbij we allemaal graag Abe Lenstra trachtten na te doen of, als we keeper waren, Piet Kraak. Het deerde ons niet dat naast ons veld de koeien graasden. Denk eens in, midden in het Ambacht van nu.

Op een keer, natuurlijk tijdens een spannende wedstrijd, begon een van de koeien te loeien. Niets bijzonders vonden we en we speelden gewoon verder. Totdat we uit het achterwerk van de koe iets zagen steken. Er kwam een kalfje tevoorschijn! Het spel werd gestopt. Dat moest gezien worden. Eén van ons ging naar de veearts die aan de Kethelweg woonde. Hij kwam onmiddellijk. Dat geboren worden van een kalf was voor ons een schouwspel om nooit te vergeten. Wat was dat iets indrukwekkends voor ons stadsjongens: het met een touw aan de pootjes trekken, het kalf pogingen zien doen om op zijn wankele pootjes te gaan staan, het schoon likken door de moeder en het drinken van de eerste melk die door de veearts aan het kalf werd gegeven! Na al die jaren zie ik het nog voor me. Alles gebeurde in een volkomen rust. Als je nu over de Verkadesingel rijdt kun je je dat nauwelijks meer voorstellen. Wat een verkeer is er gekomen en wat wordt daar hard gereden! Bovendien is het

Vlaardinger-Ambacht, 'Raadhuisplein' zoals de foto vermeldt.

door al die geparkeerde auto's ook nog moeilijk om vanuit de lanen op de singel te komen. Het is altijd uitkijken geblazen. Konden in de jaren veertig de koeien langs de Verkadesingel nog rustig grazen, onze heilige koe, de auto, heeft er heel wat onrust gebracht en nu loeit er veelvuldig de sirene van de ziekenauto, die op weg is naar het Holyziekenhuis.

Emaus

Het Emaus was, naast de Voorstraat, één van de belangrijkste en oudste verbindingen tussen het Ambacht en de stad. Helaas zijn deze historische verbindingen heden ten dage ook al vanwege het autoverkeer verbroken. Naast de kruidenierswinkel, de herberg en de viswinkel van Zeegers, waren er de graven: het Rooms-Katholieke kerkhof en de Algemene begraafplaats van Vlaardingen. Daar onze school dichtbij het Emaus stond hebben we bewust en onbewust zo honderden begrafenisstoeten voorbij zien trekken. Als kind heb ik er best wel eens van gegriezeld. Die zwarte koetsen met hun zwarte paarden, die bovendien ook nog van die zwarte kleden over hun ruggen droegen. Het was dan ook een intriest gezicht, passend bij een zo treurige gelegenheid. Het meest enge vond ik de, uiteraard zwarte, oogkleppen bij de paarden. Als zo'n paardehoofd zich naar je omkeerde en je aankeek schrok je je wild. Net of die ogen, waarvan het wit zo afstak in die donkerheid, recht door je heenkeken. Het was trouwens altijd wel een hele ceremonie, zo'n begrafenisstoet. De opstelling gebeurde in de buurt van het pleintje voor het oude raadhuis van Vlaardinger-Ambacht. Heel statig en vooral langzaam ging het dan richting molen. Voor het graf hielden de koetsen stil en werden de deuren geopend. Als de laatste koets leeg was, draaide de stoet zich om in de buurt van de molen en kwam weer terug naar het pleintje om daar te wachten tot de plechtigheid

voorbij was. De dienaren van de begrafenisondernemer gingen als vanzelfsprekend ook in het zwart gekleed. Lange jassen met brede revers en een hoge zwarte hoed op het hoofd. Bij winterdag zal het wel een geliefde dracht zijn geweest, bij warme dagen een kwelling, stel ik me zo voor. Trouwens, als die mannen moesten wachten ging het er wel eens leutig aan toe. Was het één en al ernst als ze naast de koetsen liepen of op de bok zaten, een gezellig praatje tijdens het wachten werd best gewaardeerd. Wat een heel gek gezicht was? Als één van die in het zwart geklede mannen zijn hoge zijden zwarte hoed afzette. Geen gezicht, zo'n zwaar zwart ingepakte man met een grijze kuif of kale bol. Wat ook door zo'n begrafenis eng was, vond ik het volgende. Als je toevallig naar de stad ging tijdens zo'n plechtigheid, moest je dicht langs al die paarden lopen want de stoepen in het Emaus waren niet zo breed en de rijweg bovendien erg smal. Die paarden stonden ook niet altijd stil. Ze bewogen soms wild met hun hoofden en schaafden woest met hun hoeven over de straatstenen zodat de vonken van de ijzers spatten. Je schrok je naar als dat zo dicht naast je gebeurde. Maar het meest vervelende was, als zo'n paard begon te wateren terwijl je passeerde. Dan moest je werkelijk uitkijken. De liters lange waterval kletterde en spetterde kwalijk riekend vocht in het rond en je moest al spingend de spetters ontwijken. Kijk, daar heb je bij auto's nou eens geen last van!

Van Dorp

Eén van de zoetste herinneringen aan het Ambacht, en speciaal voor vele schoolkinderen van de Jan Ligthartschool en de De Visserschool, is ongetwijfeld het snoepwinkeltje van mijnheer Van Dorp. Waar nu op het Emaus een riante bloemenzaak is, was toen een piepklein kruidenierszaakje. Voor de toonbank konden zeker niet

veel mensen staan. Op de toonbank stond een weegschaal en er achter allemaal bakken met suiker, bloem, bonen, rijst, krenten en nog veel meer. Ook stonden er van die trommels met een glazen deksel voor koek en van die grote, glazen stopflessen met snoep. En daar ging het bij ons om! De kleingrutter Van Dorp bracht op een grote, ik zal maar zeggen slagersbakfiets, gehuld in een khaki jas, de boodschappen naar zijn klanten. Maar dat is bijzaak. Voor ons, schoolkinderen, was het interessante van het winkeltje dat je er snoep per cent kon kopen! Toffees, dropstengels, toverballen! Helaas was ik niet zo rijk dat ik erg vaak gebruik kon maken van de diensten van mijnheer Van Dorp. Maar af en toe was je zo gelukkig om voor een paar centen wat kinderlekkernijen te kunnen kopen. Het kopen van het snoep was een ritueel op zich. Eerst werden de centen op de toonbank gelegd, dan geteld en daarna pas mocht er gekozen worden.

Alles moest echter wel razend snel gebeuren want de schoolbel kon elk moment gaan en er waren toch nog altijd een paar kinderen achter jou om ook iets te kopen. Op een keer was ik zo gelukkig om wat centen van mijn oma te krijgen. Op naar Van Dorp! Na alle zoetigheden in gedachten te hebben geproefd, koos ik voor 'duimdrop'. Dat was van die zachte drop, die je op de nagel van je duim moest plakken en er dan af moest likken. Nog net op tijd kwam ik die middag op school. Onder de les haalde ik voorzichtig de duimdrop uit mijn broekzak en probeerde het op de nagel van mijn duim te plakken. Eerst lukte dat helemaal niet, maar met een beetje spuug bleef het wel zitten. Achteloos stopte ik de duim in mijn mond en likte er verheerlijkt overheen. De smaak viel echter wel wat tegen. Eerlijk gezegd proefde ik helemaal geen drop! Toch maar flink doorlikken, want dat zwarte spul zat er nu zo vast

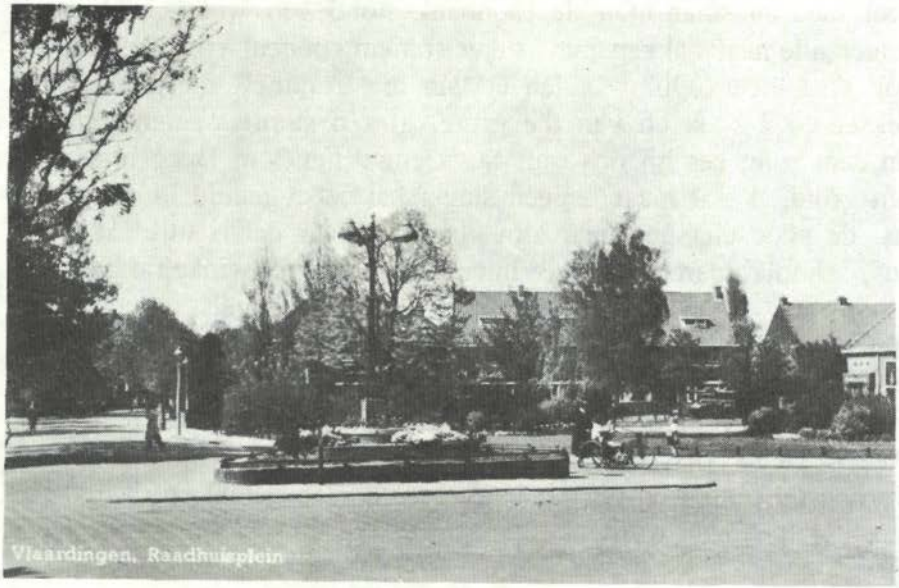

Vlaardinger-Ambacht, 'Raadhuisplein'. Links de Prins Bernardlaan.

opgekleefd, dat ik het niet meer van mijn nagel kreeg. Natuurlijk viel dat gedoe met mijn duim op. Al snel kreeg ik de eerste berisping. Even stoppen met likken. Maar het drop zat zo vast en het moest eraf. Dus nog maar eens proberen. Weer een standje! Na de derde aanmaning moest ik naar voren komen en mijn duim laten zien. Uiteraard eerst de binnenkant getoond, maar juf liet zich niet vangen: 'Omdraaien!' klonk het streng. Nu zag ze het: een vieze zwarte dropnagel! Ik was er helaas bij. Alom gegniffel in de klas en ik kleurde dieprood, precies een toverbal uit het winkeltje van mijnheer Van Dorp. Bij het kraantje, naast de deur, kon ik de duimdrop wegwassen. Ook moest ik nablijven. Tijdens het schrijven van de strafregels vond ik, dat geld toch ook niet gelukkig maakte.

Ongeval

Het was ook in het Ambacht dat ik mijn eerste verkeersongeval meemaakte. Het gebeurde op het Raadhuisplein, vlak naast het vroegere pleintje, waarin ook die mooie herinneringslantaarn stond. De lantaarn had drie gaslampen en was geschonken door de bevolking ter gelegenheid van een regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. In de rand aan de voet van de lantaarn staat: 'Aangeboden door de ingezetenen van Vlaardinger-Ambacht ter gelegenheid van het 40-jarig regeringsjubileum van H.M. Koningin Wilhelmina 1898, 6 september 1938'.

De lantaarn staat nu op het Burg. De Bordesplein. Toen ik hem de laatste keer zag waren er een paar lampen stuk. Mag ik vanaf deze plaats de Vlaardingse bestuurders om blijvende aandacht vragen voor het in perfecte staat houden van dit echte Vlaardinger-Ambachtse monument? Enfin, terug naar het ongeluk. Het was een bot-

sing tussen een fiets en bus P van de RET. U kunt het zich niet indenken, maar die bus reed via het Emaus naar Schiedam! Om u gerust te stellen: alles liep gelukkig goed af. Maar de fiets had een gebogen voorwiel en de wielrijder zat wat versuft tegen het muurtje van het kleine plantsoen. Vanzelfsprekend was hij erg geschrokken. Er stond al heel snel een horde mensen bij de man.

Het meest merkwaardige bij dit ongeluk was dat van het sterk gebogen voorwiel, de band nog heel was! Die luchtband zat heel gekronkeld om het wiel maar was niet lek. Ik was niet de enige die dat merkte. Ondertussen wachtte de bus om verder te gaan. Eerst moest er een politieagent komen om alles te regelen. De passagiers in de bus moesten gelaten de gang van zaken afwachten. Dat ging zo in die dagen. Toen gebeurde er iets dat de gemoederen van de toeschouwers in beweging bracht. Eén van de omstanders liep opeens naar de band van de fiets toe, draaide het ventiel los en liet het ding leeglopen! Dat gaf me een herrie! Nee, niet van de uitstromende lucht, maar wel van het commentaar van de andere omstanders. Het ene woord kwam na het andere, en een felle discussie ontstond over het al of niet mogen laten leeglopen van een fietsband van een fiets die bij een ongeluk is betrokken. Er waren mensen die dachten dat het niet erg was, ja juist beter was omdat zo'n strak gespannen band best wel eens zou kunnen klappen. Anderen betwijfelden dit. Die vonden dat de toestand moest blijven zoals die was zodat de politie een juist oordeel zou kunnen vormen over de toestand van het ongeluk. Dat alles speelde zich af voor de bus, waarin de chauffeur maar weer achter het stuur was geklommen om alles rustig af te wachten. Per slot van rekening was het zijn schuld niet en glimlachend keek hij neer op de verhitte mensen. Op het heetst van de discussie drukte hij plotseling op de claxon. Een ieder

sprong verschrikt opzij en ... was gelijk eenparig boos op de buschauffeur die hen zo had laten schrikken. Wij jongens, die ons natuurlijk ver van de tweespalt hadden gehouden, lagen net als die band krom, maar dan van de pret!

Ringrijden

Na de Tweede Wereldoorlog vonden er in het Ambacht allerlei activiteiten plaats om de lang verwachte bevrijding te vieren. Sommige festiviteiten overleefden het trouwens jaren. Voor de jeugd werden kinderspelen georganiseerd waar je met blokken rapen of zaklopen aardige prijsjes kon winnen. Op een avond werd er zelfs buiten een film vertoond! Het doek was tussen een paar bomen gespannen en iedereen kwam met zijn stoel naar buiten om dat mee te maken. Een andere avond kwam er een sneltekenaar. Steeds mocht iemand uit het publiek naar voren komen en een lijn op het papier zetten. Het gaf niet wat voor lijn: een kromme, een rechte, een schuine, het deed er niet toe. De kunstenaar maakte er een mooie tekening van. Nog zie ik het voor me dat hij van de laatst getrokken lijn een duinlandschap tekende, met de zee op de achtergrond. Daarboven een ondergaande zon. Toen de man gereed was zette hij het lied: 'Waar de blanke top der duinen' in. Iedereen zong mee. Zo na de oorlog wilde dat wel. Menigeen kreeg de tranen in de ogen. Het was dan ook een aangrijpend gebeurtenis dat daar midden in de laan gezamenlijk werd gezongen: 'Ik heb u lief mijn Nederland!'

Iets anders wat ook geweldig was om te zien, was het ringrijden. Tientallen boeren van de Kethelweg en Holyweg, en misschien ook wel van verder weg, waren naar het Ambacht gekomen. Ze kwamen met prachtige open koetsen en waren op hun best gekleed.

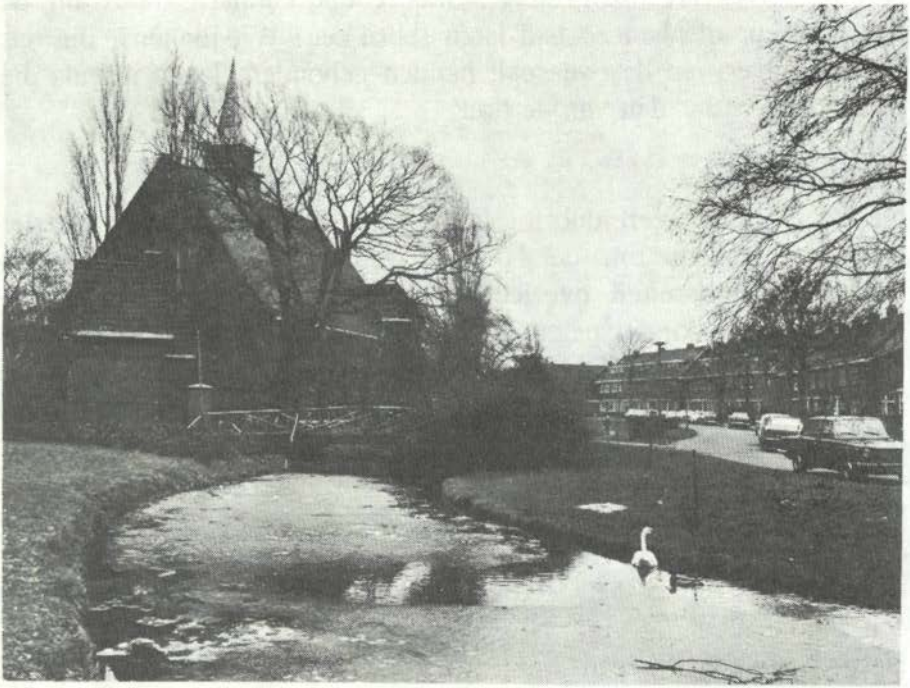

Mauritssingel.

Ook de paarden zagen er keurig uit. De manen gekamd en strikjes erin. Eén en al feest! Zo fraai getooid kwamen ze hun geluk beproeven. Aan een soort galg was een ring bevestigd. Door die ring moesten de deelnemers al rijdend een stok proberen te steken. Was het raak, dan schoot de ring uit een palletje en was er punt gescoord. Er was best stuurmanskunst voor nodig om het paard onder die ring te brengen. De man of vrouw naast de koetsier moest uitstekend kunnen mikken. Het waren reuze gezellige feesten en wij waren er dol op. Als je er zo over nadenkt is het haast niet te geloven dat het Ambacht een jaar of vijfenveertig geleden nog zo'n binding met de boeren had. Wat een landelijke sfeer straalde uit die evenementen! Het draven van de paarden kletste zo lekker op de straatstenen en er stond nauwelijks een auto in de lanen geparkeerd. Ook waren er ringrijderijen waarbij op de één of andere manier een emmer water aan te pas kwam. Stak de deelnemer mis dan plensde er een golf water over hem heen en was het gejoel oorverdovend. Als jongens vonden wij dat uiteraard de mooiste feesten! We zochten dan ook een prachtig plekje. Meestal was dat bij ons thuis op het zinken dakje van de erker. We zaten werkelijk eerste rang. Dat het zink er niet zo goed tegen kon merkten we pas veel later als het ging regenen. Het leverde dan een brommende vader op die de loodgieter moest laten komen omdat, soms weken later, wij dan pas het water over onze hoofden kregen. Maar dan wel in de huiskamer!

Rondom de Bethelkerk

'Rondom de Bethelkerk' heette vroeger het contactblaadje van de Hervormde gemeente in het Ambacht. Een passende naam overigens, want de kerk staat midden in de wijk. Als kind ging ik ook wel eens mee naar de kerk. Veel mensen hadden een vaste plaats.

Was je niet zo gelukkig, dan moest je wachten tot het rode lichtje boven de preekstoel ging branden. Buiten, rondom een gedeelte van de Bethelkerk, stond een laag muurtje waarop je zo lekker kon lopen. De kunst was om ook over de groene, ijzeren hekken te komen. Je moest dan goed balanceren om niet op de stoep of in het fijne grind te vallen.

De Bethelkerk, ook alweer een halve eeuw oud, oefende altijd een grote aantrekkingskracht op ons uit. Niet dat we nu als jongens zo graag naar de kerk gingen, maar rondom de Bethelkerk lag het vol met van dat fijne grind. Welke jongen uit het Ambacht is nooit eens over het muurtje heengewipt om zijn zakken ermee te vullen? Je kon er zo fijn mee spelen! Een handje grind uit je zak nemen en de kleine steentjes zo lekker wegschoppen. Natuurlijk moest je altijd wel uitkijken voor de kosters. Die zagen liever niet dat wij dat fijne grind in onze zakken propten.

In onze dagen had je trouwens twee kosters. Dat waren de heren Roskam en Van der Veer. Allebei middenstanders. De heer Roskam had een sigarenzaak op de Hoogstraat en de heer Van der Veer een kapperszaak op de Korte Dijk. Met zijn mooie haar was hij zelf de beste reclame voor zijn zaak. Naar ik meen is hij later geëmigreerd. Hij kon trouwens ook prachtig zingen. Als hij tijdens de beginpsalm of het begingezang nog enige verlate kerkgangers een plaats moest wijzen of even nog iets anders moest regelen, zong hij uit volle borst mee, waarbij zijn mimiek geweldig was.

Rondom de Bethelkerk was het reuze gezellig als er een trouwerij plaatsvond. Hoe het nu gaat weet ik niet, maar in de jaren veertig was er genoeg plaats voor de koetsen om voor de kerk te blijven

staan. Als er een huwelijk werd gesloten ging dat als een lopend vuurtje door de lanen. Vele moeders trokken dan uit om even te gaan kijken. Ik moet zeggen, als kind vond ik het ook altijd aardig om er even heen te gaan. Liefst met een stel jongens erbij. Het leukste was natuurlijk als er in de stoet een jongen van onze leeftijd was. Op een keer gebeurde dat. Terwijl de stoet vanuit de kerk naar de koetsen liep, pakte het jochie, die nou niet bepaald één van onze beste vrienden was, snel een handje steentjes op. De koster keek wel zuinig maar durfde in dit feestgeval niets te zeggen. Het ventje begon ons, tijdens het wachten op de koets, met steentjes te bekogelen. Hij verkeerde in een bevoorrechte positie, want wij durfden geen grind te pakken omdat de koster zo streng keek. Maar hoe kregen wij dat ventje zo snel toch nog te pakken? Juist op dat moment liet één van de paarden een hoop vijgen vallen. Een van ons prikte een stokje in zo'n verse vijg en met een welgemikte zwiep vloog het nog dampende ding door de lucht en kwam met een plof op het trouwpakje van dat kereltje terecht. Wij er als hazen vandoor. Natuurlijk, rondom de Bethelkerk!

Schieten!

In de oorlog was het met de rust in het Ambacht ook wel eens gedaan. Waar nu de stoplichten in de buurt van de Burg. Luyerinksingel staan, was toen een kampement van Duitse soldaten. Natuurlijk gingen we er wel eens kijken, maar erg dichtbij komen mochten we van onze moeders niet. Zeer begrijpelijk uiteraard! Een naar gezicht vond ik het als die groene uniformen rond de kerk gingen oefenen. Die sluipende gehelmde vreemdelingen ontsierden op een vreselijke manier de kerk. Soms zag je ze in marstempo over de Verkadesingel gaan. Daar was een kantoor van de één of andere ober-je-weet-wel. Door de laagvliegende vliegtuigen werd er soms

ook wel eens geschoten. Op een keer vlogen de kogels weer eens in het rond. Eén van die moorddingen trof een ruit van één van de huizen in de laan. Er werd een stuk papier achter geplakt. En laat nou dat gat het profiel van een gezicht hebben! Het is haast niet te geloven, maar het leek, althans voor mij, precies op Prins Bernhard. Voor mij was dat een klein stukje verzet tegen de vijand. Als ik langs dat huis loop, worden mijn ogen nog altijd naar de linker onderkant van dat raam getrokken.

Het was een gruwelijke tijd, die oorlog. Soms stonden we halve nachten voor de ramen naar buiten te kijken. Zoeklichten zochten de lucht af naar vliegtuigen. Als ze er één hadden werd er flink geschoten. Jarenlang heb ik haast elke nacht gedroomd over enorme aantallen vliegtuigen die over ons huis heen vlogen. Grote, kleine, dikke, dunne, in alle kleuren. Gelukkig is het later overgegaan. Wat schieten betreft heb ik nog eens een avontuur beleefd. Het gebeurde even buiten het Ambacht. Het was net over de dijk bij de Voorstraat. We waren met onze moeder ergens op visite geweest en liepen ongeveer in de buurt waar vroeger de gasfabriek stond. Nu is daar de brandweergarage. Plotseling verschenen hoog in de lucht een paar vliegtuigen boven ons. Wat het waren, Duitsers of Engelsen, dat weet ik niet. Het liep tegen het einde van de oorlog en elke vlieger schoot op alles wat maar bewoog.

Opeens begon het kogels om ons heen te regenen. We schrokken ons naar en met nog een voetganger renden we naar de overkant en doken daar achter een muurtje in de tuin van één van de huizen die daar stonden. Verstijfd van schrik hoorden we de kogels tegen de straatstenen ketsen en alle kanten heenvliegen. Zo iets maakt wel indruk! Toen onze kinderen klein waren en we langs die plaats des

onheils kwamen zei ik steevast: 'Kijk jongens, daar heb ik een keer in de tuin liggen schuilen voor een kogelregen.' Op den duur begon dat de kinderen te vervelen. Als we het plekje weer eens passeerden riepen ze: 'We weten het al!'

Laatst, na jaren kwam ik er nogmaals langs en dacht mond houden. We reden er met de auto voorbij. Ik zei niets. Maar van de achterbank klonk het in koor: 'Kijk jongens, daar heb ik nog een keer in de tuin liggen schuilen voor een kogelregen!' Dit keer schoot ik, maar dan wel in de lach!

Inktpot

In het Ambacht stonden vroeger drie lagere scholen. Dit waren de Terpstraschool, de Jan Ligthartschool en de Visserschool. Wij zaten op de Visserschool of voluit: de J.Th. de Visserschool. Vooral dat 'jeeteehaa' vond ik vroeger zo interessant klinken. In de jaren veertig waren een griffelkoker en sponzedoos nog gemeengoed. Dat was gewoon de uitrusting van de lagere school-leerling. En natuurlijk niet te vergeten de inktlap! Er waren eenvoudige griffels, maar ook deftige met een rood of blauw geblokt papiertje er omheen. Die kreeg je wel eens van de juffrouw. Met die griffels schreven wij natuurlijk de sommen en taalles op onze leien. Soms kraste dat zo indringend als er bijvoorbeeld een hard dingetje in je griffel zat. Vervelend was het als de houten lijst van je lei los zat. Als je dan naar de juf moest gaan, was het opletten geblazen dat het schrijfgedeelte er niet uit viel. In die griffels had je trouwens ook nog wel een bepaalde ontwikkeling. Later zag je van die dikke zachte waaraan je een mooie punt kon slijpen.
En dan die sponzedoos! In de ene helft een sponsje; in de andere helft een zeem. Natuurlijk moest er een boon in gestopt worden.

Die ontkiemde reuze snel en als je niet oppaste groeide hij door de spons heen. En stinken soms! Achteraf gezien, best een gedoe met die dozen! In de Visserschool zaten wij op zolder in van die grote logge houten banken met die heerlijk diepe kastjes waarin je zelf haast kon wegkruipen. Op het schrijfblad zat in het midden een schuifje. Daaronder was plaats voor een inktpotje. Op dat schuifje stond een naam. Zeker die van de fabrikant van de schoolmeubelen. Ik vond het niet zo'n mooie naam. Er stond namelijk: Rothuizen.

Toen ik een keer straf had, heb ik op 'huizen' een briefje geplakt met 'school' erop. Net goed, dacht ik toen. Het schoonschrijven deden we met kroontjespennen. Ze waren drie cent per stuk bij Middendorp. In onze schriften lag voorin altijd een groen vloeiblad. Even terug naar die inktpotjes. Als ze leeg waren moesten ze uiteraard worden gevuld. Daarvoor had de school een grote fles met inkt, die op dat moment altijd in een andere klas was, want je deed als school geloof ik alles met die ene fles. Op een keer was dan mijn inktpotje leeg. Vinger de lucht in. Uiteraard moest de fles in een ander lokaal worden gehaald. Dat was op zich al een hele belevenis. Op die fles zat zo'n leuk schenktuitje. De fles werd aan juf overhandigd en die schonk het potje vol. Dat potje was van steen; later kwamen er ook glazen potjes. Toen ik begon te schrijven zat er een haartje aan mijn pen. Lastig was dat. Naast het inktpotje zag ik ook nog wat haartjes liggen. Zeker van juf haar wollen vest.
Zonder erbij na te denken blies ik ze weg. Het effect was blauwachtig. Met de haartjes vloog ook de helft van de inkt uit mijn potje, midden in mijn gezicht. Het huilen stond me nader dan het lachen. De klas zag op dat moment ook blauw, maar dan wel van de lach!

Zondag in het Ambacht

Bij ons thuis werd de zondag vroeger in alle rust doorgebracht. En bij velen in het Ambacht. Hoewel het voor ons jongens wel eens saai was, houd ik er toch de beste herinneringen aan over. Er was dan ook werkelijk rust op de rustdag. Waar nu het kantoor van het gemeentelijk woningbedrijf staat, stonden vroeger een aantal kleine huisjes. In een van die optrekjes was een zaaltje waar kinderkerk werd gehouden onder leiding van juffrouw Van Embden. Het was er altijd stampvol. Er stonden van die houten klapstoeltjes en we zongen vanaf zeer vaak gebruikte en daardoor beduimelde liederenbladen. Die zangbladen waren geloof ik van geel karton. Elke zondagmorgen, om tien uur, begonnen we met lied nummer 8: 'God is tegenwoordig, God is in ons midden!' Geweldig! Na afloop van de kinderkerk gingen we dan snel naar huis om koffie of chocolademelk te drinken.

Daarna gingen we naar de zondagsschool waar alweer juffrouw Van Embden de leiding had. Thuis, onder het genot van een kopje drinken, hadden we nog even een Bijbeltekst en versje geleerd. Die tekst en versje stonden op een gelig papiertje met een rode of blauwe rand. De tekst moest je goed kennen want die leverde punten op voor een mooi boekje met Kerstfeest. Na de zondagsschool gingen we dan eten en daarna een wandeling maken. En niet zo'n kleine, want mijn vader hield van wandelen! Soms gingen we de Holyweg op en via Kethel weer terug; of de Kethelweg heen en dan via de Laan van Bol'es en de Vijfsluizen weer terug naar het Ambacht. Doe het maar na! Dat kan allang niet meer want de nietsontziende stadsuitbreidingen hebben al het weiland al te grazen genomen. Maar op straat spelen, was bij ons thuis op zondag verboden. Wel mocht het in de achtertuin. Hoewel we dus zondags

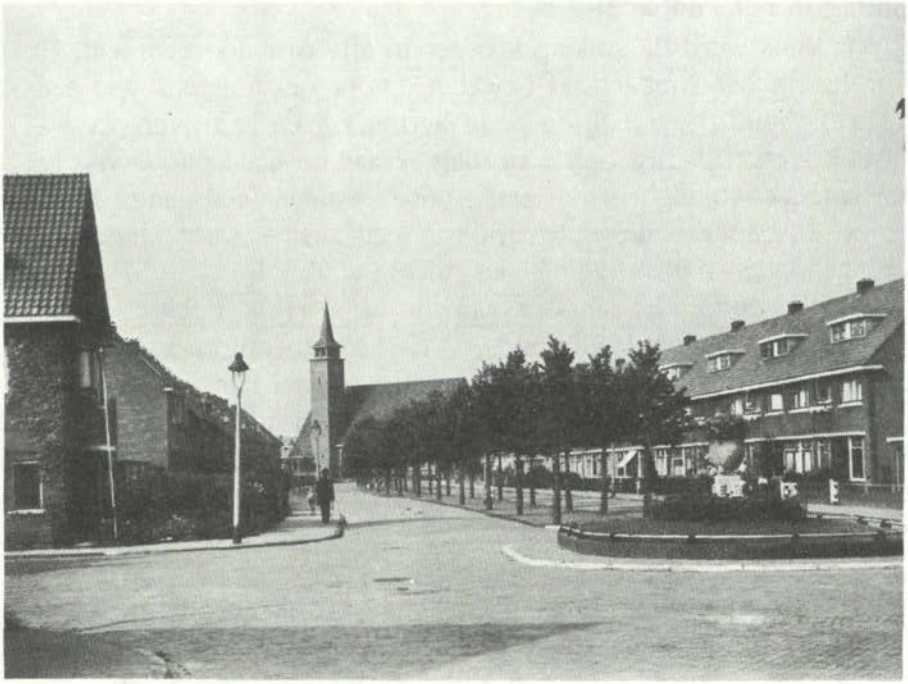

Sportlaan.

twee keer onder het Woord kwamen, waren we helaas toch nog wel ondeugend. Vlak bij ons was namelijk het terrein van VFC. U begrijpt dat voetballen op zondag helemaal uit den boze was. In die tijd waren we trouwens aanhangers van Zwaluwen maar we leefden ook intens mee met de andere Vlaardingse verenigingen. Achter in de tuin hoorden we dan de reacties van de toeschouwers. Aan het volume van het gejuich konden we ongeveer de stand nagaan. Hard gejuich betekende een doelpunt voor de thuisclub; minder hard was óf een goaltje voor de bezoekers óf een reactie op een blunder van de tegenpartij. Om toch precies te weten hoe de zwart-gelen hadden gespeeld, deden wij het volgende. Bij het uitgaan van het sportpark lokte mijn broer wie van de ouders in de kamer was, naar de keuken. Ik opende snel het raampje in de voorkamer en riep: 'Hoeveel?' Het lukte meestal. Zeker wanneer ze gewonnen hadden. Totdat mijn vader op een keer niet wegging en ik dat niet in de gaten had. Het gevolg was een tik voor mijn broek en mijn vader riep: 'Eén - nul!' Later vonden we een vrien-dje bereid een briefje door de bus te stoppen met de uitslag. Toen mijn vader daar ook achterkwam was hij erg sportief. 'Nu is het één-één,' zei hij. 'Maar het moet wel de eindstand blijven!'

Naar buiten

U moet nou niet denken dat ons hele jonge leven zich in het Ambacht afspeelde. We moesten ook wel eens naar de stad. Wilde je bijvoorbeeld zwemmen in een 'echt' zwembad, dan moest je naar de Spoorhaven. Nou ja, echt zwembad, dat is natuurlijk ook wel overdreven. Tenminste niet 'echt' naar de huidige maatstaven. Het diepe bad was een gedeelte van de Spoorhaven, afgebakend door een plankier. Het water was pikzwart en de ratten liepen voor je voeten. Het kikkerbadje was een betonnen bak met water. Daar heb

ik trouwens wel zwemmen geleerd. Mijn badmeester was de heer Wapenaar. Toen ik drijven moest leren vertelde hij hoe je dat het beste kon doen. Dat zijn methode de beste was illustreerde hij met een eigen ervaring. Hij was namelijk gaan zwemmen in de zee bij Hoek van Holland. Met een paar vrienden had hij een zwemwedstrijd in zee gehouden en was zo moe geworden, dat hij zich maar een poosje liet drijven. Daar zijn drijfmethode zo uitstekend was, had hij er helemaal geen erg meer in dat hij in zee lag en viel in slaap. Pas in Engeland werd hij weer wakker! Prachtig, niet?

Een paar jaar na de oorlog werd ik lid van de voetbalvereniging Zwaluwen, toen één van de topclubs van het zaterdagvoetbal. Zwaluwen speelde toen aan de Groeneweg, een heel eind uit de buurt. Als jongens namen we vaak de kortste weg door de weilanden achter de Broekweg. Van de Indische buurt was toen nog niets te zien. Mijn eerste wedstrijd speelde ik in D4, het allerlaagste elftal van Zwaluwen. We speelden tegen eens school waarin later de bekende profvoetballer Jan Bouman meespeelde. En ik moet eerlijk zegen: Jan speelde toen al perfect! Die eerste wedstrijd speelde ik op oude voetbalschoenen van mijn vader. Veel te groot natuurlijk, maar met een prop kranten in de neus en drie paar kousen aan, ging het best!

De Zwaluwenjeugd werd in die dagen geleid door de, al hun vrije tijd aan Zwaluwen opofferende, gebroeders Roodenburg. Kortweg de 'Roodenburgjes' genoemd. Het was de 'kleine' Roodenburg die de wedstrijd leidde. Daar we allemaal verschillende shirtjes, truien en blousen droegen was het mij een raadsel hoe die man ons allemaal uit elkaar hield! Maar het lukte. Nu was het zo, dat het elftal D4 nog nooit een wedstrijd gewonnen had. U begrijpt dat ik mijn

debuut onvergetelijk wilde maken. Het lukte bijna! Voor de rust scoorde ik notabene! Het was 1-0 voor D4! Dat was nog nooit gebeurd. Wat was het een heerlijk gevoel om dat eerste goaltje te maken! Na de rust kwam de kater. Jan Bouman en de zijnen beheersten het gehele veld en leerden ons een lesje! We werden met 4-1 verslagen! In de grote vakantie gingen we ook wel eens op stap met de jongens uit de laan. We gingen dan naar Rotterdam. Niet erg ver, zult u zeggen. Maar wij gingen wel te voet! Helemaal naar de Coolsingel om daar de Cineac-voorstelling drie of vier keer te zien. Van onze moeders hadden we dan zes cent meegekregen voor een enkele reis met overstapje naar Vlaardingen. U begrijpt, het was een hele onderneming! We waren tenminste altijd weer blij om in het Ambacht terug te zijn!

Mauritssingel

Het houten bruggetje dat de Burgemeester Verkadesingel met de Mauritssingel verbindt, ben ik zeker enkele duizenden malen gepasseerd. Heel wat keren in mijn jonge leven heb ik de timmerlui aan het werk gezien om het uit boomstammetjes bestaande bruggetje te repareren.

Eigenlijk was het wel een eng bruggetje want de planken lagen niet zo dicht tegen elkaar en door de kieren heen zag je het water van de singel. Heel wat kleine kinderen hadden moeite om er overheen te lopen. Op de Mauritssingel aangekomen, begon direct links het asfaltpaadje langs het water. Naar en van school liepen we daar altijd; nooit op de stoep langs de huizen. Daar, in het water, zo helder als glas, was altijd wel wat te zien. Vooral als om de één of andere reden het water zo hoog in de graskant stond. Daar zwommen dan de salamanders en stekelbaarsjes. Na schooltijd werden

snel de jampotjes, toen nog met een dubbeltje statiegeld, gehaald. Ik weet haast zeker dat ieder kind uit het Ambacht wel eens een potje met salamanders heeft gehad. Prachtig was het zo'n stelletje! Zij bruin en hij met een rood buikje. In die potjes zijn er ook heel wat dood gegaan. En toch waren er steeds nieuwe! Ook hebben we er heel wat snoeken zien 'staan'. Roerloos stonden die in het water om dan plotseling weg te schieten naar een argeloos visje. Trouwens, verleden jaar toen ik langs de singel wandelde, zag ik warempel ook een snoek staan! Die zijn er dus gelukkig nog in de Mauritssingel. Iets wat er in onze tijd niet was, was een bankje langs het water. Ik ben er even op gaan zitten, maar helaas zag ik alleen maar hoog opgaande biezen voor me. Dat was een beetje te veel van het goede! Ik weet niet of ze er nu nog zitten, maar vroeger zeker: die kwakende kikkers. Tussen het kroos zaten ze goed verborgen. Je moest heel goed zoeken voor je de oogjes zag. Uiteraard werd er dan wel een kluitje naar gegooid! Dat ging nu eenmaal zo!

Het gebeurde ook wel eens dat er iemand in het water van de Mauritssingel viel. In optocht werd zo iemand dan thuisgebracht. Voorop de ongelukkige en wij er achteraan al joelende: 'Een snoek gevangen! Een snoek gevangen!' Aan het einde van het paadje kwamen weer bosjes. Dat waren er met van die witte besjes die goed waren om mee te schieten door een buisje. Ze spatten zo heerlijk uit elkaar als je er in kneep. Op het asfaltpaadje was het verboden te fietsen. Het was best verleidelijk om het te doen. Als je het deed en de wijkagent zag het, kreeg je straf. Op een keer kwam één van onze vriendjes met zijn fiets het paadje oprijden. En heus niet zacht! Met een reuze vaart kwam hij het holletje afsjezen en kon zijn stuur niet meer houden toen hij over een oneffenheid in

het pad hobbelde. Met een luide plons verdween hij in het water. Modder dwarrelde van de bodem omhoog. Gelukkig is de singel niet diep en daar zat onze vriend met het fietsframe om zijn schouders op de bodem, het hoofd net boven water. Geen gezicht! Wat hebben we gelachen. Zo zie je maar, het kwaad straft zich zelf!

Holyweg

Als je vanaf het Holy Ziekenhuis naar het Ambacht gaat, is aan de rechterkant van de weg een groen heuveltje te zien. Het is maar een laag heuveltje. Er staat daar ook een bordje met opschrift. Vanaf de weg is het niet te lezen. Het bordje prikkelde mijn nieuwsgierigheid dus ben ik er heengegaan om te zien wat erop stond. Bij het bordje aangekomen zag ik dat het bij een oude knotwilg stond. Op het bordje staat met zwarte letters: 'Deze boom is beschermd.' In onze tijd stond er geen bordje op de heuvel maar de trotse boerderij van de familie Chardon. Die boerderij en het bijbehorende land, heeft allang plaats moeten maken voor de groeiende stad Vlaardingen. Nu is er alleen nog maar een wat modderige oprijlaan, waarlangs de oude platanen nog enige luister aangeven. Naast de boerderij begon de Holyweg. Langs die weg heb ik met een stel vriendjes stiekem mijn eerste shaggie gerookt. Ziek dat we waren! Het was een mooie weg, die Holyweg. Als ik mij het goed herinner stonden aan het begin links een paar huizen, rechts had je het zogenaamde vliegtuighuis. Waarom dat zo heette weet ik niet precies. Wij, als jongens onder elkaar, beweerden dat daar in de oorlog een vliegtuig was neergestort. Of het echt waar was, weet ik niet. Maar een bijzonder huis was het wel!**

** 'Het Vliegtuighuis' dankte zijn naam aan het feit dat de vormen ervan op een vliegtuig leken. Zo had het dak de vorm van een vleugel en de eraan gebouwde salon had de contouren van een neus van een vliegtuig (red.).

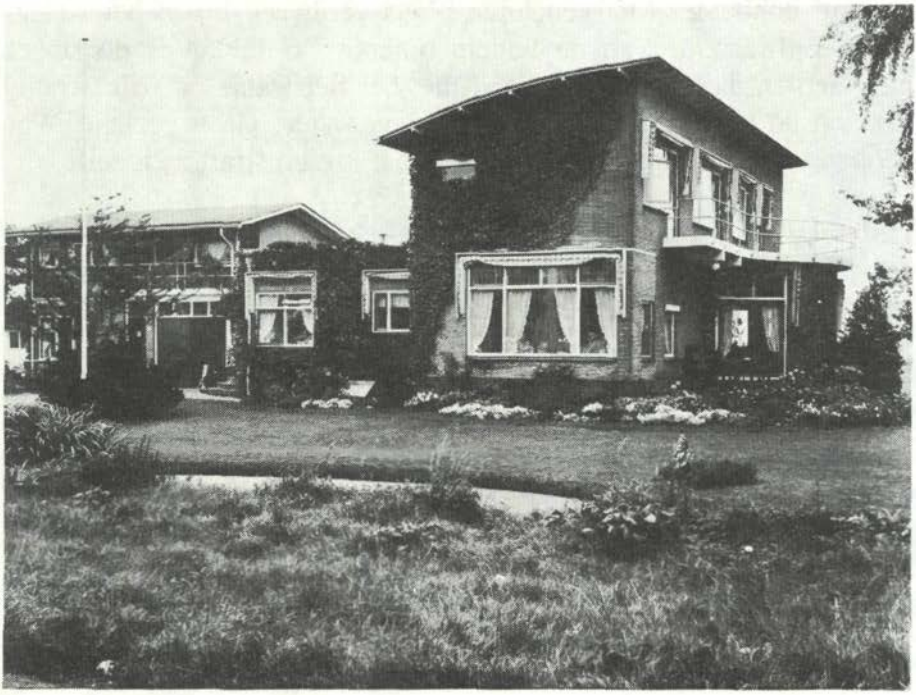

Holyweg. Foto van het zogenaamde Vliegtuighuis.

Een eindje verder stond, vlakbij de weg, een klein huisje. Volgens de verhalen leefde daar een boerenknecht die zijn vrouw had vermoord. Alweer volgens de verhalen. Voor de echtheid sta ik niet in.***

Even verder was aan de rechterzijde de boerderij Holy met het prachtige hek dat nu nog zien is bij het Holy Ziekenhuis. Ik kwam wel eens op die heerlijkheid omdat de zoon van de boer bij mij in de klas zat. Tijdens één van de strenge winters heb ik nog wel eens op de vijver geschaatst. Als je de Holyweg verder opging, kwam je bij een wit bruggetje. Dat was een mooi gezicht, dat witte kunstwerkje tussen de groene weiden!

Vlak achter dat bruggetje, aan de linkerkant van de weg, lag de boerderij van de familie Moerman. Daar bewaar ik nog een fijne herinnering aan. Het moet in 1945 geweest zijn. Toen zijn we er een keer met de hele klas heengelopen en mochten fijn op de boerderij spelen! Best een eind, als je er zo over nadenkt. Voor de juffrouwen een hele opgave! Hoe lang de wandeltocht duurde, weet ik niet meer. Een feit is dat we er kwamen en fijn mochten spelen in de boomgaard. Maar het mooiste komt nog! Aan het eind van de morgen of middag moesten we allemaal gaan zitten en mochten zoveel appelen eten als we wilden! Geweldig toch! Eigenlijk is het jammer dat er maar één zo'n bordje: 'Deze boom is beschermd' in het Ambacht staat. Er zijn meer dingen die om bescherming vragen. Wat mij betreft mag er bijvoorbeeld aan het begin van de Van Linden van den Heuvellsingel ook wel een bordje worden geplaatst. Wat een racebaan is het daar geworden! Een bordje met het op-

*** Hiervan in bij de redaktie niets bekend. Wie hierover iets kan vertellen is welkom (red.).

schrift: 'Langzaam rijden! Beschermd gebied!' zou beslist niet misstaan.

Dr. J.Th. de Visserschool

Al eerder heb ik u verteld dat ik op de dr. J.Th. de Visserschool zat. In de laagste klassen hadden we juffrouwen. Ik herinner me de dames Niemantsverdriet, Knol, Kaptein en Van der Veer. Dan kwamen de meesters: Meijers, De Bruin en Haantjes. Onderling hadden we het trouwens nooit over meester, maar over 'pik' Meijers en 'pik' De Bruin en 'pik' Haantjes. Waar het vandaan kwam weet ik niet, het was gewoon zo! De Visserschool lag daar prachtig aan het Raadhuisplein. Een groot grasveld ervoor en altijd een prachtige border vol kleurrijke bloemen. Het was trouwens verboden om op dat grasveld te lopen. ook het schoolplein was gezellig. Er stonden bankjes aan de zijkant van de school en het plein was groot genoeg om te voetballen. Bij dat spel vloog de bal soms wel eens over de omheining en kwam dan op de werf van de firma Bos terecht. Het was best avontuurlijk om die bal dan weer terug te halen!

Om half negen ging de bel. Opstellen voor het trappetje bij de deur. Alle klassen keurig in de rij en dan rustig naar binnen. Op de T-splitsing van de gangen hing een echte schoolbel die aan het begin van de dag door de bovenmeester werd geluid. Als de school uitging mocht één van de vierdeklassers het doen. Iets doen voor de meester of de juffrouw was geweldig! Daarin is, denk ik, door de jaren heen geen verandering in gekomen. Er werd ook op een psalmvers geoefend. Dat vers moest dan die week worden geleerd. Wie het lied uit zijn hoofd kende, mocht het opzeggen en zijn naam werd opgeschreven. Het was de bedoeling dat aan het einde van de

week alle namen op het bord bijgeschreven waren. Iedere dag werd het lied een keer gezongen onder leiding van meester Meijers, die daarvoor zijn viool voor de dag haalde, een kussentje onder zijn kin legde en ons zo begeleidde. De maandagmiddagen vergeet ik ook niet meer! Dan hadden we namelijk kennis der natuur. Als we op school kwamen hing er zo'n prachtige schoolplaat aan het bord. En vertellen dat meester kon! Van die lessen heb ik werkelijk genoten! In mijn herinnering werd er op school vaak gezongen. Meneer Haantjes, meester mochten we tegen hem niet zeggen, hield er ook van. Nu was het zo dat meneer Haantjes ook Frans gaf, na schooltijd en tegen betaling. Hij was afkomstig uit Friesland. Het geven van Frans en het komen uit Friesland en het graag zingen had dan ook tot het gevolg, dat iedereen die De Visserschool verliet zowel de Marseillaise als het Friese volkslied kende!

Een gymnastieklokaal was er niet bij De Visserschool. Als we gym hadden moesten we helemaal naar de Zomerstraat. Die afstand liepen wij dan meestal in looppas. Best een eind anders! Eén van de mooiste dingen was, als we schoolfilm kregen! Boven, op de zolder van de school, werden de ramen geblindeerd en kregen we drie documentaires te zien! Dat was in een tv-loze wereld een feest!

Putjebal

Eén van onze grootste liefhebberijen was voetballen. Dat kwam omdat onze vader zelf voetballer was. Al vroeg trapten wij dus ook al een balletje. Met de jongens uit de laan speelden we dolgraag 'putjebal'. De twee tegenover elkaar liggende straatkolken waren de doelen. De bal moest wel groter zijn dan de gaten want anders moest je steeds het deksel optillen om de bal uit de stinkende prut te vissen. De teams bestonden uit één, twee of drie man. Een

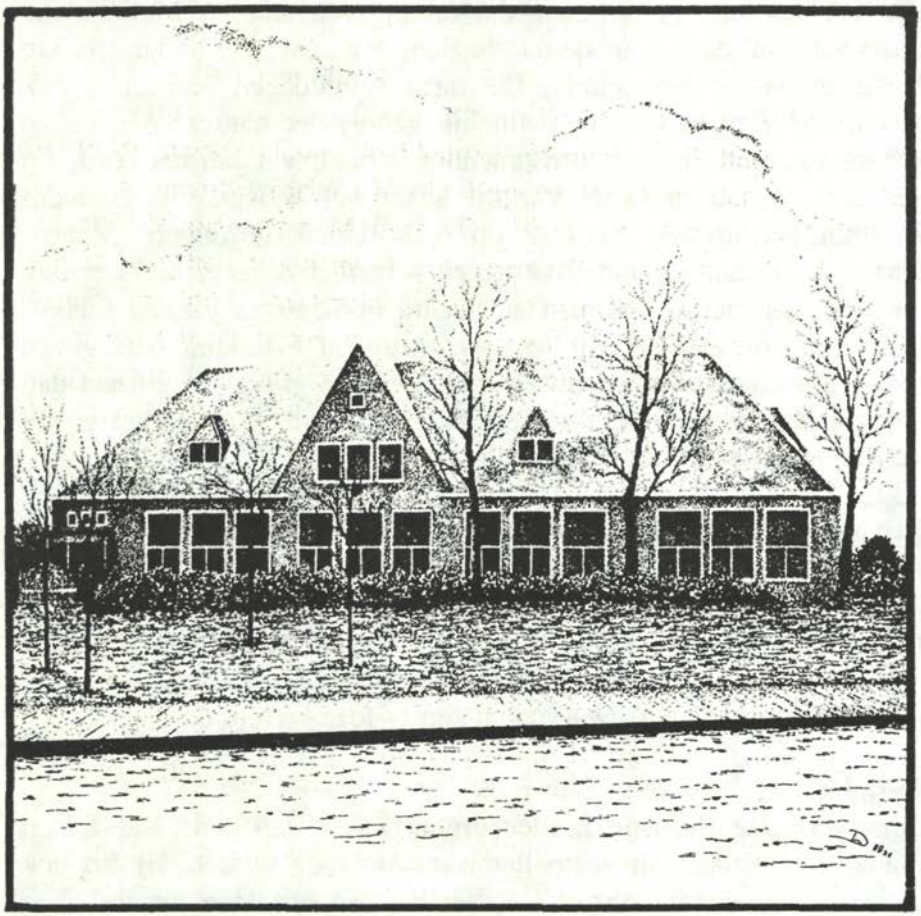

Uit de Cartoteek Vlaardingen de tekening van Dini van Leeuwen. We zien de Dr. Th.J. de Visserschool. Thans in gebruik door een garagebedrijf.

doelpunt was gemaakt als de bal het ijzer van de put raakte. Uiteraard was er soms de nodige heibel om het al of niet gelden van een goal. Er was echter een nadeel aan het voetballen op straat. Het mocht niet van de politie! En de politie was streng in onze dagen! Op de fiets controleerde de wijkagent of alles op rolletjes liep. Werd hij door ons gesignaleerd dan werd, om de anderen te waarschuwen, geroepen: 'Juut! Bal in je zak!' De bal werd dan razendsnel opgepakt en wij renden dan de steeg in om een veilig heenkomen te zoeken. Onze bal bestond meestal uit een prop papier met daaromheen stukjes elastiek gebonden, geknipt uit een oude fietsband. Keihard was zo'n ding, maar we hadden niets anders! Natuurlijk was het spel vaak spannend.

Op een keer hadden we in het vuur van ons spel de agent niet gezien. Plotseling was hij er en stapte zwijgend van de fiets. Eindelijk had de man ons dan een keertje! Aarzelend gaf ik hem de bal. Niet dat het mijn eigendom was, maar ik had de bal op dat moment voor mijn voeten liggen. Bedremmeld stonden we naar ons kostbare stuk speelgoed te kijken dat in de wijde zak van het zwarte uniform verdween. Zonde! Toen volgde er een zware berisping. We wisten toch wel dat het verboden was op straat te voetballen! Dat moest nu maar eens uit zijn! Uiteraard stonden we er als verslagen jonge hondjes bij. We konden de bal wel terugkrijgen. Dan moesten we hem woensdagmiddag maar komen ophalen op het bureau. De agent fietste verder en liet ons verslagen achter. Wat nu? Er werd afgesproken dat ik, omdat ik nou toevallig de bal aan de agent had gegeven omdat hij voor mijn voeten lag, deze ook maar moest ophalen. Daar ik ook nog de jongste was, had ik niets in te brengen. Ik had maar te gaan! De woensdagmiddag kwam eindelijk. Heel de week hadden we niet meer kunnen voetballen. Om een uur

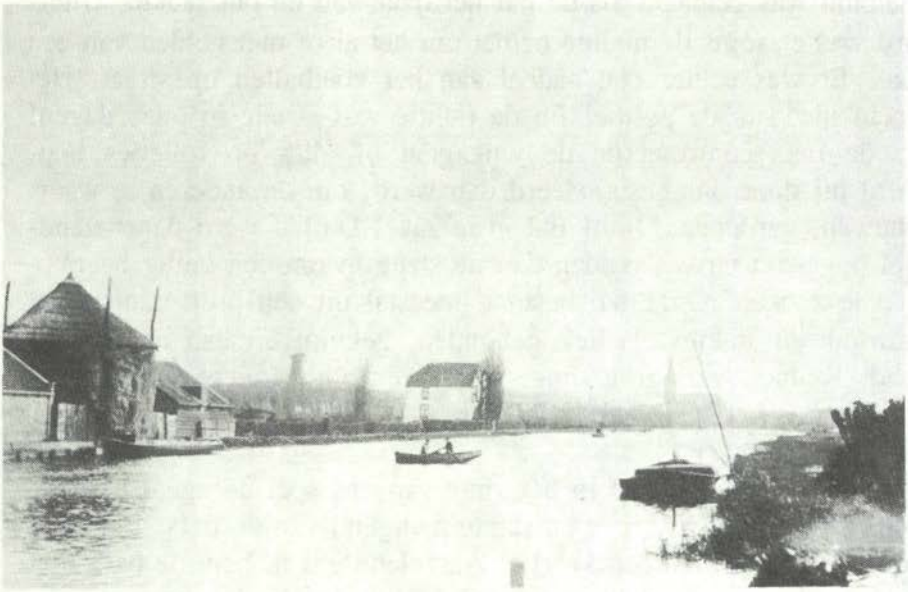

De Vlaardinger Vaart.

of twee ging ik naar het bureau op de Markt, een heel eind lopen vanuit het Ambacht. Op het politiebureau maakten al die zwarte uniformen wel indruk op me. Ik vertelde tegen de dienstdoende agent wat ik kwam doen. De man wees me een deur. Achter de deur waren weer een aantal agenten. Weer zei ik waarvoor ik kwam. Net als toen in de laan kreeg ik een preek. Ik knikte maar wat. Wat kon ik anders? In de hoek van de kamer had ik al een tafeltje zien staan, met daaronder een heel stel ballen. De agent zei dat ik de bal maar moest uitzoeken. Terwijl ik bukte om onze bal te pakken, kreeg ik een pets tegen mijn achterste! Dat was de straf voor het voetballen op straat! In de laan teruggekomen was ik het middelpunt van de jongens. Na mijn verhaal gingen we fijn voetballen!

Langs de Vaart

Eén van de attracties in het Ambacht was de Vaart. Water is voor de jeugd iets heerlijks! Hoewel de Vaart niet zo diep was, moest je uiteraard toch altijd uitkijken. Via de Prins Hendriklaan en de Emmakade bereikten we de Vaart. Dan naast de boerderij van De Wilt het koolaspaadje op. Even verder kwam je dan langs de loods van Oosterlee. Die loods lag in onze tijd vol met kano's. Vóór die loods was een vlonder met ijzeren rollen waarover die ranke vaartuigjes het water in en uit konden worden gerold. Daarna kwam het Kulkebruggetje. Om de een of andere reden was dat een visrijk plekje. De meeste vis die je hier ving waren grondels. In jongensjargon heetten die anders. Dat had iets met agrariërs te maken. Wat hebben we er dikwijls staan vissen! Het koolaspaadje langs de Vaart was piepsmal en het was vaak uitkijken geblazen bij het passeren van fietsers. Langs de Vaartkant groeiden en bloeiden rijkelijk lisdodden, zwanebloemen en nog veel meer moois. Eenden en

meerkoeten hadden het er best naar hun zin en de kikkers kwaakten naar hartelust. Het was altijd reuze gezellig zo langs de Vaart. Vooral op een zomerse dag. De kano's voeren af en aan; zeilbootjes kabbelden rustig door het water en hier en daar werd er gezwommen. Al hakkepuffend voer het melkbootje voorbij. Wij hebben ook heel wat gezwommen in de Vaart. Aan de kant, bij Oosterlee in de buurt, was het niet zo heel diep. Breed is de Vaart daar niet, zodat je gemakkelijk naar de overkant kon zwemmen. Ook werden daar wel eens waterfeesten gehouden. Allerlei activiteiten, zoals bijvoorbeeld tonnetje varen kwamen dan aan de orde. Er was uiteraard dan genoeg volk op de been om dat mee te maken. Je moest uitkijken om niet in het water te worden geduwd.

Op een keer waren er weer eens wedstrijden. De meeste deelnemers kende je wel. Die keer was er echter een onbekende deelnemer bij. Deze knaap werd bij het tonnetje varen flink aangemoedigd door een man langs de kant. 'Zet hem op Japie! Een tikkie links! Goed zo!', werd hem steeds toegeroepen. En het hielp ook nog, want Japie won het steeds van zijn tegenstanders. Wij vonden die man langs de kant maar een schreeuwlelijk en Japie zelf kreeg door zijn overwinningen een steeds grotere mond. Wij vonden er niets aan. De eindstrijd kwam in zicht. De deelnemers zetten zich weer in hun tonnetjes en de strijd begon voor de laatste maal. Japie's supporter stond ook al weer zijn mannetje en schreeuwde de aanmoedigingen de Vaart over. Hij wilde beslist dat Japie zou winnen. 'Japie, een tikkie rechts! Een tikkie links!', riep hij de tonnetjesvaarder toe. Wij vonden het zeer overdreven, maar de man trok zich van niemand iets aan en brulde gewoon door. 'Een tikkie links! Nu rechts!' Toen schreeuwde iemand naast hem die er kennelijk ook genoeg van had 'En nu een tikkie in het midden!' Meteen duwde

hij de schreeuwerd de Vaart in. Proestend klom de man even later de kant op. Japie had zich van het geval niets aangetrokken en won zonder haperen de eerste prijs.
Wij juichen natuurlijk. Maar niet voor Japie.

De Voorstraat
De Voorstraat was in de jaren veertig hèt winkelcentrum van het Ambacht. Als je vanaf de dijk kwam, had je rechts onder andere de manufacturenwinkel van Van Leeuwen. In dat zelfde stukje Voorstraat was ook nog een groentewinkel, een sigarettenzaak en een kapper. Ook was er de zaak van elektricien Hollaar. Een eindje verder had je natuurlijk de Westerapotheek, een bakker en weer een manufacturenwinkel. Die winkel stond bij ons bekend als 'Stien', meer niet. Na een paar huizen kwam dan de drogist Zonneveld. Bij ons natuurlijk de meest geliefde winkel, omdat, ik heb het geloof ik al eens geschreven, je daar altijd een dropje van het schaaltje op de toonbank mocht nemen. Dat vergeet je toch nooit! Dan was er nog een zaak van de Coöperatie.

Aan de overkant van die winkel had je Middendorp. Wie kent die winkel niet? Alles op het gebied van schrijfbehoeften, boeken, kaarten enzovoort kon je daar toen al kopen. En niet ongenoemd mag blijven het postkantoor, achter in de winkel. In onze dagen was er zelfs ook nog een bibliotheek in Middendorp! Middendorp hoort gewoon bij het Ambacht! Op de hoek van de Rozenlaan, Burg. De Bordesplein had je nog een tabakswinkel. Daar tegenover, op het hoekje bij de brievenbus, stond altijd de bloemenman. In de kerstdagen werden er kerstbomen en bakjes met rode tulpen verkocht. In de Voorstraat herinner ik mij ook nog een winkel van Albert Heijn. Zelfbediening bestond toen nog niet. In die winkel heb ik mijn

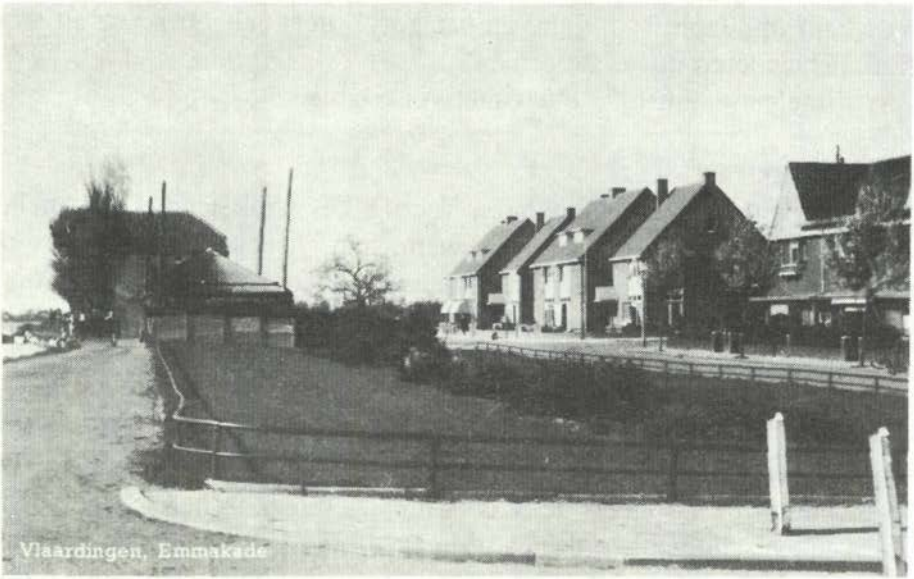

Emmakade.

eerste bewuste zonde gepleegd! Ik heb daar namelijk stiekem uit de portemonnee van mijn moeder, voor zesentwintig cent een ons toffees gekocht! Het waren carameltoffees en ze zaten in een blauw met goud papiertje. Wat had ik daar later een spijt van! Aan dezelfde kant van de Voorstraat waar AH zat, was ook de bekende fietsenzaak van Joop van Leeuwen. Daarnaast was geloof ik een slager. De Voorstraat oprijden was trouwens een hele klim. Eraf ging heel wat gemakkelijker! Later werden er, in het kader van de vakantieweken, ook wel eens zeepkistenraces gehouden. Dat was een spektakel! Wie zo gelukkig was om een kist met wielen, meestal oude van een kinderwagen, te maken moest wel over de nodige stuurmanskunst beschikken om veilig de Voorstraat af te rijden. Maar het bleef een riskante onderneming om die afgang goed te nemen. Voor mij betekende het afsluiten van de Voorstraat naar de dijk ook een afgang! Maar dan anders bedoeld! Ik probeerde enige tijd geleden met de auto vanaf de Verkadesingel naar de Hofsingel te rijden. Gewoontegetrouw nam ik de Voorstraat. Afgesloten! Dan maar het Emaus. Geblokkeerd! Toen via de Knottenbeltsingel naar Plein 1940. Alleen voor bussen! Dan de Goudsesingel maar. 'Eénrichtingverkeer!' Ik kreeg het er gewoon benauwd van! Via via ben ik er toch gekomen maar ik vond het niet leuk dat ik in het Ambacht de weg niet meer wist! *Was het nou echt nodig het Ambacht op die manier te isoleren?*

Tot slot

Op 27 juli 1991 was het dan vijftig jaar geleden dat Vlaardinger-Ambacht op hield te bestaan als zelfstandige gemeente. Het dorp van vooral de veeboeren, werd een deel van het grote Vlaardingen. Uit andere bronnen heb ik vernomen dat Vlaardinger-Ambacht vroeger een gunstig belastingklimaat had en door dat gegeven veel

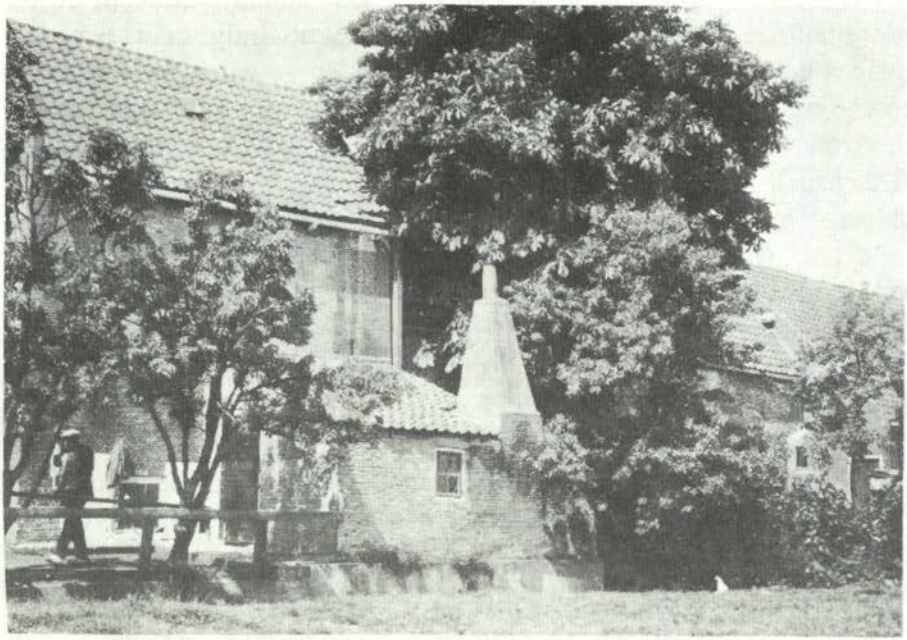

Achterzijde van de boerderij van Mooij langs de Trekkade aan de Vaart.

mensen van buiten het dorp aantrok. Het werd een echt forensendorp. De woningen schoten, zoals later in de wijk Holy, als paddestoelen de grond uit. Het Ambacht leeft dus als wijk van de gemeente Vlaardingen voort. Het is en blijft een geliefd woonplekje! Veel zaken hebben, zoals elders ook het geval is, de tijd niet overleefd. Neem alleen maar de vele boerderijen langs de Holyweg en Kethelweg. Verder zijn de melkfabrieken in het Emaus en Asterstraat verleden tijd evenals de Baauwstraten. Van de scholen is alleen de Terpstraschool overgebleven als echte school. De Jan Ligthartschool is tegen de vlakte en de dr.J.Th. de Visserschool is een onderdeel van een garagebedrijf geworden.

Ook de oude Prinses Juliana-kleuterschool is er niet meer. Voor veel singels is het met de rust gedaan. Lagen de Wilhelminasingel en Burg. Luyerinksingel vijftig jaar geleden aan de rand van het Ambacht en keken de bewoners van de huizen over een weids landschap, nu grenzen die singels aan een snelweg! De toen doodlopende Van Linden van den Heuvellsingel en Burg. Verkadesingel zijn een soort racebanen geworden. Jammer maar het is zo! Van de toenmalige buurtwinkels zijn er ook heel wat verdwenen. Maar het is niet goed al te negatief te zijn. Nog altijd is het mogelijk een gezellige wandeling door de lanen te maken. Ook zijn er nog altijd een paar leuke herinneringen aan het Ambacht van vroeger. Neem maar eens het raadhuis van de voormalige gemeente. Dat sierlijke gebouwtje is het aankijken waard!

Bij het Holy Ziekenhuis staat er nog het hek van de Heerlijkheid Holy, terwijl als laatste herinnering aan de gemeente Vlaardinger-Ambacht en haar bewoners, de fraaie lantaarn getuigt die nu op het Burg. De Bordesplein staat. Ik heb u met mijn korte verhalen

meegenomen door het Ambacht en u een aantal herinneringen verteld. Het meeste van wat ik u vertelde was waar; soms heb ik echter mijn fantasie wat laten werken.

Maar zoals ik het beschreef was het Ambacht echt in mijn jeugd. Er zijn natuurlijk ook minder prettige dingen in die jaren gebeurd. Toch is het wel eens leuk om achterom te kijken. Het is fijn dat er in het Ambacht van nu een Streekmuseum is gevestigd dat zaken bewaart die ons een blik gunnen in het verleden. Proficiat Jan Anderson, voor wat je hebt bereikt!

Ik ga nu afscheid van u nemen. Inwoners van het Ambacht, het gaat u goed! Houdt uw wijk schoon! Neem een krant mee als u de hond uitlaat, zodat je op de stoepen tenminste rustig kunt lopen! Misschien kom ik u nog wel eens tegen tijdens mijn wandeling door het Ambacht! Tot dan!

UIT HET BESTUUR

Blij verrast met mooi geschenk!

In het jubileumjaar werd de Historische Vereniging Vlaardingen aangenaam verrast. Tussen de vele andere geschenken die wij voor onze verjaardag ontvingen was een bijzonder mooie gift. De heer dr. P. Wagenaar Hummelinck zag in het jubileum aanleiding om ons het grote werk van A.E. Giffen "De Hunebedden in Nederland" cadeau te doen. Voorwaar een uiterst sympathiek gebaar dat onze vereniging bijzonder wist te waarderen. Wij hebben deze waardevolle boeken alsmede de erbij behorende atlas uitgeleend aan afdeling 8 van de Archeologische Werkgroep voor Nederland, u raadt het al "Helinium"! De voorzitter van de actieve club toonde zich uitermate enthousiast voor deze uitleen. Wij danken de heer Wagenaar Hummelinck voor zijn genereuze gift. Ook alle anderen die in welke vorm dan ook onze verjaardag lieten slagen, zijn wij eeuwige dank verschuldigd.

SYMPOSIUM

In het kader van haar 25-jarig jubileum organiseert onze vereniging op 28 november 1992 in hotel IBIS in Vlaardingen een symposium getiteld: "De historische vereniging hier en nu".
De functie van een historische vereniging in de plaatselijke samenleving zal worden belicht vanuit zes verschillende invalshoeken door een professioneel historicus, een amateur-historicus, een journalist, een leraar en een industrieel. Nadere informatie krijgt u via een aparte aankondiging, maar noteert u 28 november in uw agenda!

Opname van burgemeester J. Luyerink.

NOGMAALS 'DE ANNEXATIE VAN VLAARDINGER-AMBACHT IN 1941'

Drs. C.L. Noordhoek

Met betrekking tot mijn artikel 'De Annexatie van Vlaardinger-Ambacht in 1941' in Tijd-Schrift nummer 47 van februari 1992, werd ik van de zijde van het Stadsarchief op het volgende opmerkzaam gemaakt.

Op donderdag 31 juli 1941 werd er nog een vergadering van de gemeenteraad van Vlaardinger-Ambacht gehouden met als enige agendapunt het afscheid van de raad. Van deze laatste vergadering zijn geen officiële notulen gemaakt maar wel verscheen er een verslag in de Nieuwe Vlaardingsche Courant van 1 augustus 1941. De voorzitter van de raad, burgemeester J. Luyerink, wees daarbij op het vele dat sinds 1920 in Vlaardinger-Ambacht tot stand was gebracht. Hij dankte de leden van de raad en het gemeentepersoneel voor de door hen verrichte arbeid. Tenslotte sprak hij de hoop uit dat de inwoners van Vlaardinger-Ambacht die deel gingen uitmaken van 'Groot-Vlaardingen' goede Vlaardingers zouden worden.

Met dank aan het Stadsarchief voor deze correctie en aanvulling.

Eva Stolk en Hans Mathijssen tijdens hun optreden als 'Thomasvaer en Pieternel' op 25 januari 1992.

THOMASVAER EN PIETERNEL

F. Nipius

Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de Historische Vereniging Vlaardingen werd dit gedicht op 25 januari 1992 voorgedragen door Eva Stolk en Hans Mathijssen in de Scholengemeenschap Westland-Zuid in Vlaardingen.

Geachte dames, mijne heren,
Mogen wij ons even presenteren?
Ik ben Thomasvaer en haar kent U wel,
Zij is mijn echtgenote, Pieternel.

Thomasvaer, wat is de reden, dat wij hier staan?
Dat is mij misschien even ontgaan.
Maar al deze mensen hier,
Zijn geloof ik wel voor hun plezier.

O, weet jij dat niet mijn Pieternel?
Nu, dan vertel ik jou dat even wel.
Ik dacht dat jij ook was ingelicht,
dat voor 25 jaar de HVV werd opgericht.

Ja Thomasvaer, aan zoiets moet je aandacht schenken
en zeer zeker feestelijk gedenken.
Maar hoe is die oprichting eigenlijk geschied?
Of Thomasvaer, weet jij dat niet?

Natuurlijk weet ik daar iets van,
Jan Anderson kwam met dat plan,
En er was nog iemand zoiets aan het verzinnen,
Dat was de heer H.K. van Minnen.

Juist Thomasvaer, ze gingen er over bomen,
En zo is het tot de oprichting gekomen.
Ja, dat kan soms wonderlijk gaan,
En ze hebben het toch maar gedaan.

20 januari 1967 zo gezeid,
werd de officiële oprichting een feit.
Een interim-bestuur kwam tot stand,
En een historische Vereniging was er bij in ons land.

Men kon toen aan de slag,
Veel Vlaardingers gingen over stag,
Snel waren er 90 leden bij elkaar,
En nu meer dan 1000 na 25 jaar.

Het doel waartoe men was gekomen,
Werd spontaan ter hand genomen.
Zou Vlaardingen niet in de verloedering gaan,
Moest er snel wat worden gedaan.

Want slopen, dat stond toen,
Bij het gemeentebestuur hoog in het blazoen.
Met elkaar werd dan ook bekeken,
Hoe men daar een stokje voor kon steken.

Ja, ja, er gebeurde heel wat,
In onze oude vissersstad.
Zo kwam er een penning om te proberen,
Of mensen hun pandje gingen restaureren.

Men hield excursies naar andere steden,
Die al dan niet onder slopershanden leden.
Ook bezocht men oude monumenten
Die je wel kent van oude prenten.

Zo heeft men zich altijd ingezet
En heel veel voor Vlaardingen gered,
Zodat een ieder, groot en klein,
Op deze Vereniging trots moet zijn.

En dan moet je nog weten,
Dat we de mooie uitgaven zijn vergeten.
Tijdschrift en Jaarboek zijn niet mis,
Men geniet ervan, als 'k mij niet vergis.

Voor de toekomst zijn er nog plannen genoeg,
Men houdt dus de hand aan de ploeg.
Om voor Vlaardingen op de bres te staan,
Kan het bestuur er voorlopig nog tegen aan.

Pieternel, dan moeten wij nog even memoreren,
Al die dames en al die heren,
Die hun vrije tijd hebben gegeven,
Om die Vereniging te laten leven.

Aandachtig gehoor voor 'Thomasvaer en Pieternel'.

Ja, dat is waar ook , Thomasvaer,
Want dat waren er wel een paar.
Zou je de namen nu nog weten,
Of ben je die alweer vergeten.

Neen ! Laten we eens kijken, Pieternel,
Misschien weet ik er nog wel een stel.
De voorzitters Geluk en Mari den Draak,
Vielen heus wel in de smaak.

Paul Westerdijk en Klaas van Netten,
Gingen toen die rol bezetten.
Maar Den Breems die heeft het zwaar,
Want hij leidt, lijdt in het jubileum jaar.

Maar Thomasvaer, ik wil wel weten,
Zijn dat de enigen die in het bestuur hebben gezeten ?
In de afgelopen 25 jaar,
Waren er zeker nog wel een paar ?

Ja Pieternel, zal ik nog wat namen noemen?
Bleeker, Van Leerdam en Stolk kan men roemen,
Van der Hoeven, De Ligt, Ross, Westerdijk waren heren,
Die het verenigingsgeld moesten beheren.

Nou man, dat is lang niet mis,
't Is wel een stuk geschiedenis.
Maar het is wel reuze fijn,
Dat er nog zulke mensen te vinden zijn.

En dan Pieternel, moet je weten,
Dat we er nog heel wat zijn vergeten.
Nog anderen hebben in hun leven,
Veel vrije tijd aan de HVV gegeven.

Thomasvaer, deze mensen hebben hun best gedaan,
Dat er in Vlaardingen nog iets bleef staan.
Wat hen alleen tot wanhoop dreef,
Was 't Zwarte Paard dat niet behouden bleef.

Pieternel, maar wethouders gingen heen,
Daarmee waren misschien de grootste slopers verdwenen.
Echter wordt nu nog gehoopt,
Dat het Weeshuis niet wordt gesloopt.

En misschien nog eens blijde gezichten,
Wanneer men niet het gat IN, maar OP de markt gaat dichten,
Op een manier die daar wel past.
Wordt het jubileumjaar daarmee verrast?

Dat zou prachtig zijn, mijn Pieternel,
Maar geloof jij dat zelf nog wel?
De gemeente zal dan snel moeten zwichten,
Om dat gat eindelijk te dichten.

Thomasvaer, ik wil er niet over zeuren,
Maar er moet nog veel gebeuren,
Om van Vlaardingen een stad te maken,
Waarover men niet uitgepraat kan raken.

Pieternel dat is al een uitgemaakte zaak,
Voor de volgende 25 jaar is dat de taak,
Waarvan de Vereniging moet gaan proberen,
Dat allemaal te realiseren.

Thomasvaer laten we dan nu over gaan,
Waarvoor wij nu hier eigenlijk staan,
Om in het bijzijn van al deze mensen
De Historische Vereniging geluk te wensen.

Pieternel, dat vind ik een pracht idee,
Natuurlijk doe ik daar graag aan mee .
Wij richten ons nu dan vol vuur,
Tot het bekwame verenigingsbestuur.

Gelukgewenst door Pieternel en Thomasvaer
Met Uw zilveren jubileumjaar,
En dat Uw vereniging tot in lengte van jaren,
veel van Vlaardingse historie mag bewaren!

VRAGENRUBRIEK

Vraag :

De heer J. den Breems is op zoek naar foto's van de Schoutstraat in Vlaardingen. In het Stadsarchief is niets te vinden waar hij naar op zoek is. Wie kan hem daaraan helpen?

Uw reakties gaarne naar:

J. den Breems
Asserstraat 16
3132 SB Vlaardingen
Tel. 010 - 4341381

Bedankt alvast.

UIT DE COMMISSIES

Notuliste gezocht en boek te koop

Deze keer geen commissie aan het woord. Ruimtegebrek! Wel een mededeling van Bert van Bommel van de commissie Stad en Monument. Deze nijvere lieden zijn namelijk op zoek naar een notulist m/v. Hebt u belangstelling voor dit werk? Wilt u dan gaarne contact opnemen met de secretaris van onze vereniging, de heer C.J. Hart? Zijn adres staat achter op dit Tijd-Schrift. Uw reactie wordt zeer gewaardeerd.

Tevens laat de heer Van Bommel u weten dat zijn rapport *"Binnenstadsonderzoek Vlaardingen"*, een uitgave van onze vereniging, bij voldoende belangstelling voor *f* 80,-- kan worden aangeschaft. Er geldt wel een minimale intekening! Heeft u voor dit boek (van 480 pagina's!) belangstelling dan geldt ook hier: contact opnemen met de heer Hart, zie boven.

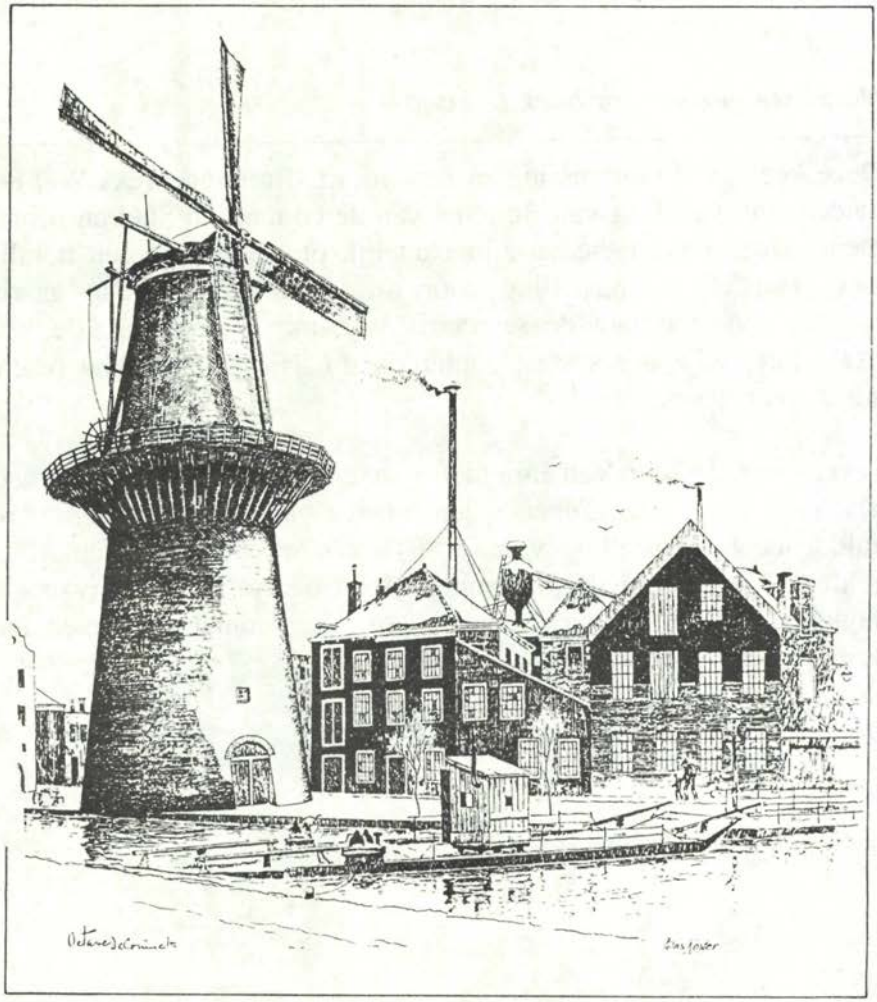

De Palmboom in Schiedam.

NIEUWS VAN DE EXCURSIECOMMISSIE

Unieke kansen om mooie dingen in Schiedam te zien

Op zaterdag 17 oktober aanstaande organiseert de vereniging weer een excursie. Doel van ons bezoek is dan Schiedam! Het ligt in de bedoeling om drie zaken te bekijken. Om tien uur wordt u verwacht in de Parochie St Liduina en O.L.V. Rozenkrans aan de Singel nummer 104 oftewel in de 'Singelkerk' (bij de Hema). Er zal een rondleiding worden gehouden in de kerk die in 1990 tot basiliek werd verheven. Hierbij komen uiteraard veel Schiedamse historische zaken aan bod.

Hierna brengen we een bezoek aan de dan van een kap voorziene brandersmolen De Nieuwe Palmboom aan de Noordvest. Dit is een unieke gelegenheid kennis te maken met het inwendige van een brandersmolen. Deze mogelijkheid mag u niet voorbij laten gaan. Begin deze eeuw brandde deze molen af door een fikse brand aan de overkant van de vest. Tot enige tijd geleden stond de stomp van de molen De Palmboom lelijk te wezen aan het water. Thans is het molenproject bijna afgerond door steun van vele instanties. Let op: het beklimmen van smalle en steile trapjes hoort bij het bezichtigen van de molen. Tot slot van deze activiteit nuttigen we gezamenlijk een kopje koffie in de iets verderop staande molen (met een restaurant) De Noord.
Dit uiterst aantrekkelijke programma wordt u gratis aangeboden. Wilt u op eigen gelegenheid naar Schiedam gaan?

De Excursiecommissie

SPONSORS VAN JUBILEUM

Zoals in het artikel 'Van de voorzitter' reeds gemeld, treft u hierbij de lijst aan van de sponsors van ons jubileum. De activiteiten die de Historische Vereniging Vlaardingen in dit kader organiseerde zijn (mede) mogelijk gemaakt door de volgende gulle gevers. De opgave is in willekeurige volgorde per 1 juli 1992:

Gemeente Vlaardingen
Stichting Schiedam Vlaardingen (Spaarbank) Fonds
Unilever Research Laboratorium
Drukkerij Stout
Shell Nederland Raff./Chemie BV.
Lever BV
Fontijne Holland BV.
Sneldrukkerij-Copyshop A. Ouwendijk & Zn
Comité Ambacht '50

Hoek Loos in Schiedam
G. Nieuwstraten Gzn. Vishandel Haringinleggerij
Fa. Warmelo & Van der Drift
Haringhandel Kwakkelstein
Frans Swarttouw BV.

H. Bakker
Cency Drogisterij
Landman Vlaardingen BV Volvo Dealer

Jac. Verkuil Bloemist
Winzo Room- & Consumptieijsfabriek
Geluk en Treurniet Architektenburo
Bakker Frans Hazenberg
Den Draak Collecties BV
Mol & Partners BV
Bistro restaurant De Koperen Kap
Klaasse & Klaasse

Open Haarden Centrum
Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland
Hoogheemraadschap van Delfland
Recreatieschap Midden-Delfland
ServiceTeam Vlaardingen
R.F. van der Heiden, apotheker
P.M. Quakkelstein
C.P.M. Maarleveld jr.
Stichting Scoutshop Vlaardingen
Stichting Arie van Westfonds
Frans Kuil BV Party Service
Van Lopik Alkaté
P. de Kok brood- en banketbakkerij

Vellekoop's Kaashandel
Banketbakkerij Jan Boer BV
Apotheek Backer
De Zeeman Koffie-Thee-Tabak en Sigaren
Poppe Goet/Mini Mundus Nederland
De Gasterij
Nuijten Van der Weerdt Advocaten

Automobielbedrijf P.A. v.d Kooij BV
Henk Binnema/Eric Hulsman, sier- en edelsmeden
Bloemenpaviljoen De Visbank
Fa. De Zeeuw
Fam. A.O. van der Velde
De Hoogkamer, Vlaardingen
Nivon, afd. Vlaardingen
Smederij Daub

Rondom de Markt (muziekdag):
Prentenkabinet P. v.d. Hoeven
Van Roon Beheer BV
Galerie Groen
De Bon Goût
B.v.d. Meer
Bar/bistro Het Scheele Hoekje
H. van Toor Jzn. Distill. BV

Schoonmaakbedrijf Heto BV
Fysiotherapie MARKT 35 (W. Don)
Café De Oude Markt
Restaurant De Elegast
Het Waaigat Wonen
St Onderwijsbegeleidingsdienst Nieuwe Waterweg-Noord
Drie Suisses Winkel
Verhart & Koene Fijnhoutbewerking

Bewoners van de Markt
Fam. Dorsman
Fam. Van der Vlis

Fam. Van Schaik
J.van Dorp - C. Maarleveld
M. Arons
Fam. Tsang
Fam. Koster
Fam. De Baan

Het is mogelijk dat bovenstaande lijst inmiddels is uitgebreid. Een volledige lijst treft u in ons volgende Tijd-Schrift aan.

BOEKEN

Het boeken maken kent geen einde!

"VAN HOFJESSTRAAT TOT KRUIDENPAD". Naar aanleiding van de viering van 125 jaar christelijk onderwijs schreef de oud-voorzitter van onze vereniging Vlaardingen, K.W. van Netten, een stuk Vlaardingse onderwijsgeschiedenis.

Het boekje verscheen in mei dit jaar en is te koop in de boekhandel voor *f* 19,95.

"VLAARDINGSE COMPONISTEN". Op een meer dan zonnige dag, namelijk 23 mei 1992, organiseerde onze vereniging de Muzikale Dag. Ter gelegenheid daarvan stelde de artistiek en muzikaal leider van deze dag, Ton Stolk, samen met Ron Boers een boekje samen over Vlaardingse componisten.

Het boekwerkje is een uitgave van de Historische Vereniging Vlaardingen en is te koop op haar lezingen-avonden en bij de afdeling Verkoop Losse Uitgaven (adres: zie de achterflap van dit Tijd-Schrift). Het is bovendien in de boekhandel verkrijgbaar. Prijs: *f* 10,--.

"VLAARDINGEN, dertien eeuwen kerkgeschiedenis". De enorme speurzin waarvan dit boek getuigt wordt duidelijk gevoed door de persoonlijke betrokkenheid van de schrijver. In 24 hoofdstukken voert de auteur W.J. van der Vlis de lezer vanuit de grijze oudheid langs de reformatie en de Doleantie naar de Vrijmaking in

1945 en daarna. In de vorm van een genaaide paperback voorzien van ongeveer 60 foto's tussen de tekst een onmisbaar stuk geschiedenis voor de liefhebber.

Te koop in de boekhandel. Prijs *f* 27,95.

REGISTER. Enige tijd geleden heeft Wout den Breems tussen de bedrijven door een inventarisatie gemaakt van de onderwerpen die voorkomen in de tot nu toe uitgegeven Tijd-Schriften en van de Historische Jaarboeken Vlaardingen. Van deze gegevens is een klein boekje gemaakt. Vooral voor (amateur)-historici onmisbare informatie. Het werkje is te koop voor een paar gulden op de lezingenavonden en bij Den Breems zelf.

JAARBOEKEN TE KOOP. Tijdens lezingenavonden en bij de afdeling Verkoop Losse Uitgaven (adres zie omslag) zijn er oude Jaarboeken van onze vereniging te koop. Met uitzondering van het Jaarboek van 1982 is de serie 1977 tot en met 1987 in de aanbieding. Prijs per stuk *f* 7,50. Vijf boeken kunt u kopen voor de prijs van *f* 35,--.

Op 25 januari 1992 nam burgemeester F. van Lier uit handen van de voorzitter van de Historische Vereniging Vlaardingen Wout den Breems het ANWB-bord voor het Stadhuis in ontvangst.

OPEN MONUMENTENDAG 1992

Reserveren: zaterdag 12 september 1992

Op deze datum wordt namelijk voor de derde keer in Vlaardingen de *Open Monumentendag 1992* gehouden. Voor het eerst gebeurde dat in 1990, met als hoofdthema het 200-jarig bestaan van de molen Aeolus. In 1991 was de kern van de activiteiten gelegen rond 'Ambacht-50' met een feestelijk straatfeest ter gelegenheid van de herdenking van het feit dat Vlaardinger-Ambacht 50 jaar geleden met Vlaardingen werd samengevoegd. Dit jaar ligt de kern 'rond de Oude Haven' terwijl voor volgend jaar de Markt centraal zal staan. Onze Historische Vereniging Vlaardingen zal dit jaar het middelpunt zijn van de activiteiten rond *Open Monumentendag 1992*. Zij zal die dag haar 'hoofdzetel' kiezen in het Hollandia-gebouw, recht tegenover het Visserijmuseum dat die dag ook in de feestvreugde zal delen... . Er zal rond de Oude Haven het een en ander worden georganiseerd. Zoals bijvoorbeeld een Kunst- of Kitschmanifestatie. Zeer waarschijnlijk wordt ook de bekende culturele markt gehouden. Verder is een historisch getinte wandeling in voorbereiding ('Van 't Oft naar 't Oofd'?), al dan niet onder begeleiding van een gids van het Service Team Vlaardingen. Er zal voldoende reden zijn om die dag vrij te houden en een kijkje te komen nemen. Houdt u vooral de plaatselijke pers in de gaten.

Bordjes

Vlaardingen vormt samen met Leiden één van de twee 'speerpunten' in Zuid-Holland waar het de ANWB-informatieborden en -panelen betreft. In het afgelopen halfjaar is er een fonds gevormd

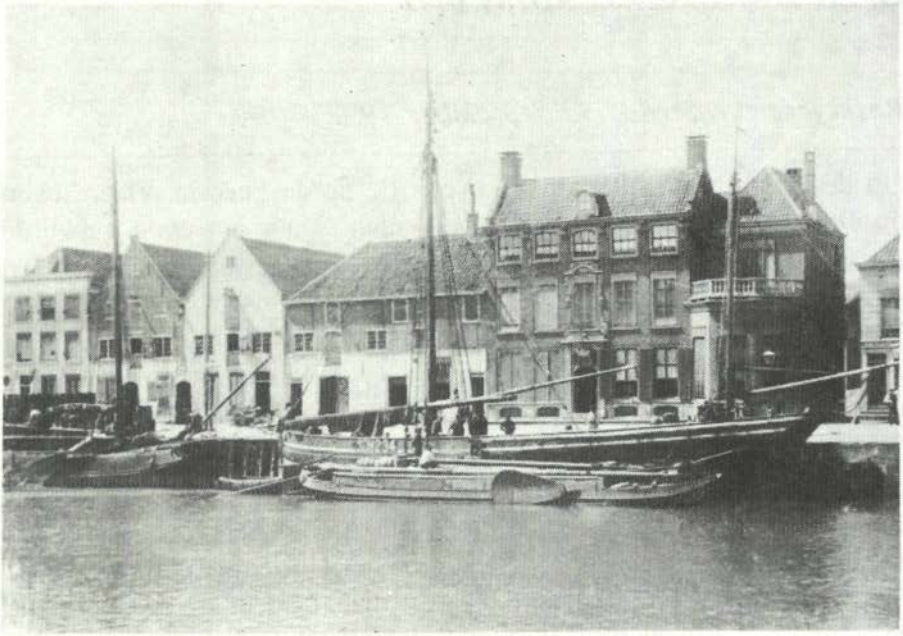

Open Monumentendag: daar hoort uiteraard ook een museum bij.

waaruit rond de vijftig informatiebordjes bekostigd worden. Zoals u weet, begon deze borden-actie in januari van dit jaar. Het eerste bord was toen voor het Stadhuis en het tweede voor het Streekmuseum Jan Anderson.

Tijdens de *Open Monumentendag 1992* zullen de resterende bordjes en panelen door de Historische Vereniging Vlaardingen èn de ANWB worden aangeboden. Het College van B & W zal ze namens de Vlaardingse gemeenschap in ontvangst nemen.

Daarmee is dit succesvolle project, waaraan vele monumenteneigenaren en -bewoners spontaan meewerkten, tot een goed einde gebracht. Ons verenigingsgeschenk krijgt aldus een bijzondere waarde voor de stad.

Graag tot ziens tijdens de *Open Monumentendag 1992*.

JUBILEUMCASSETTE VOOR TIJD-SCHRIFTEN

Handige opbergdoos voor in de boekenkast

In dit jubileumjaar hebben we als vereniging al een aantal leuke dingen achter de rug. Naast de georganiseerde activiteiten verscheen er een aantal speciale uitgaven waaronder bijvoorbeeld de Verjaarskalender. Tijdens de jubileumdag in Westland-Zuid werd er van de zijde van de Historische Vereniging Maassluis een aardige opbergcassette aan ons cadeau gedaan met daarin een aantal nummers "Historische Schetsen" van die vereniging. Het leek het bestuur een goede gedachte de mogelijkheid te openen ook voor Tijd-Schrift een soortgelijke cassette aan te bieden voor onze leden. Uit een aantal uiteenlopende offertes heeft het bestuur een model gekozen, dat gemaakt is van zogenaamde 'Ribble-box' polypropyleen. Dit materiaal is milieuvriendelijk en door TNO getest.

We bieden u derhalve de **Tijd-Schriften-cassette** aan voor de ledenprijs van f 7,50 per stuk. De cassette is voorzien van het vignet van de vereniging. Om te weten te komen of er voldoende belangstelling voor is om een serie van minimaal 500 stuks te laten maken, verzoeken wij u als volgt te handelen. Indien u interesse hebt in één of meer van dergelijke cassettes stort dan binnen één maand na verschijnen van dit Tijd-Schrift een bedrag van *f* 7,50 (prijs per stuk, als u meerder cassetten wilt, gaarne een bedrag overeenkomstig uw benodigde aantal overmaken) op girorekening 750978 t.n.v. de Penningmeester Historische Vereniging Vlaardingen. We zullen dan ons best om nog in het jubileumjaar de bestelde cassettes te leveren. U kunt kiezen uit de kleuren rood, geel,

blauw, groen, wit en/of transparant/zilvergrijs. De buitenmaat is 22 x 16 x 8 cm zodat er dus een breedte van 8 cm aan Tijd-Schriften in kan. Het is natúúrlijk mogelijk om meerdere cassettes te bestellen. **Dit aanbod is immers eenmalig**. Na aflevering zijn de cassettes niet meer na te bestellen. Indien u meerdere exemplaren wilt hebben, maak dan een veelvoud van f 7,50 over (vergeet niet de gewenste kleur(en) op te geven).

Wij vertrouwen erop hiermee een groot aantal leden een plezier te kunnen doen (natuurlijk onder voorbehoud van voldoende bestellingen). Indien het bestelde aantal onder de verwachtingen blijft, zullen we het overgemaakte bedrag weer aan u retourneren.

Arie Ouwendijk.

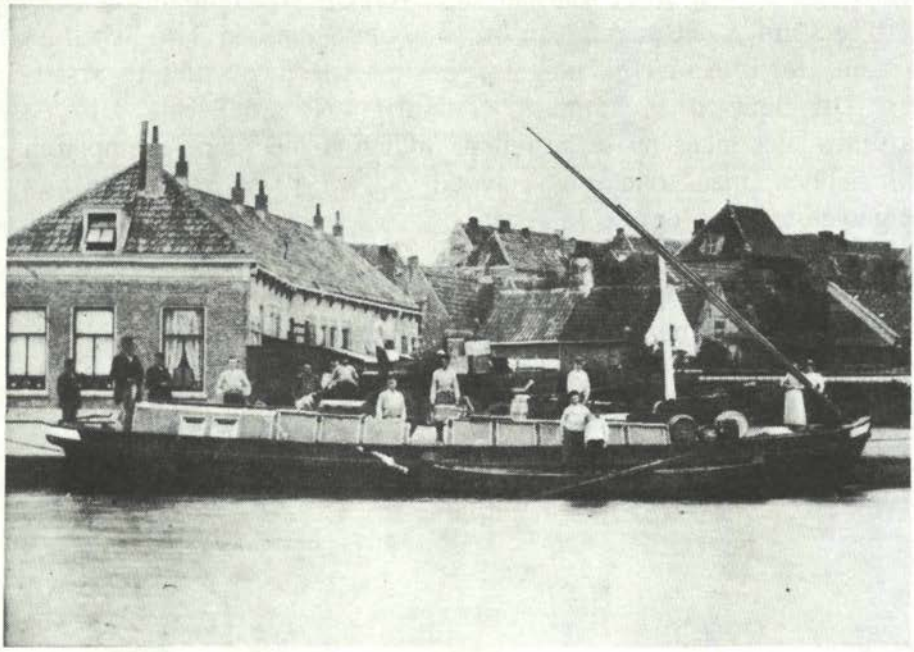

20 oktober 1992: Lezing over openbaar vervoer. Hierbij een foto van de trekschuit in de Vlaardinger Vaart.

AGENDA

Weer een keur aan interessante onderwerpen

Zaterdag 12 september 1992
Open Monumentendag. Zie hiervoor de informatie in het aparte artikeltje op pagina 191.

Dinsdag 22 september 1992
'De Oude Lijnbaan'. Op deze avond zal de geschiedenis van het Lijnbaan-complex en de aldaar gevestigde touwslagerij worden opgehaald. Max Thurmer, zoon van de laatste directeur van dit eeuwenoude Vlaardingse bedrijf zal in woord en beeld een indruk geven van dat wat zich in vroeger jaren op deze plaats afspeelde. De Oude Lijnbaan was vroeger zeer nauw met de visserij verbonden en fuseerde later met 'De Vereenigde Touwfabrieken'. Hierna verliet het bedrijf Vlaardingen.

Waar zou deze bijeenkomst beter kunnen plaatsvinden dan in het voormalig bedrijfskantoor 'De Lijndraaijer' aan de Baanstraat 4? Aanvang: 20.00 uur, zaal open 19.45 uur.

Zaterdag 17 oktober 1992
Excursie naar Schiedam. Zie voor meer gegevens pagina nummer 183.

Dinsdag 20 oktober 1992
'Openbaar vervoer in en rond Vlaardingen'. De heer J.C. van Hartingsveldt, goed bekend met de historie van het openbaar ver-

voer in Vlaardingen en omgeving, komt ons daarover het één en ander vertellen en door middel van dia's laten zien. De avond wordt gehouden in de zaal van Verzorgingstehuis 'Vaartland', ingang Dillenburgsingel (de parkeerplaats is bereikbaar via de Lepelaarsingel). Bushalte (alle lijnen) vlakbij.

Aanvang: 20.00 uur, zaal open 19.45 uur.

Dinsdag 17 november 1992
'Vlaardingen - Volksfeesten het hele jaar rond'. Het idee voor dit onderwerp werd gesuggereerd via de ingeleverde enquête-formulieren ter gelegenheid van ons 25-jarig jubileum. Het valt onder het hoofdstuk 'Volkskunde'. Jan Anderson zal deze avond voor ons verzorgen. Wat waren bijvoorbeeld de traditionele volksfeesten gedurende het jaar? Vanavond krijgt u er een goede kijk op. Voor hem en zijn Streekmuseum een uitgelezen thema.

We zijn deze avond voor de eerste keer te gast in Bejaardencentrum 'De Wetering' aan de Claudius Civilislaan 40 (een zijstraat van de Floris de Vijfdelaan). Komt u met de auto, dan kunt u het beste parkeren aan de Jacoba van Beierenstraat (en vandaar te voet een stukje langs de Heemtuin en de Schapenwei). Bushalte (lijn 56): Floris V-laan. Aanvang: 20.00 uur, zaal open 19.45 uur.

Donderdag 28 januari 1993
'Vlaardingers bij de V.O.C.'. Dit is een onderwerp waarover u in het Historisch Jaarboek Vlaardingen 1988 en 1991 al het één en ander hebt kunnen lezen. De heer P.J. Moree verzorgde toen een tweetal artikelen: *'Jacob Hoogstad (1702-1776). Een Vlaardinger in dienst van de Verenigde Oostindische Compagnie'* (in het boek van

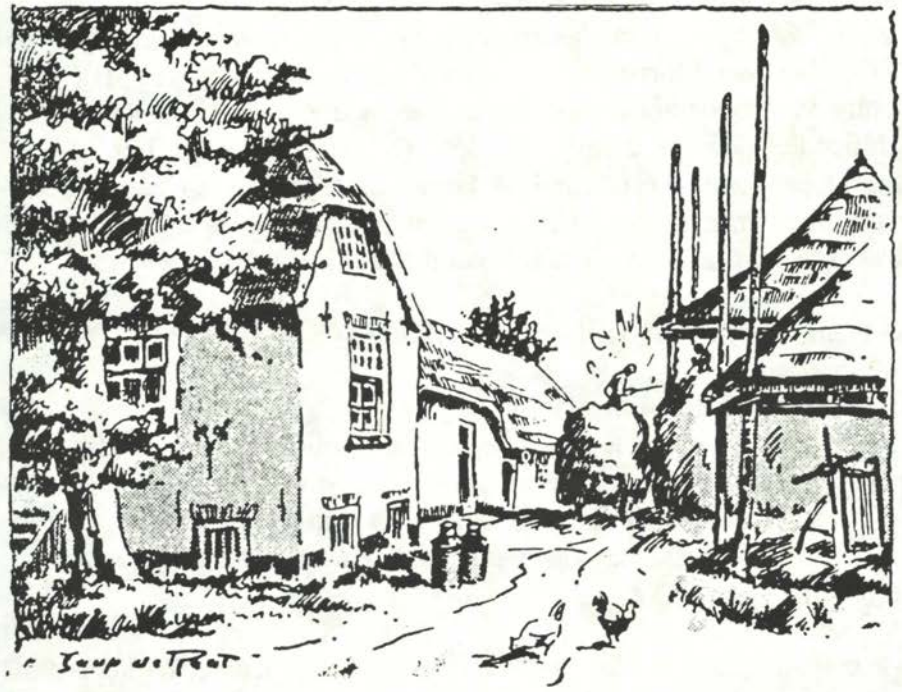

25 februari 1993: Lezing over De Broekpolder. Deze tekening van Jaap de Raat uit 1955 laat de boerderij zien van de gebroeders Hoogendam.

1988). Het artikel in het Jaarboek van 1991 handelt over: *'Vlaardingse dieverijen aan boord van het VOC-schip 'Sleeuwijk' in 1714'*. De heer Moree zal deze avond als spreker optreden. Hij verrichtte veel onderzoek naar Vlaardingers die in de zeventiende en achttiende eeuw in dienst van de VOC zijn geweest. Een avond waarin een onderwerp aan bod komt dat zich wèl op zee afspeelt maar niets met de visserij te maken heeft! Wij zijn deze avond (weer) te gast in De Valkenhof aan de Frank van Borselenstraat.

Aanvang: 20.00 uur, zaal open 19.45 uur.

Donderdag 25 februari 1993

'De Broekpolder'. Een onderwerp, dat politiek gezien op dit moment sterk in de belangstelling staat. We hebben Frans W. Assenberg bereid gevonden om ons over zijn studie ten aanzien van de vroegere bewoners van dit gebied en hun boerderijen te komen vertellen.

We beleggen deze bijeenkomst dit keer in het nieuwe Wijkcentrum Holy aan de Aristide Briandring, nabij het nieuwe gedeelte van Winkelcentrum De Loper. Het centrum is bereikbaar per auto via de Churchillsingel. Bus 52 stopt bijna voor de deur (Jean Moretring). Aanvang: 20.00 uur, zaal open 19.45 uur.

Dinsdag 23 maart 1993

JAARVERGADERING!

Deze avond bestaat uit twee gedeelten: allereerst de ***Jaarvergadering*** die om **19.30 uur** begint. De jaarstukken voor de vergadering zullen in het volgende Tijd-Schrift worden opgenomen. Na de

pauze, even na **half negen**, is het woord aan de heer C.O.A. Schimmelpenninck van der Oije, stadsarchivaris van Rotterdam. Hij zal - ter afsluiting van ons geslaagd jubileumjaar - een lezing houden over *'Geschiedbeoefening als liefhebberij'*, waarin vele bekende en onbekende activiteiten op het vlak van de geschiedbeoefening aan de orde komen. Het gaat dan om onder andere straatnaamgeving, genealogie, huizen-onderzoek, enzovoort.

Plaats van samenkomst: de zaal van de Bethelkerk aan de Burg. Verkadesingel.

Dinsdag 20 april 1993
'Het nieuwe stadscentrum op komst'. Op deze avond keren we terug naar de 50-er en 60-er. Net als nu stond toen het Vlaardingse centrum behoorlijk op z'n kop. Onze voorzitter Wout C. den Breems maakte een aantal dia's van die veranderingen. Hij zal u nog eens een kijkje gunnen in al die hofjes en stegen van weleer. Ook zullen die avond nog één of meer Vlaardingse films worden vertoond. Met deze avond komt er dan weer een passend einde aan de lezingencyclus van dit seizoen.

De lezing wordt gehouden in zaal Triangel. Aanvang: 20.00 uur, zaal open 19.45 uur.

Dinsdag 25 mei 1993
'Op excursie naar Utrecht'. Als voorbereiding op de juni-excursie naar Utrecht organiseert de lezingencommissie samen met de excursiecommissie een 'Utrechtse avond'. Ons bestuurslid Hans Mathijssen zal aan de hand van dia's een uitgebreide indruk geven van alle zaken die u tijdens de excursie kunt verwachten. Maar dat

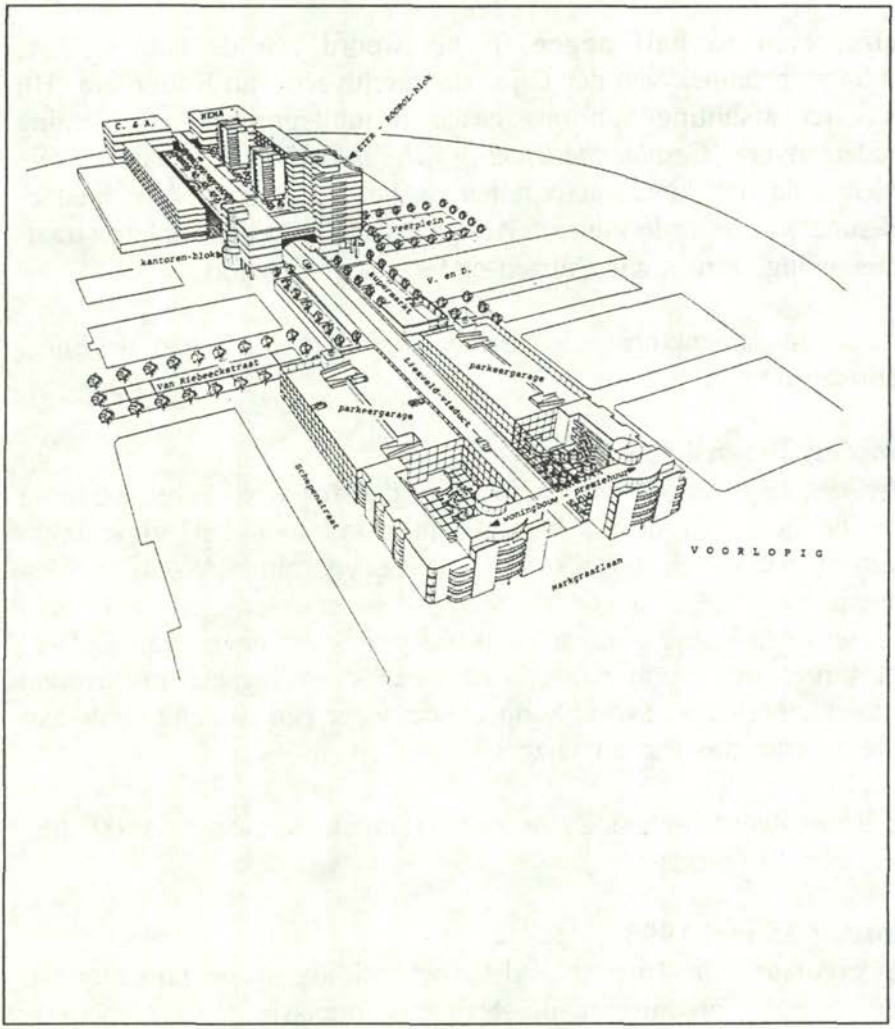

Tekening van een van de plannen voor de verbouwing van het Liesveld. Tijdens de lezing over het nieuwe centrum van Vlaardingen kunt u zien hoe het er vroeger uitzag.

niet alleen: wanneer u niet aan de excursie deelneemt, is dit een avond bij uitstek om kennis te nemen van al het fraais dat een andere Nederlandse stad te bieden heeft. (Hans Mathijssen is onze eigen stadsarchivaris maar daarvoor was hij werkzaam in het Archief van de Domstad). U bent van harte welkom in de (boven)-zaal van de pastorie van de St.Joannes de Dooperkerk (aan de Hoogstraat, naast de Kuiperstoren). Aanvang: 20.00 uur, zaal open 19.45 uur.

Zaterdag .. juni 1993
EXCURSIE NAAR UTRECHT. De juni-excursie zal, zoals u hierboven kunt lezen, naar Utrecht gaan. Meer gegevens over deze uitstap kunt u lezen in Tijd-Schrift nummer 49 van maart 1993.

De Lezingencommissie
De Lezingencommissie bestaat dit jaar uit Arie Ouwendijk, Max Thurmer en Tineke van der Hoek (met Zisca Blankert als scheidend lid nog op de achtergrond werkzaam). De commissie heeft haar best gedaan, om u het komende seizoen weer een interessant lezingenprogramma aan te bieden. Zij hoopt dat u er onderwerpen van uw gading in zult aantreffen. Bovendien wil zij iedereen er nog van in kennis stellen dat suggesties voor lezingen in het volgende seizoen in dank zullen worden ontvangen.

IN HET VOLGENDE TIJD-SCHRIFT (*onder voorbehoud*)

- **DE BURGEMEESTERSE DIE EREBURGERES WERD,** door mevrouw H.A. Bleeker-Styrum.

- **IK HEB HET IN DOODSARMOEDE GEDAAN, de diefstal van lood in vroeger tijden,** door Frans W. Assenberg.

- **MIJMERINGEN VAN EEN VLAARDINGSE WAKER, artikel over het Vlaardingse dialect,** door Paul Feelders.

- Verenigingsmededelingen en dergelijke.

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

Secretariaat/ledenadministratie	C.J. Hart Prins Bernhardlaan 12 3135 JB Vlaardingen Tel. nr. 010 - 4347063
Postgiro	750978 t.n.v. de penningmeester
Penningmeester	J.J. Westerdijk Holysingel 601 3136 LM Vlaardingen Tel. nr. 010 - 4747434
Verkoop losse uitgaven	W.C. den Breems Arnold Hoogvlietstraat 69 3134 CB Vlaardingen Tel. nr. 010 - 4346864
Lezingencommissie	A. Ouwendijk Kortedijk 16 a-b 3134 HB Vlaardingen Tel. nr. 010 - 4353322
Redactie-adres Tijd-Schrift	F.W. Assenberg Riouwlaan 63 3131 NK Vlaardingen Tel. nr. 010 - 4342896
